

INSTITUCIJA OMBUDSMENA/OMBUDSMANA
ZA LJUDSKA PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE

ИНСТИТУЦИЈА ОМБУДСМЕНА/ОМБУДСМАНА
ЗА ЉУДСКА ПРАВА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

СПЕЦИЈАЛНИ ИЗВЈЕШТАЈ

О СТАЊУ ЉУДСКИХ ПРАВА У УСТАНОВАМА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА У БИХ

септембар, 2009.

Садржај

I	Увод	7
II	Правни оквир	9
2.1.	Међународни стандарди	9
2.1.3.	Европска затворска правила.	10
2.1.4.	Компилација препорука УН тијела за људска права	13
2.2.	Законодавни оквир	15
2.3.	Подзаконски (provedбени) акти	24
III	Стање у установама за извршење кривичних/казнених санкција у БиХ	27
3.2.	Установе за извршење кривичних санкција у Федерацији БиХ.	28
3.2.1.	Казнено-поправни завод Бихаћ.	28
3.2.2.	Казнено-поправни завод Мостар.	31
3.2.3.	Казнено-поправни завод Сарајево	34
3.2.4.	Казнено-поправни завод Томиславград, Одјељење Бусовача.	41
3.2.5.	Казнено-поправни завод Тузла	43
3.2.6.	Казнено-поправни завод Зеница	48
3.3.	Установе за извршење кривичних санкција у Републици Српској.	51
3.3.1.	Казнено-поправни завод Бањалука	51
3.3.2.	Окружни затвор Бијељина	54
3.3.3.	Окружни затвор Добој	58
3.3.4.	Казнено-поправни завод Фоча	61
3.3.5.	Казнено-поправни завод Кула.	64
3.3.6.	Окружни затвор Требиње.	66
3.4.	Консултативни састанци	68
IV	Запажања и забринутости Омбудсмена	71
4.1.	Позитивна запажања	71
4.2.	Генералне забринутости.	72
V	ПРЕПОРУКЕ	79
	Анех I.	84
	Анех II	86
	Анех III.	88
	Листа скраћеница	90

Предговор

Велики број жалби које је Институција омбудсмена БиХ за примила од стране осуђених и притворених лица, били су разлог да Омбудсмени БиХ изврше посјете свим установама за извршење кривичних санкција у БиХ у циљу сагледавања и анализе стања у овим установама у периоду од марта до почетка јула 2009 године.

Основ за израду овог Извјештаја су запажања Омбудсмена БиХ у току посјете установама за извршење кривичних санкција, анализа законодавства у БиХ које које регулише ову област са посебним освртом на његову усклађеност са Европским затворским правилима и другим међународним стандардима.

Омбудсмени БиХ су сачињавању овог Извјештаја приступили на начин да Извјештај и пратеће препоруке буду инструмент надлежним институцијама власти за подузимање мјера које би требале да допринесу унапређењу стања у области извршења кривичних санкција. А ово би у крајњем требало да резултира осигурањем уживања основних људских права осуђеника и притвореника на начин како је гарантирано међународним стандардима које је Босна и Херцеговина преузела.

Омбудсмени БиХ желе да се захвале свим управама установа за извршење кривичних санкција на уложеним напорима у приказивању стварног контекста у којем се процес извршавања кривичних санкција одвија.

Омбудсмени БиХ:

Јасминка Џумхур

Љубомир Сандић

Специјални извјештај о стању људских права у установама за извршење кривичних санкција у БиХ

I Увод

Извјештај је сачињен на бази посјета које су се састојале од разговора са директором, особљем завода и затвореницима који су за то исказали интерес или затвореницима чију је жалбу Институција Омбудсмена за људска права БиХ раније за примила. Разговори са затвореницима вођени су без присуства службених лица. Поред обављених разговора, делегација Омбудсмена је извршила мониторинг затворских просторија, просторија управних зграда и просторија гдје бораве и којима се служе затвореници са циљем утврђивања услова у којима бораве. Приликом посјете, посвећена је пажња и притвореницима и условима у којима бораве, те са неким од њих су обављени и разговори, уз претходну сагласност надлежног суда.

Основни метод који је кориштен у раду је био интервју који у сваком случају има за циљ прикупљање информација о субјективном односу појединца (мнијења, вјеровања, ставови) према неком друштвеном облику, конкретно у овом случају условима рада, смјештаја у којима бораве осуђеници, проблемима са којима се сусрећу приликом боравка у затвору, односу особља и страже према њима, као и међусобном односу између затвореника. Омбудсмени су се посебно фокусирали на здравствену заштиту, исхрану, радни ангажман затвореника, случајеве злостављања од стране особља и између затвореника, кориштење погодности и других права, као и хигијенске услове у којима живе затвореници.

Имајући у виду да се начин и метод на који се људи држе у затворским и притворским објектима сматра фундаменталним мјерилом у развоју модерног демократског друштва заснованог на владавини права и заштити људских права, Омбудсмани Босне и Херцеговине су у новој организацији рада основали, између осталих, Одјел за заштиту права притворених и затворених лица. Омбудсмени су процјенили да је приоритетна активност посјетити све установе у Босни и Херцеговини у којима бораве лица лишена слободе будући да је највећи број за примљених жалби долазио управо од ове категорије људи.

С тим у вези током мјесеца марта и завршно са почетком јула 2009. године Институција Омбудсмена Босне и Херцеговине, провела је поступак обухватног истраживања и анализе стања људских права оних категорија грађана који се налазе под посебним режимом администрације, а гдје првенствено спадају лица која се налазе на издржавању казне затвора, лица која се налазе у притвору и извршењу мјере безбједности којом приликом није разматрано стање у просторијама које се користе за задржавање у полицијским станицама.

У циљу утврђивања чињеничног стања и израде извјештаја кориштен је метод обављања разговора са директорима и другим овлашћеним службеницима установа за извршење кривичних санкција, разговори са великим бројем осуђених лица без присуства службених лица, извршен је обилазак просторија у којима спавају, бораве и проводе слободно вријеме осуђена лица, а остварена је и сарадња са овлашћеним представницима Министарстава правде БиХ, ФБиХ и РС, те ЕУПМ-а.

II Правни оквир

2.1. Међународни стандарди

2.1.1. Европска конвенција о људским правима и темељним слободама¹

Члан 3

Нико неће бити подвргнут тортури, нељудском или понижавајућем поступку или кажњавању.

Члан 4

Нико неће бити држан у ропству или положају ропске зависности.

Нико неће бити примораван да обавља принудни или обавезни рад.

За потребе овог члана израз «принудни или обавезни рад» не укључује:

- а. било који рад који се нормално захтијева од лица које се налази у затвору у складу са одредбама члана 5. ове конвенције, или за вријеме условног отпуста;*
- б. било коју службу војне природе или, у случају одбијања служења војне обавезе у земљама гдје се то дозвољава, било коју другу службу умјесто обавезног служења војне обавезе;*
- ц. било коју службу која се захтијева у случају изванредне ситуације или катастрофе која угрожава живот или благостање заједнице;*
- д. било који рад или службу који су дио уобићајених грађанских обавеза.*

Члан 5

- 1. Свако има право на слободу и безбједност личности. Нико не смије бити лишен слободе изузев у ниже наведеним случајевима и у складу са законом прописаним поступком:*
 - а) законитог лишења слободе по пресуди надлежног суда;*
 - б) законитог хапшења или лишења слободе због неповиновања законитом налогу суда или у циљу обезбјеђења извршења било које обавезе прописане законом;*
 - ц) законитог хапшења или лишења слободе ради привођења надлежној судској власти, када постоји оправдана сумња да је то лице извршило кривично дјело или када постоје ваљани разлози да се лице спријечи да изврши кривично дјело или да, након извршења кривичног дјела, побјегне;*
 - д) лишења слободе малољетника, према законитом налогу, ради одгајања под надзором или законитог притварања због привођења надлежној власти;*
 - е) законитог хапшења или лишења слободе лица у циљу спрјечавања илегалног уласка у земљу или лица против којег је у току поступак депортације или екстрадиције.*
- 2. Свако ко је ухапшен биће одмах обавијештен, на језику који разумије, о разлозима хапшења и о свим оптужбама против њега.*

¹ Рим 04. новембра 1950. године

3. Свако ко је ухапшен или лишен слободе према одредбама става 1(ц) овог члана мора одмах бити изведен пред судију или друго службено лице законом овлаштено да врши судску власт и мора имати право на суђење у разумном року или на пуштање на слободу до суђења. Пуштање на слободу може се условити гаранцијама о појављивању на суђењу.
4. Свако коме је ускраћена слобода хапшењем или лишавањем слободе има право уложити жалбу суду како би суд, у кратком року, размотрио законитост лишавања слободе и уколико оно није било законито наложио ослобађање.

2.1.2. Европска конвенција о спречавању тортуре и нељудског или понижавајућег поступања или кажњавања²

Члан 1

Успоставит ће се Европски одбор за спријечавање мучења и нељудског или понижавајућег поступања или кажњавања (у даљњем тексту: Одбор). Одбор ће путем посјета провјеравати поступање према лицима лишеним слободе како би јачао, уколико је потребно, заштиту тих људи од мучења и нељудског или понижавајућег поступања или кажњавања.

2.1.3. Европска затворска правила³

Основни принципи

1. У поступању са свим лицима лишеним слободе поштиваће се њихова људска права.
2. Лица која су лишена слободе задржавају сва права која им законски нису одузета осуђујућом пресудом којом је изречена казна затвора или судском одлуком о притвору.
3. Ограничења изречена лицима лишеним слободе биће минимална у оквиру потребног и пропорционална оправданом циљу због којег се изричу.
4. Услови у затвору који су у супротности с људским правима затвореника не могу се оправдати мањком потребних ресурса.
5. Живот у затвору ће што је више могуће садржавати позитивне аспекте живота у друштвеној заједници.
6. Боравком лица лишених слободе у затвору ће се управљати на начин који ће омогућити њихову реинтеграцију у слободно друштво.
7. Подстицат ће се сарадња са вањским социјалним службама и, колико год је то могуће, ангажман грађанског друштва у затворској средини.
8. Затворско особље извршава важну државну службу и њихово запошљавање, обука и радни услови ће им омогућити да у поступању са затвореницима одржавају високе стандарде.
9. Сви затвори подлијежу редовним инспекцијама од стране надлежних владиних органа и праћењу услова и поступања у истим од стране независних организација.

2 Одобрена и предложена за потпис, ратификацију и приступање Резолуцијом Генералне скупштине 39/46 од 10. децембра 1984. Ступила на снагу: 26. јуни 1987, у складу са чланом 27 (1)

3 Препорука бр.(2006)2 Комитета Министара земаља чланицама у вези са затворским правилима, усвојена на сједници одржаној 11. јануара 2006. године

Предмет и примјена

- 10.1. Европска затворска правила се односе на лица којима је правосудни орган одредио притвор или које су лишене слободе на основу осуђујуће пресуде.
- 10.2. У принципу, лица којима је правосудни орган одредио притвор и лица која су лишена слободе на основу осуђујуће пресуде боравит ће у затвору, то јесте, установи која је одређена за те двије категорије.
- 10.3. Правила се такође односе и на лица:
 - а. која су у затвору из било којег другог разлога; или
 - б. којима је одлуком суда одређен притвор или су лишена слободе на основу правомоћне осуђујуће пресуде којом је изречена казна затвора или су лишена слободе другдје из било којег разлога.
- 10.4. Сва лица која се налазе у затвору или су лишена слободе на начин описан у ставу.10.3 (б) сматрају се затвореницима у смислу ових правила.
- 11.1. Дјеца млађа од 18 година не смију бити притворена односно казну издржавати у затвору за одрасле особе, него у установи намијењеној за малољетне особе.
- 11.2. Уколико су дјеца млађа од 18 година под изузетним околностима задржана у затвору за одрасле особе, донијет ће се посебни прописи о њиховом статусу и потребама.
- 11.3. Лица која пате од психичких обољења и чије психичко стање не дозвољава боравак у затвору, требају казну затвора издржавати у установи која је посебно намијењена тој сврси.
- 11.4. Ако се таква лица ипак под изузетним околностима налазе на издржавању казне у затвору, постојат ће посебни прописи у вези с њиховим статусом и потребама.

2.1.3.1. Услови издржавања казне затвора

а) Пријем

14. *Ниједо лице неће бити примљено, нити држано у затвору са статусом затвореника без правомоћне пресуде донесене у складу с домаћим законодавством.*
- 15.1. *Приликом пријема одмах ће се евидентирати следеће чињенице у вези са сваким затвореником:*
 - а. *подаци о идентитету затвореника;*
 - б. *разлози због којих је казна затвора изречена и орган који је пресуду донио;*
 - ц. *датум и сат пријема;*
 - д. *попис имовине затвореника која ће се похранити у полог ствари, у складу с Правилем 31;*
 - е. *све видљиве повреде и притужбе на непримјерено поступање прије доласка у затвор;*
 - ф. *овисно о условима повјерљивости медицинских података, све податке о здравственом стању затвореника који су релевантни за физичку и психичку добробит затвореника и других.*

б) Распоред и смјештај

- 17.1. *Затвореници ће се распоредити, колико год је то могуће, у затворе који су близу њиховог мјеста пребивалишта или мјеста социјалне рехабилитације.*

- 17.2. Приликом одређивања установе такође ће се узети у обзир и услови наставка кривичне истраге, спречавање повреда и бјекстава, те потреба за обезбјеђењем одговарајућег режима за све затворенике.
- 17.3. Колико год је то могуће, затвореници ће бити консултовани у вези с првом локацијом и трансфером из једног затвора у други.
- 18.1. Услови смјештаја затвореника, посебно спаваоница, биће ускладу са људским достојанством и, колико год је то могуће, с приватношћу, и биће у складу с здравственим и хигијенским критеријима, при чему ће се посебна пажња посветити климатским условима, посебно површини, запремини зрака, освјетљењу, гријању и вентилацији
- 18.2. У свим објектима у којима затвореници живе, раде и проводе слободно вријеме:
- а. прозори ће бити довољно велики да би затвореници могли читати и радити под природним свјетлом, под нормалним условима и биће довољно велики да би се омогућио доток свјежег зрака, осим када постоје адекватни клима уређаји;
 - б. умјетно свјетло ће бити у складу са признатним техничким стандардима; и
 - ц. постојати ће систем аларма, који ће омогућити затвореницима да одмах контактирају заводске службенике;
- 18.3. Минимални услови у вези с питањима поменутим у ставу 1. и 2. биће утврђени у домаћем закону
- 18.4. Домаћим законом ће се утврдити механизми којима ће се осигурати да минимални услови не буду прекршени пренапраношћу затвора.
- 18.5. Затвореници ће ноћу бити смјештени у индивидуалним ћелијама, осим када је за њих боље да спавају у спаваоници.
- 18.6. Смјештај ће дијелити неколико затвореника само ако то одговара сврси и ако је процијењено да се затвореници могу међусобно дружити.
- 18.7. Колико год је то могуће, затвореници ће имати право прије него што им се понуди спаваоница да бирају између индивидуалне ћелије и спаваонице.
- 18.8. Приликом одлучивања о смјештају затвореника у одређене затворе или у посебне одјеле затвора, у обзир ће се узети потреба за сљедећим:
- а. да притвореници буду одвојени од затвореника који су на одслужењу казне затвора;
 - б. да су затвореници одвојени од затвореница; и
 - ц. да су затвореници млађе доби одвојени од старијих затвореника.
- 18.9. Могућ је изузетак од правила одвојеног смјештаја у смислу става 8. како би се затвореницима омогућило да заједнички судјелују у организованим активностима, с тим да ће те групе увјек бити одвојене у ноћним сатима, осим ако сами не пристану на заједнички смјештај, а управа затвора оцијени да би то било у најбољем интересу свих затвореника на које се такав изузетак односи.
- 18.10. Смјештај свих затвореника ће бити обезбијеђен под условима најмање рестриктивних сигурносних мјера компатибилних опасности од бијега затвореника или наношења повреда себи или другима.

2.1.4. **Компилација препорука УН тијела за људска права**

2.1.4.1. **Адекватност законодавства**

а) **Устав**

Комитет о економским, социјалним и културним правима (надаље: Комитет ЕСКП) је забиљежио да уставни оквир за Босну и Херцеговину, по Дејтонском мировном споразуму, који дијели државу чланицу на два ентитета (децентрализовану Федерацију БиХ, коју чини 10 кантона, и централизовану Републику Српску), те на један дистрикт (Брчко Дистрикт), даје ограничену одговорност и овлаштења Савјету министара посебно у подручју економских, социјалних и културних права, те ствара сложену административну структуру, која често резултира непостојањем усклађености и имплементације закона и политика који се односе на једнако уживање економских, социјалних и културних права за становнике два ентитета, кантона у Федерацији БиХ и општина истог или различитих ентитета.⁴

б) **Закони**

Дефинисање тортуре у законодавству

Комитет против тортуре је изразио забринутост због недостатка сагласности између државних и ентитетских закона који укључују дефиницију тортуре, у којима дефиниције, посебно у Републици Српској и Дистрикту Брчко, нису у потпуној сагласности са дефиницијом која је дата у члану 1. Конвенције, због чега држава чланица треба да подузме мјере да “инкорпорира дефиницију кривичног дјела тортуре, како је дефинисан у Конвенцији, у домаћи закон у цијелој држави и да обезбједи хармонизацију дефиниција у Републици Српској и Дистрикту Брчко са Кривичним законом и Законом о кривичном поступку Босне и Херцеговине путем неопходних правних амандмана.”⁵

2.1.4.2. **Владавина закона**

а) **Примјена Конвенције**

Становиште Комитета против тортуре је да држава чланица треба:

Редовно образовати и проводити обуку особља за спровођење закона, укључујући особље полиције и затвора, како би се обезбједило да су сви званичници у потпуности обавијештени о одредбама Конвенције; да кршења неће бити толерисана и да ће бити истражена, а починиоци кривично гоњени. Сво особље треба да прође специфичну обуку о томе како да идентификују знакове тортуре појединаца;

Осигурати и дозволити стално и независно надгледање дјеловања полиције и службеника који раде у затворима, између осталог, путем постојећих уреда као што су Уреди омбудсмена и невладиних организација;

4 Е/С.12/ВИН/СО/1, Закључне напомене Комитета о економским, социјалним и културним правима, тачка 8.

5 САТ/С/ВИН/СО/1, Закључци и препоруке Комитета против тортуре, тачка 9.

Обезбједити да механизми унутрашње контроле полиције и затвора исправно функционишу и да су независни и дјелотворни.⁶

б) Тортура у притвору/затвору

Комитет против тортуре је препоручио да држава чланица треба обезбједити да мушкарци, жене и дјеца бораве у одвојеним објектима током цијелог периода притвора или издржавања казне у складу са међународним стандардима који су на снази, да се свим затвореним лицима гарантује право контакта са њиховим породицама и да имају директан приступ независном лијечнику и правном савјетнику од самог почетка лишавања слободе.⁷

Комитет за људска права је препоручио да држава чланица треба побољшати материјалне и хигијенске услове у притворским установама, затворима и институцијама за ментално обољеле у обајнтитета и осигурати одговарајући ниво особља, редовне вјежбе и ванпритворске активности за затворенике, као и одговарајући третман ментално обољелих пацијената. Треба премјестити све пацијенте из Форензичко–психијатријског одјела зеничког затвора, и с тим у вези, осигурати да Психијатријска болница у Сокоцу испуњава све међународне стандарде.⁸

Такође, Комитет против тортуре, је становишта да држава чланица треба спровести брзу истрагу о укупном наводном насиљу у притворима или затворима, укључујући форензичка испитивања и да подузме мјере да се таква дешавања спријече, те да подузме све неопходне кораке да побољша режим за затворенике. Сличне активности би могле укључити рад на занатском образовању и сталним физичким вјежбама. Надаље, држава чланица треба осигурати систематични преглед правила испитивања, упутстава, метода и праксе за лица која су лишена слободе. Препоруке које је дао Уред омбудсмена и други који раде на сталном мониторингу требају бити благовремено имплементирани.⁹

Комитет против тортуре је нагласио, на основу информација које је дала држава чланица, да основа или процедуре које омогућавају затвореницима да поднесу тужбу постоје, али је Комитет и даље изразио забринутост због тога што се процедуре разликују од једног до другог затвора и што затвореници нису свјесни својих права на жалбу, како је осигурано чланом 13. Конвенције. Зато држава чланица треба обезбједити, између осталог:

- Да су лица која су лишена слободе свјесна својих права и могућности на жалбу;
- Установити независни механизам за истрагу наводне тортуре или лошег третмана; и
- Омогућити и дозволити стални приступ, који ће бити повјерљив, других надлежних тијела, као што су судије надлежних судова, Уреди омбудсмена и невладиних организација лицима која су лишена слободе.¹⁰

Комитет за људска права је стајалишта да држава чланица треба осигурати да сви службеници који врше спровођење закона пруже потпуну имплементацију права лицима лишених слободе, те да таквим лицима буде гарантовано и право на равноправност странака у поступку, те да држава

6 CAT/C/VIH/CO/1, Закључци и препоруке Комитета против тортуре, тачка 13.

7 CAT/C/VIH/CO/1, Закључци и препоруке Комитета против тортуре, тачка 14. и 15.

8 CSCR/C/VIH/CO/1, Закључне напомене комитета за људска права, тачка 19.

9 CAT/C/VIH/CO/1, Закључци и препоруке Комитета против тортуре, тачка 16., 17. и 18.

10 CAT/C/VIH/CO/1, Закључци и препоруке Комитета против тортуре, тачка 19.

чланица треба размотрити брисање нејасног концепта јавне безбједности или безбједности имовине као основа за одређивање истражног притвора из Закона о кривичном поступку Босне и Херцеговине.¹¹

2.2. Законодавни оквир

2.2.1. Кривични закон Босне и Херцеговине¹²

Члан 6

- а. превентивни утицај на друге да поштују правни систем и не учине кривична дјела;
- б. спречавање учинитеља да учини кривична дјела и подстицање његовог преваспитања

Члан 7

Учинитељу кривичног дјела у извршењу кривичноправне санкције могу бити одузета или ограничена одређена права само у мјери која одговара природи и садржини те санкције и само на начин којим се обезбјеђује поштовање лица учинитеља и његово људско достојанство, у складу с међународним правом.

2.2.2. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине¹³

Члан 7

Сврха кривичноправних санкција јесте:

- а) превентивни утицај на друге да поштују правни систем и не учине кривична дјела;
- б) спречавање учинитеља да учини кривична дјела и подстицање његовог преваспитања.

Члан 8

Учинитељу кривичног дјела у извршењу кривичноправне санкције могу бити одузета или ограничена одређена права само у мјери која одговара природи и садржају те санкције и само на начин којим се обезбјеђује поштивање лица учинитеља и његово људско достојанство, у складу са међународним правом.

Члан 111

Лице према које се извршава казна лишава се права или се оно ограничава у правима у складу са законом само у границама пријекто потребним да би се остварила сврха појединих казни.

11 ССРР/С/ВН/СО/1, Закључне напомене Комитета за људска права, тачка 17. и 18.

12 Сл. Гласник БиХ, бр: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 I 32/06

13 Сл. Новине Федерације БиХ, бр: 36/03, 37/03, 21/04

2.2.3. Кривични закон Републике Српске¹⁴

Члан 1

- 1) *Кривично законодавство Републике Српске штити основна права и слободе човјека и грађанина и друге основне индивидуалне и опште вриједности које установљује и јамчи правни поредак.*
- 2) *Ова заштита се остварује одређивањем која дјела представљају кривична дјела, прописивањем казни и других кривичних санкција за та дјела и изрицањем тих санкција учиниоцима кривичних дјела у законом утврђеном поступку.*

Члан 2

Кривичноправна принуда примјениће се само када на други начин није могуће заштитити основне друштвене вриједности и у мјери која је нужна за такву заштиту.

2.2.4. Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине¹⁵

Члан 42

1. *Сврха кажњавања јест:*
 - а) *да се изрази друштвена осуда учињеног кривичног дјела;*
 - б) *да се утиче на учиниоца да убудуће не чини кривична дјела;*
 - ц) *да се утиче на остале да не чине кривична дјела;*
 - д) *и да се утиче на свијест грађана о опасности кривичних дјела и о праведности кажњавања учиниоца.*

Члан 110

(1) Казна затвора и казна малољетничког затвора извршавају се у затвореним, полуотвореним или отвореним установама за издржавање казне.

(2) Казна дуготрајног затвора извршава се у затвореним установама за издржавање казне.

2.2.5. Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине¹⁶

Члан 131

(1) Притвор се може одредити само под увјетима прописаним у овом закону и само ако се иста сврха не може остварити другом мјером.

(2) Трајање притвора мора бити сведено на најкраће нужно вријеме. Ако се оптужени налази у

¹⁴ Службени гласник РС, бр: 49/03

¹⁵ Службени гласник БД, бр: 10/03, 45/04, 06/05

¹⁶ Службени гласник БиХ, бр: 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09 16/09

притвору, дужност је свих органа који учествују у кривичном поступку и органа који им пружају правну помоћ да поступају с посебном хитношћу.

(3) У току цијелог поступка притвор ће се укинути чим престану разлози на основу којих је одређен, а притвореник ће се одмах пустити на слободу.

2.2.6. Закон о кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине¹⁷

Члан 2

- (а) Правила утврђена овим законом требају обезбједити да нико невин не буде осуђен, а да се учинитељу изрекне кривичноправна санкција под условима које предвиђа Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту: КЗФБиХ), други закони Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту: Федерација), закони кантона и закони Босне и Херцеговине у којима су прописана кривична дјела и на основу законом прописаног поступка.
- (б) Прије доношења правомоћне пресуде осумњичени, односно оптужени може бити ограничен у својој слободи и другим правима, само под увјетима које прописује овај закон.
- (ц) Кривичноправну санкцију може учинитељу кривичног дјела изрећи само надлежан суд, односно суд коме је Суд Босне и Херцеговине пренио вођење поступка, у поступку који је покренут и проведен по овом закону.

Члан 154

Притвор се извршава у установама које за ту намјену одреди федерални министар правде. На пословима извршавања притвора могу радити само они упосленици Федералног министарства правде који имају потребна знања и вјештине и стручну спремност предвиђену прописима.

Члан 155

- (1) Притвор се извршава на начин да се не вријеђа лице и достојанство притвореника. Овлашћена лица судске полиције и страже установе при извршавању притвора смију употријебити принудна средства само у случајевима одређеним законом.
- (3) Права и слободе притвореника могу бити ограничени само у мјери потребној да се оствари сврха ради којег је одређен притвор, спријечи бјекство притвореника, спријечи почињење кривичног дјела и отклони опасност по живот и здравље људи.
- (3) Управа установе прикупља, обрађује и похрањује податке о притвореницима који се односе на идентитет притвореника и њихово психофизичко стање, трајање, продужење и укидање притвора, рад притвореника, понашање притвореника и изречене дисциплинске мјере и слично.
- (4) Евиденцију о притвореницима води Федерално министарство правде.

17 Сл. новине ФБиХ, бр: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07 64/07

Члан 156

Притвореници се смјештају у просторије одговарајуће величине које удовољавају потребним здравственим условима. У исту просторију не смију бити смјештена лица различитог пола. У правилу, притвореници се неће смјестити у исту просторију с лицима која издржавају казну затвора. Притвореник се неће смјестити заједно с лицима која би на њега могла штетно дјеловати или с лицима с којима би дружење могло штетно утицати на вођење поступка.

2.2.7. Закон о кривичном поступку Републике Српске¹⁸

Члан 198

Притвор се извршава на начин да се не врљећа личност и достојанство притвореника. Овлашћена лица судске плицје и страже установе при извршавању притвора смију употријебити принудна средства само у случајевима одређеним законом.

Права и слободе притвореника могу бити ограничени само у мјери потребној да се оствари сврха ради које је одређен притвор, спријечи бјекство притвореника, спријечи извршење кривичног дјела и отклони опасност по живот и здравље људи.

Управа установе прикупља, обрађује и похрањује податке о притвореницима који се односе на идентитет притвореника и њихово психофизичко стање, трајање, продужење и укидање притвора, рад и понашање притвореника, изречене дисциплинске мјере и слично.

Евиденцију о притвореницима води Министарство правде Републике Српске.

Члан 199

Притвореници се смјештају у просторије одговарајуће величине које одговарају потребним здравственим условима. У исту просторију не смију бити смјештена лица различитог пола. У правилу, притвореници се неће смјештати у исту просторију с лицима која издржавају казну затвора. Притвореник се неће смјестити заједно с лицима која би на њега могла штетно дјеловати или с лицима с којима би дружење могло штетно утицати на вођење поступка.

2.2.8. Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине¹⁹

Члан 140

Притвор се извршава у установама које за ту на мјену одреди Правосудна комисија Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине у сарадњи с надлежним органима ентитета. На пословима извршавања притвора могу радити само они упосленици који имају потребна знања и вјештине и стручну спрему предвиђену прописима.

¹⁸ Службени гласник РС, бр: 50/03, 111/04, 115/04 29/07

¹⁹ Службени гласник БД, бр:10/03,48/04,06/05,06/05,12/07,14/07,21/07

Члан 141

- (1) *Притвор се извршава на начин да се не врјеђа особу и достојанство притвореника. Овлаштена лица судске полиције и страже установе при извршавању притвора смију употријебити принудна средства само у случајевима одређеним законом.*
- (2) *Права и слободе притвореника могу бити ограничени само у мјери потребној да се оствари сврха ради које је одређен притвор, спријечи бјекство притвореника, спријечи почињење кривичног дјела и отклони опасност по живот и здравље људи.*
- (3) *Управа установе прикупља, обрађује и похрањује податке о притвореницима који се односе на идентитет притвореника и њихово психофизичко стање, трајање, продужење и укидање притвора, рад притвореника, понашање притвореника и изречене дисциплинске мјере и слично.*
- (4) *Евиденцију о притвореницима води Правосудна комисија Брчко Дистрикта БиХ.*

Члан 142

Притвореници се смјештају у просторије одговарајуће величине које удовољавају потребним здравственим условима. У исту просторију не смију бити смјештена лица различитог пола. У правилу, притвореници се неће смјестити у исту просторију с лицима која издржавају казну затвора. Притвореник се неће смјестити заједно с лицима која би на њега могла штетно дјеловати или с лицима с којима би дружење могло штетно утјецати на вођење поступка

2.2.9. Закон Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера ²⁰

Члан 39

Сваком осуђеном лицу, у правилу, обезбјеђује се посебна соба за спавање, осим у случајевима када се сматра да заједнички смјештај више осуђених лица има одређених предности. Свако осуђено лице мора имати посебан кревет и постелјину. Заједнички боравак осуђених лица обезбјеђује се на радном мјесту, у процесу образовних активности, приликом обједовања, за вријеме слободних активности, у дневном боравку и сличним приликама.

Члан 40

У свим просторијама у којима бораве осуђена лица мора се обезбједити задовољавање здравствених и хигијенских потреба, довољна количина ваздуха, свјетла, гријања и вентилације и са најмање четири метра квадратна, али не мање од десет кубних метара простора на свако осуђено лице.

Члан 45

- (а) *Поступање с притвореницима и затвореницима мора бити човјечно и с поштовањем њиховог људског достојанства, с очувањем њиховог физичког и душевног здравља, водећи при томе рачуна да се одржи потребан ред и дисциплина.*

²⁰ Службени гласник БиХ, бр: 13/05, 53/07, 97/07 37/09

- (б) Нико неће бити подвргнут мучењу или нељудском или понижавајућем третману или кажњавању.
- (ц) У поступању с притвореницима и затвореницима не смије бити дискриминације засноване на етничкој припадности, раси, боји коже, полу, сексуалном опредељењу, језику, религији или вјеровању, политичким или другим увјерењима, националном и социјалном поријеклу, сродству, економском или неком другом статусу.

Члан 47

- (1) Притвореници су, у правилу, притворени скупно. Затвореници издржавају казну затвора, у правилу, скупно.
- (2) Сљедеће групе притвореника и затвореника третираће се одвојено:
 - 1. жене од мушкараца;
 - 2. малољетници од одраслих.
- (3) Под сљедећим околностима притвореник или затвореник може се држати одвојено од осталих:
 - 1. Када то нужно захтијева здравствено стање тог лица или других.
 - 2. У околностима када је то прописано неким другим законом.
 - 3. Када то притвореник или затвореник захтијева ради сопствене заштите и по одобрењу управника Завода.
 - 4. Када то лице представља озбиљну пријетњу реду у Заводу и под условима прописаним у члану 95 овог закона.

Члан 55

Сваком притворенику и затворенику, у правилу, обезбјеђује се посебна соба за спавање, осим у случајевима када се сматра да заједнички смјештај више лица има одређених предности.

Сваки затвореник и притвореник мора имати посебан кревет и постељину.

Заједнички боравак притвореника и затвореника обезбјеђује се на радном мјесту, у процесу образовних активности приликом оброковања, за вријеме слободних активности, у дневном боравку и сличним приликама.

Члан 56

- (1) У свим просторијама у којима бораве притвореници или затвореници мора се обезбиједити задовољавање здравствених и хигијенских потреба, довољна количина ваздуха, свјетла, гријања и вентилације.
- (2) Лица која бораве у ћелији за једно лице имаће најмање седам квадратних метара простора по лицу, а она која бораве у заједничким спаваоницама имаће најмање четири квадратна метра по лицу и не мање од десет кубних метара по лицу.
- (3) У просторијама у којима бораве притвореници и затвореници прозори морају бити довољно велики да омогућавају рад и читање под природним свјетлом у уобичајеним условима, да омогућавају улаз свјежег ваздуха, осим ако не постоје климатски уређаји, те да својим изгледом и величином одговарају стандардним прозорима.

- (4) *Вјештачко освјетљавање мора одговарати постојећим стандардним нормама.*
- (5) *Санитарни уређаји морају омогућити сваком притворенику или затворенику задовољавање физиолошких потреба у чистим и пристојним условима.*
- (6) *Сваком притвореном или затвореном лицу мора се омогућити кориштење прикладних просторија и уређаја за купање и туширање при температури која одговара климатским условима и у размацама који омогућавају одржавање нормалне личне хигијене, али најмање једном дневно.*
- (7) *Све просторије Завода морају се прописно одржавати и редовно чистити.*
- (8) *Послове из става (7) овог члана обављају затвореници у трајању до два часа на дан без новчане накнаде.*
- (9) *Притвореницима, односно затвореницима с инвалидитетом обезбјеђује се смјештај примјерен врсти и степену њихове инвалидности.*

2.2.10. Закон о извршењу кривичних санкција у Федерацији Босне и Херцеговине²¹

Члан 2

Лица према којима се извршавају санкције лишавају се права или се ограничавају у правима, само у границама нужним за остваривање сврхе појединих санкција, у складу са законом.

Члан 10

Сврха извршења казне затвора, дуготрајног затвора и малољетничког затвора (у даљем тексту: казна затвора) је да осуђена лица током издржавања казне, кроз систем савремених васпитних мјера, усвоје друштвено прихватљиве вриједности у циљу лакшег укључивања у услове живота на слободи и да се понашају у складу са законом и испуњавају дужности грађанина.

Члан 11

Поступање с осуђеним лицима мора бити човјечно и с поштовањем њиховог људског достојанства, с очувањем њиховог физичког и душевног здравља, водећи при томе рачуна да се одржи потребан ред и дисциплина. Забрањено је провођење било какве тортуре и других сурових, нељудских или нехуманих и понижавајућих поступања од стране службених лица установе према осуђеним лицима. У поступању са осуђеним лицима не смије бити дискриминације засноване на раси, боји коже, полу, језику, религији или вјеровању, политичким или другим увјерењима, националном и социјалном поријеклу, сродству, економском или неком другом статусу.

Члан 13

С осуђеним лицима треба поступати на начин који у највећој мјери одговара личности осуђеног и прилагођен постигнутом успјеху у третману. Ради постизања успјешног третмана обавља се класификација осуђених лица.

21 Сл. новине ФБиХ, бр: 44/98, 47/99 12/09

Члан 15

Осуђена лица издржавају казну затвора, у правилу, скупно. Када то захтијева здравствено стање осуђеног лица или кад је то предвиђено законом може се одредити да осуђено лице издржава казну одвојено од осталих. Мушка и женска лица издржавају казну затвора одвојено. Малољетна лица издржавају казну затвора, у правилу, одвојено од пунољетних лица.

Члан 40

У свим просторијама у којима бораве осуђена лица мора се обезбједити задовољавање здравствених и хигијенских потреба, довољна количина ваздуха, свјетла, гријања и вентилације и са најмање четири метра квадратна, али не мање од десет кубних метара простора на свако осуђено лице.. У просторијама у којима бораве осуђена лица прозори морају бити довољно велики да омогућују рад и читање под природним свјетлом у уобичајеним условима, да омогућују улаз свјежег ваздуха, осим ако не постоје климатски уређаји, да својим изгледом и величином одговарају стандардним прозорима. Вјештачко освјетљавање мора одговарати постојећим стандардним нормама. Санитарни уређаји морају омогућити сваком осуђеном лицу задовољавање физиолошких потреба у чистим и пристojним увјетима. Сваком осуђеном лицу мора се омогућити кориштење прикладних уређаја за купање и туширање при температури која одговара климатским условима и у размацама који омогућавају одржавање нормалне личне хигијене, али најмање једанпут у седмици. Све просторије установе морају се прописно одржавати и редовно чистити.

Члан 167

Мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи извршава се у посебној здравственој установи основаној само за ту сврху или у посебном одјељењу здравствене установе.

2.2.11. Закон о извршењу кривичних и прекршајних санкција Републике Српске²²

Члан 8

Сврха извршења казне затвора је да осуђена лица применом савремених, педагошких, психолошко-андрагошких облика, метода и садржаја рада током издржавања казне затвора усвоје друштвено прихватљиве вриједности у циљу лакшег укључивања у живот на слободи и да се понашају у складу са опште прихваћеним нормама понашања.

Члан 9.

- (1) Осуђена лица уживају заштиту основних права која су утврђена Уставом Републике Српске, Уставом Босне и Херцеговине, међународним уговорима и овим законом.*
- (2) Поступање са осуђеним лицима мора бити човјечно и с поштовањем њиховог људског достојанства, с очувањем њиховог физичког и душевног интегритета, водећи при томе рачуна да се одржи потребан ред и дисциплина.*

²² Службени гласник РС, бр: 64/01, 24/04, 68/07

- (3) *Забрањено је спровођење било какве тортуре и других сурових, нељудских или нехуманих метода и понижавајућих поступака од стране службених лица установе према осуђеним.*

2.2.12. Закон о извршењу кривичних и прекршајних санкција Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине²³

Члан 9

Циљ извршења казне затвора је да се изврши казна према починиоцима кривичних дјела како је то одредио суд, те да се осуђеним лицима омогући да током издржавања казне, кроз систем савремених васпитних мјера, усвоје друштвено прихватљиве вриједности с циљем лакшег укључивања у услове живота на слободи и да се понашају у складу са законом и испуњавају дужности грађанина.

Члан 10

- I Са осуђеним лицима треба поступати на начин који у највећој мјери одговара њиховим личним потребама и који је прилагођен постигнутом успјеху у третману.*
- II Поступање с осуђеним лицима мора бити човјечно, с поштовањем њиховог људског достојанства, с очувањем њиховог физичког и душевног здравља, водећи при томе рачуна да се одржи потребан ред и дисциплина.*
- III Нико неће бити подвргнут мучењу или нељудском или понижавајућем третману или кажњавању.*
- IV Упоступању осуђеним лицима не смије бити дискриминације по основу етничке припадности, расе, боје коже, пола, сексуалног опредјељења, језика, религије или вјеровања, политичких или других увјерења, националног и социјалног поријекла, сродства, економског или неког другог статуса.*

2.2.13. Меморандум о разумијевању о регулисању послова правне помоћи између институција Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске (Сл.новине ФБиХ 25/98)

Овим меморандумом регулишу се питања сарадње институција ФБиХ и РС у погледу пружања правне помоћи у грађанским, кривичним и управним питањима.

Правна помоћ у кривичним парницама састоји се у достављању списка (тј.позива, одлука и сл.) провођењу неке процесне, односно истражне радње (тј.саслушање свједока, вјештака, увиђај на лицу мјеста и др.), давању обавјештења, као под тачком 2 овог става, издавању преписа, извјештаја и др.

23 Службени гласник БД, 08/00,01/01,19/07,36/07

2.2.14. Закон о правној помоћи и службеној сарадњи у кривичним стварима између ФБиХ, РС и БД (наметнут одлуком високог представника број 185/02)

Закон о правној помоћи и службеној сарадњи у кривичним стварима између ФБиХ, РС и БД је наметнут од стране Високог представника и објављен у Сл. гласнику БиХ, број: 185/02

Члан 1 (Предмет закона)

Овим законом уређује се остваривање правне помоћи и службене сарадње у кривичним стварима између Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске и Брчко Дистрикта и признају се на узајамној основи одлуке њихових судова и органа за провођење закона у тим стварима.

Члан 2 (Дефиниције)

Искључиво у смислу овог закона под појмом “правна помоћ” сматра се узајмна помоћ судова. Под појмом “службена сарадња” сматра се узајамна сарадња органа за провођење закона, сарадња између судова и органа за провођење закона те сарадња између судова, односно органа за провођење закона и других органа власти.

Члан 6 (Хапшење и премјештање)

Уколико суд или орган за провођење закона нареди или захтјева хапшење односно премјештање осумњиченог, оптуженог или свједока из једног ентитета у други, или Брчко Дистрикта у други с циљем испитивања, притварања или извршења казне, надлежни орган у ентитету од којег се наведени облик помоћи или сарадње тражи односно у Брчко Дистрикту, предузима хапшење или накнадно пребацавање у надлежност органа који је захтјев поднио. Ово се обавља непосредно на захтјев, у складу са чл.5. ст 1. до 8 и додатни налог или захтјев ентитета којем је захтјев поднесен односно Брчко Дистрикта није потребан.

Ако је осумњичени или оптужени ухапшен односно премјештен у складу са ставом 1 овог члана у сврху испитивања или истажног притвора, органа који је затражио помоћ или сарадњу мора лице вратити одмах по престанку испитивања или истражног притвора у мјесто из којег је било премјештено..

Затражени премјештај се одгађа уколико је присуство лица које се сматра осумњиченим, оптуженим, или свједоком неопходним у кривичном поступку у ентитету којем је захтјев поднесен, односно у Брчко Дистрикту.

2.3. Подзаконски (provedбени) акти

У циљу обезбјеђења спровођења усвојених закона, донесен је низ подзаконских аката као што су:

- Правилник о кућном реду у установама за издржавање кривичне санкције, мјере притвора или других мјера
- Правилник о одјећи, обући, исхрани, дисциплинском поступку, условима и начину издржавања дисциплинске казне упућивања у самицу и мјере изолације притвореника и затвореника у Заводу за издржавање кривичних санкција, притвора и других мјера

- Правилник о критеријима за упућивање осуђених лица на издржавање казне затвора
- Правилник о погодностима и годишњем одмору атвореника који издржавају казну затвора
- Правилник о упућивању молби, жалби, поднесака...
- Правилник о накнадама за рад притвореника...
- и други акти.... којима се регулишу сви аспекти живота у овим установама.
- Значајно је напоменути да је на основу сарадње између Савјета Европе и БиХ (ЦПТ)²⁴, у циљу јачања могућности затворског система у БиХ и његовог развоја у складу са Европским затворским правилима, сачињен писмени извјештај Савјета Европе о посјетама затворима. У том Извјешатају дата је процјена постојећег затворског система у БиХ, могућност увођења одговарајућих промјена у складу са Европским затворским правилима, те су дати приједлози промјена у циљу унапређења, како на краткорочном, тако и на дугорочном плану.

2.4. Надлежни органи за поступање

Надлежност органа поступања у вези са правима затворених и притворених лица, дефинисана је кроз неколико закона, а што је за овај извјештај значајно са аспекта обавезе реализације препорука омбудсмена.

2.4.1. Закон о министарствима и другим органима управе БиХ²⁵

Члан 13

Министарство правде надлежно је за:

- обезбјеђивање да законодавство БиХ и његова provedба на свим нивоима буду у складу са обавезама БиХ које произилазе из међународних споразума;
- давање смјерница и праћење правног образовања, како би се обезбједила међуентитетска хармонизација у овој области и поступање у складу са најбољим стандардима;
- опште дјеловање као централно координирајући орган за обезбјеђивање усклађености законодавства и стандарда правосудног система међу ентитетима, било обезбјеђењем услова за расправу или координирањем иницијатива;
- екстрадицију;
- послове управне инспекције над извршавањем закона који се односе на државне службенике и запослене органа управе, управни поступак и посебне управне поступке и канцеларијско пословање у органима управе;

24 ЦПТ након посјете Босни и Херцеговини у периоду од 14. до 17. децембра 2004.г. Извјештај је ЦПТ усвојио на својој 56-ој сједници одржаној од 7. до 11. марта 2005.г. и друга посјета од 19. до 30. марта 2007.г. који извјештај је усвојен 6.јула 2007.

25 „Службени гласник БиХ“, број: 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07

2.4.2. Закон о Федералним министарствима и другим тијелима Федералне управе²⁶

Члан 6

Федерално министарство правде врши управне, стручне и друге и послове утврђене законом који се односе на: остваривање надлежности Федерације у областима, а нарочито: правосудних институција и управе; управног надзора над радом правосудне управе и федералних тијела управе; удруживања у политичке организације и удружења грађана; област канцеларијског пословања; управног надзора и извршење кривичних санкција. Министарство правде ФБиХ врши управне послове који не спадају у дјелокруг другог органа управе Федерације.²⁷

2.4.3. Закон о министарствима Републике Српске²⁸

Члан 7

Министарство правде врши управне и друге стручне послове који се односе на остваривање надлежности Републике Српске у области: правосудних институција и управног надзора над радом правосудне управе; казнено и васпитно-поправних установа, извршење кривичних и прекршајних санкција, инспекцијских послова који се односе на извршење кривичних санкција, стара се о обезбјеђењу јединственог и законитог извршења кривичних санкција, организацији рада и функционисању казнено-поправних и васпитно-поправних установа, праћењу и контроли рада служби, очувању безбједности, стручном оспособљавању и креирању кадровске политике, пружања помоћи у едукацији судија и тужилаца, врши контролу остваривања, поштовања и унапређивања људских права лица лишених слободе, прати појаве, води одговарајуће евиденције у циљу анализирања и сагледавања функционисања система извршења кривичних и прекршајних санкција и предлагање мјера за њихово унапређење; врши стручну припрему приједлога за помиловање и амнестију, те припрема анализе, информације и извјештаје из области помиловања.

26 „Службене новине ФБиХ“, број: 8/95, 3/96, 9/96

27 У саставу Федералног министарства правде је Завод за јавну управу. Завод за јавну управу врши стручне и друге послове који се односе на: унапређење рада и организовање државне управе Федерације и систем плата у органима Федерације.

28 „Службени гласник РС“, број: 70/02, 33/04, 118/05, 33/06

III Стање у установама за извршење кривичних/казнених санкција у БиХ

3.1. Увод

Истраживање и анализу остваривања људских права у установама за извршење кривичних санкција на подручју БиХ, Омбудсмани за људска права БиХ су обавили на основу примљених жалби од осуђених и притворених лица у протеклом периоду, на основу властитог запажања и обиласка свих 12 казнено-поправних установа, укључујући и 3 одвојена одјељења, те анализом релевантних међународних стандарда и законодавства у БиХ које регулише ову област.

Према законодавству које у БиХ уређује питање извршења кривичних санкција за извршење казне затвора оснивају се посебне установе које могу бити различитог типа. Све установе за извршење кривично-правних санкција у периоду март - јули 2009. године посјетила је делегација Институције омбудсмена, која је обавила и консултативне састанке са представницима ресорних министарстава надлежним за извршење кривичних санкција на свим нивоима власти. Посјете казнено-поправним установама обављене се према распореду приказаним у Анексу I овог Извјештаја. Посјета се састојала од три сегмента и то:

- разговор за осуђеним и притвореним лицима који су поднијели жалбе Институцији омбудсмена за кршење њихових права, али и свим другим осуђеним и притвореним лицима која су у току посјете изразила жељу да разговарају са Омбудсменима;
- посјета свим просторима у којима бораве и раде осуђена и притворена лица;
- разговор са Управом казнено-поправних установа

Консултативни састанци су обављени након окончања посјета казнено-поправним установама са:

- Мустафом Бисићем, помоћником министра правде БиХ;
- Феликсом Видовићем, министром правде ФБиХ, Мариом Ковачевићем, инспектором за извршење кривично-правних санкција и Адисом Бегвић, стручном савјетницом за нормативно правне послове;
- Бошком Ђукићем, помоћником министра правде Републике Српске,

Представници Институције омбудсмена БиХ су одржали и састанак са Клаусом Андерсеном, стручњаком за питања везана за казнено-поправне заводе и притворе Одјела за борбу против организованог криминала Мисије Европске полиције у БиХ (у даљем тексту ЕУПМ).

Делегацију Институције омбудсмена су сачињавали:

- Љубомир Сандић, Омбудсмен за људска права БиХ,
- Јасминка Џумхур, Омбудсмен за људска права БиХ,
- Рада Кафеџић, шефица Одјела за праћење права притворених и затворених лица,
- Лејла Садиковић, приправница.

3.2. Установе за извршење кривичних санкција у Федерацији БиХ

У ФБиХ, а у складу са одредбама Закона о извршењу кривичних санкција ФБиХ за извршење казне затвора основани су казнено-поправни заводи затвореног и полуотвореног типа и то:

1. Казнено-поправни завод затвореног типа Зеница, са одјељењем за малолетна лица. У овом Заводу основано је и посебно Одјељење за извршење мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственијој установи;
2. Казнено-поправни завод полуотвореног типа Сарајево, са Одјељењем у Устиколини и објектом Игман.
3. Казнено-поправни завод полуотвореног типа Бихаћ,
4. Казнено-поправни завод полуотвореног типа Мостар,
5. Казнено-поправни завод полуотвореног типа Тузла, са Одјељењем у Орашју,
6. Казнено-поправни завод полуотвореног типа Томиславград, са Одјељењем у Бусовачи.

У Казнено-поправним заводима од тачке 1. до 6. овог Извјештаја, постоје посебна одјељења за извршење мјере притвора по рјешењима Суда БиХ и надлежних судова Федерације БиХ.

Омбудсмени БиХ су посјетили и објекат на Игману у којем су смјештене осуђена лица, иако ова установа није као таква утврђена Законом о извршењу казних санкција ФБиХ. У унутрашњим актима КПЗ Сарајево, објекат на Игману се води само као „објекат“, тако да није јасан правни статус овог објекта, односно да ли се исти третира као организациона јединица КПЗ Сарајево. Самим тим се доводи у питање и легалитет упућивања лица на издржавање казне затвора у овај објекат.

3.2.1. Казнено-поправни завод Бихаћ

Посјета Казнено-поправном заводу Бихаћ (у даљем тексту: КПЗ Бихаћ) је обављена 09.06. 2009. године. КПЗ Бихаћ је завод полуотвореног типа за смјештај притворених и осуђених лица мушког пола и притворених лица женског пола. У КПЗ Бихаћ се смјештају осуђена лица по одлукама судова са подручја Унско-санског и Ливањског кантона, те Суда Босне и Херцеговине.

КПЗ Бихаћ је суочен с низом проблема који су на директан или индиректан начин резултат финансијске ситуације, из разлога што приједлози финансијских планова које сачињава установа у значајној мјери прате потребе установе али углавном не буду одобрени од стране Владе ФБиХ. Дакле, дјеловање и активности установе су у директној овисности од финансијских средстава, тако да с обзиром на ограничења у 2009. години, КПЗ Бихаћ нема планираних додатних активности које би требале довести до унапређења положаја и права осуђених и притворених лица. КПЗ Бихаћ не посједује властиту кантину, већ осуђена лица имају могућност да два пута седмично сачине листу потреба. У КПЗ нема ни успостављена привредна јединица, чиме је онемогућено радно ангажовање осуђених лица.

У КПЗ је посебно изражен проблем везан за осуђена лица која су овисници о наркотичким средствима, душевни болесници итд. Управа КПЗ је истакла проблем несистемског приступа извршењу кривичних санкција, а што се манифестује и на права осуђених и притворених лица. Као примјери су наведени нерјешено питање помиловања, неадекватно рјешење ванзаводских погодности, смјештај осуђеника без категоризације. Тако је из КПЗ Бихаћ упућено 107 молби за условни отпуст, од чега је управа подржала 38 молби, а Комисија за условне отпусте прихватила је само 15.

3.2.1.1. Капацитет и попуњеност

КПЗ Бихаћ је завод капацитета 122 осуђена и притворена лица, а у који се смјештају осуђена лица за различита кривична дјела, као што су фалсификовање новца, отмице, силовања, тешке физичке повреде, убиства, дакле особе којима је изречена казна затвора у трајању од 3 мјесеца до 20 година. У моменту посјете у КПЗ Бихаћ се налазило смјештено 82 осуђена и 3 притворена лица. Према изјави замјеника директора Звонка Јурића у КПЗ Бихаћ по структури највише је осуђеника који су осуђени за кривично дјело убиства, чак 16, за покушај убиства 9, за крађу 14, за саобраћајне деликте 11, за силовање 5, за кривична дјела која укључују дроге 5, разбојништво 4, кривична дјела са елементима насиља 3, превођење преко границе 3, сукоб са полицијом 3, тешка тјелесна повреда 1, проституција 1, превара 1, отмица 1, фалсификовање новца 1. У моменту посјете су у КПЗ Бихаћ била смјештена и два затвореника по одлукама Суда БиХ, један за кривично дјело кривотворења новца, други за кривично дјело превођења преко границе. Национална структура затвореника је: 3 Хрвата, 4 Србина, један осуђеник са аустријским држављанством и остало Бошњаци.

Висина изречених казни осуђеним лицима које се налазе у КПЗ Бихаћ је до 20 година, с тим да само један осуђеник има казну од 20 година, двојица или тројица имају казну затвора у висини од 10 до 12 година, а већина се налази на издржавању казне у трајању до 5 година затвора. У КПЗ Бихаћ се тренутно налази пар душевних болесника, а један од притвореника је шизофреничар. КПЗ Бихаћ има 4 мјеста за притворена лица женског пола, с тим да у моменту посјете овај притвор је био празан.

3.2.1.2. Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица

а) Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица

Прије три године обновљена је зграда у којој је смјештена Управа КПЗ Бихаћ, а у згради гдје је прије била смјештена Управа су смјештени осуђеници и дио третмана. Собе у Заводу имају 2-14 кревета и телевизијске пријемнике са прикљученом кабловском телевизијом. Три собе су веће и имају већи број кревета, док већина соба има око 6 кревета. У Заводу се налазе 4 јавне говорнице које су на сталном располагању осуђеницима, а притвореници их могу користити само са одобрењем суда. У склопу унутрашњег затворског комплекса налазе се просторије за посјете осуђеницима и притвореницима, соба за адвокате, притвор за жене, посебна соба оспособљена за инвалиде, те једна од притворских ћелија се користи као самица јер Завод нема самце. Шетња за притвор обавља се три пута дневно ради малог броја притвореника, иначе би по правилима требало да се обавља два пута дневно. Свака притворска соба има телевизијски пријемник са уведеном кабловском телевизијом. У трпезарији осуђена лица обједују у двије смјене јер трпезарија је малог капацитета у односу на број осуђених лица која се налазе на издржавању казне.

б) Вјерске потребе

У Заводу је једна просторија одређена за вјерске активности и углавном је користе осуђена лица исламске вјероисповјести, а посебна просторија за осуђена лица католичке и православне вјероисповјести не постоји, јер не постоји изражено интересовање. Завод посједује библиотеку са доступним вјерским књигама, законима, а сваки дан је доступна дневна штампа, односно листови "Дневни аваз" и "Сан".

в) Здравствена заштита

У Заводу се налазе два стационара, један за затворенике, други за притворенике и амбуланта. Завод нема стално упосленог љекара, већ је љекар ангажован по уговору о дјелу и долази једном седмично, а по потреби и чешће, док су у Заводу стално запослена два медицинска техничара. У случају потребе, љекар даје дозволу за лијечење ван Завода, а за притворенике је потребно и одобрење надлежног суда. Сваког мјесеца у Завод долази љекар специјалиста за заразне болести, који врши тестирање на хепатитис Б и Ц и ХИВ. У моменту посјете у Заводу није било заражених осуђених особа, али и даље у Заводу има 5 активних наркомана, а донедавно их је било 10. Неким од њих се даје метадонска терапија уколико им је раније била прописана. Завод нема запосленог стоматолога, већ се осуђеници и притвореници у случају потребе шаљу специјалисти стоматологије. У Заводу су за посљедња 4 мјесеца од дана посјете била 3 случаја самоповређивања. У овим случајевима се тражи мишљење љекара о потреби упућивања осуђеника на осамљење, изолацију или примјену мјере појачаног надзора.²⁹

г) Посјете

Посјете за осуђена лица су сваке недеље, а одобравају се и ванредне посјете сваки дан, на начин да појединачну молбу осуђеник упути замјенику директора или помоћнику за третман и у већини случајева се удовољава овим молбама.

д) Радне и спортске активности

КПЗ Бихаћ је изграђен 1956. године, те начин како је урбанистичко-архитектонски конципиран, објекат даје ограничене могућности за организовање активности којим би било омогућено радно ангажовање осуђених лица. У моменту посјете само је 25 осуђених лица било радно ангажовано и то у кухињи, на одржавању, у вешерају и котловници. У Заводу има успостављена сликарска секција, а осуђена лица се могу бавити израдом различитих предмета као што су привјесци и удице. Осуђена лица имају могућност кориштења теретане, игралишта за мали ногомет и кошарку. У КПЗ-у Бихаћ, а према изјави замјеника директора, више пута су регистроване молбе осуђених лица за премјештај или враћање у КПЗ Зеница из разлога што у КПЗ Бихаћ нема довољно посла и радног ангажовања осуђених лица. У вањском кругу Завода налазе се гараже, магацини за прехрану, радионица у којој се одвијају активности секција, а које су веома слабо развијене јер осуђеници сами обезбјеђују материјал. У том простору се налази и теретана са новом опремом, од око 15 справа, која је стигла прије два до три мјесеца и посебна соба намијењена за борилачке активности која се користи за обуку страже. У склопу овог комплекса се налази и терен за мали ногомет, кошарку, те издвојена башта од 8 дунума земље.

ђ) Кориштење ванзаводских погодности

Затвореници имају могућност да користе ванзаводске погодности као што су одласци на викенде, годишњи одмор. У моменту посјете 4 затвореника су била у бјегству. Право на годишњи одмор од најмање 18, а највише 30 радних дана у току једне године, имају затвореници који су на непрекидном

²⁹ Замјеник директора Завода је навео и неке посебне случајеве осуђеника као што је случај осуђеника ромске националности С.А. који је више пута покушао извршити самоубиство у Заводу на начин да се једном покушао објесити, зарезао се три пута, итд. Овако његово понашање било је испољено и за вријеме издржавања казне затвора у КПЗ Зеница.

раду провели 11 мјесеци, укључујући вријеме проведено на лијечењу због повреде на раду или професионалног обољења до којег је дошло радом у заводу. Затвореници који су осуђени на казну затвора до једне године, и који су на раду провели непрекидно 6 мјесеци, имају право на одмор у трајању од једног дана за сваких навршених мјесец дана рада.

3.2.1.3. **Особље**

Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији (у даљем тексту: Правилник) систематизовано је 80 радних мјеста, а попуњеност у моменту посјете је била 51 упуслено лице. У Служби третмана су упуслена само 2 лица, а по Правилнику би требало да буде запослено 9 лица. На пословима стражара радно је ангажовано 37 лица, а према Правилнику би требало бити 39. Замјеник директора је истакао и проблем попуњавања упражњених радних мјеста јер су за услове васпитача била расписана 3 конкурса и ниједан од пријављених кандидата није испуњавао услове због непосједовања испита за васпитаче, а који се није могао полагати ако лице није имало радно искуство на пословима васпитача. Доношењем Закона о измјенама и допунама Закона о извршењу кривичних санкција овај услов је промијењен. У кухињи раде два професионална кухара уз испомоћ осуђеника. Едукације особља су ријетке.

3.2.1.4. **Пријемно-отпусно одјељење**

У Заводу нема пријемно-отпусног одјељења и осуђеници иду одмах у колектив. Прошле године су купљене двије сусједне куће, којима још није одређена намјена, али ће највјероватније бити искориштене за успоставу пријемно-отпусног одјељења или соба за слободне посјете.

3.2.1.5. **Посјете КПЗ Бихаћ**

КПЗ Бихаћ је у протекло вријеме посјетила делегација Црвеног крста са понудом да учествују у медицинској контроли ТБЦ-а.

3.2.2. **Казнено-поправни завод Мостар**

Посјета Казнено-поправном заводу Мостар (у даљем тексту: КПЗ Мостар) је обављена 19.05.2009. године. КПЗ Мостар је завод полуотвореног типа за смјештај притворених и осуђених лица мушког пола и притворених лица женског пола. Дио управе Завода је премјештен у нову зграду у септембру 2008. године, док се један дио васпитача и даље налази у старим просторијама Завода, које су изграђене 1889. године. Влада Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту: Влада ФБиХ) је додјелила земљу за изградњу затвора затвореног типа са капацитетом од 230 осуђених лица, који би био смјештен код алуминијског комплекса на површини од 50.000 м², а постојећи Завод би задржао статус установе полуотвореног типа. КПЗ Мостар покрива 3 кантона и у ову установу се упућују на издржавање казне затвора осуђена лица по одлукама судова из Мостара, Коњица, Ливна, Чапљине, Широког Бријега, те Суда БиХ, а притвореници најчешће долазе по одлуци Суда БиХ. У Заводу се, углавном, налазе осуђеници за извршење лакших кривичних дјела, иако има и осуђеника којима је изречена казна затвора за теже кривично дјело, а који су дошли по премјештају из Зенице и Тузле. У Заводу је присутан проблем везан за неусклађеност законодавства о извршењу кривичних санкција, а који се манифестује у различито утврђеним правима осуђених лица, с обзиром на чињеницу да ли су на издржавање казне затвора осуђена лица упућена по одлукама Суда БиХ или по одлукама судова

на нивоу ФБиХ. Према мишљењу дирекотра Завода Зеленике³⁰ неусклађено законодавство доводи до различитог третмана осуђених лица, нпр. у односу на погодности, што се у крајњем манифестује незадовољством осуђеног лица. Озбиљан проблем у Заводу је дрога која се пребацује преко зида, а најчешће је у питању хероин. Тешка финансијска ситуација отежава извршавање основне функције Завода уз осигурање пуног уважавања стандарда и принципа успостављених међународним стандардима за ову област. У Завод често долазе и осуђеници из КПЗ-а Зеница који су издржали 1/3 казне и добили могућност премјештаја у завод полуотвореног типа. Према изјави директора, управа најмање проблема има са лицима осуђеним за ратне злочине, док су највећи проблеми са осуђеним лицима која су овисници о наркотичким средствима. Новина у Заводу је успостава молбеног извјештаја, једном мјесечно, којим се ствара могућност затворенику да разговора са директором укључујући и разговоре о одобравању погодности или другим проблемима, а крајња сврха је преваспитавање.

3.2.2.1. Капацитет и попуњеност

Капацитет КПЗ Мостар је 186 мјеста за осуђене и 32 за притворене. Попуњеност у моменту посјете је била 161 осуђено и 25 притворених лица. У Заводу има смјештених и старијих и ментално болесних лица. У моменту посјете се један психички болесник, који је проглашен неурачуњљивим, налазио у притвору.

Уочено је да се ова установа налази у центру града Мостара, а непосредним опажањем и из разговора са управом и осуђеницима, може се констатовати да је установа неадекватна за издржавање дужих казни због локације установе, скучености простора, те немогућности радног ангажовања.

3.2.2.2. Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица

а) Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица

У Заводу су осуђеници распоређени у три колектива (К1, К2, К3) или павиљона које воде васпитачи. Један васпитач је задужен за 50 осуђених лица. Раније је постојала подјела, односно К1 је сматран бољим павиљоном, док су у К3 били смјештани овисници о дрогама. Међутим, сада су затвореници измјешани. Шетња је одређена по колективима, два сата на дан и сваки васпитач води колектив. Притворенци имају одређене посебне сате за шетњу јер не могу да буду у контакту са осуђеницима. У собама има од 4 до 8 кревета и негдје је задовољен услов од по 4м² по затворенику.³¹ Изолација затвореника се дешава ако дође до сукоба. Завод посједује једну самицу са два кревета и према Закону о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера ФБиХ, боравак у самици може да траје највише 20 дана. Свака соба у Заводу, као и заједнички ходници, имају кабловску телевизију. КПЗ Мостар је једини завод који има интернет страницу.

Исхрана затвореника је организована на задовољавајући начин и према изјави директора, али и према изјавама осуђених лица с којима је обављен интервју, нема примједби на исхрану. У случају болести, у Заводу је могуће обезбиједити посебну исхрану за осуђеника, а постоји и могућност да затвореници сами купују храну из кантине Завода.

30 Директор Зеленика и његов замјеник Тахир Џулић преузели су дужност у јуну 2008. године.

31 Тако у соби број. 33 максималан капацитет је 8 кревета, а оптималан капацитет 6 кревета, а у моменту посјете у соби се налазило 10 кревета.

б) Вјерске потребе

На улазу у Завод налазе се три вјерске просторије.

в) Здравствена заштита

КПЗ Мостар посједује стоматолошку ординацију, амбуланту и медицински стационар са 6 кревета, купатилом и WC-ом. Присутан је проблем недостатка медицинског особља јер нема стално упусленог љекара. Радно су ангажована два медицинска техничара. Како у Заводу није осигурана перманентна здравствена заштита, управа Завода је успоставила форму захтјева за прегледом који се састоји од два листа. Захтјев попуњава осуђено лице и уписује вријеме. Један дио формулара остаје осуђенику, а други дио се доставља управнику како би се водила евиденција. У случајевима када доктор опште праксе процјени да је потребно осуђеника водити у болницу, често се јавља проблем финансијске природе. Невладина организација «Маргина» из Тузле је за осуђена лица организовала предавање о сполним болестима и хепатитису, као и анкету и тестирање за затворенике. Од 64 тестираних позитивно је било 10 лица или 16 %, а негативно 54 или 84%. Сви осуђеници били су негативни на тестирање ХИВ-а и АИДС-а. Ради изложености зарази у Заводу је за особље Завода сваке године организовано тестирање.

г) Посјете

Посјете осуђеним лицима се одвијају сваке недеље и задњим четвртком у мјесецу, а за притворенике сриједом и суботом, уз одобрење надлежног суда.

д) Радне и спортске активности

У КПЗ-у Мостар је изражено интересовање за рад затвореника. У оквиру Завода постоји привредна једница «Радобоља» Баре, гдје је у моменту посјете боравило 12 осуђеника, који раде фактички на отвореном и баве се узгојем свиња, кокошака, те садњом воћа и поврћа. Током дана у ПЈ «Радобоља» шаље се још осуђеника који раде од 8 до 16 часова. Затвореници су у моменту посјете радили на поправци макадамског пута у близини Завода. Унутар Завода осуђеници раде у 2 радна вода. По Закону о извршењу кривичних санкција ФБиХ, имају могућност рада у вањским фирмама, у случајевима када је по захтјеву осуђеника за такав вид радног ангажовања донешена позитивна одлука. У моменту посјете на тај начин је било ангажовано 18 осуђеника. Порцедура предвиђа да се на на захтјев фирме изврши провјера осуђеника. Ова провјера укључује нужност да се осуђеник мора налазити у групи А, те да се добије сагласност полиције и Министарства правде Федерације БиХ. Послије добијања сагласности, уговор са фирмом се активира и осуђеник ради изван круга Завода. Постоји и могућност настављања рада у фирми у којој је затвореник радио прије извршења кривичног дјела. Обавеза фирме је да плаћа 500 КМ мјесечно, од чега пола иде Заводу, а друга половина осуђенику. Према мишљењу директора КПЗ Мостар, овакав начин сарадње фирми и Завода, уз потребну контролу, има позитиван учинак. Завод посједује теретану, а планира се изградња игралишта, на чијој ће изградњи учествовати сами осуђеници.

ђ) Кориштење ванзаводских погодности

Сваке седмице осуђеници аплицирају за погодности, након чега микротим доставља мишљење директору који одлучује о захтјеву. Критерији за погодности су: акутна болест неког од чланова породице, смртни случај у породици, елементарне непогоде или да је домаћинство осуђеника у стању социјалне потребе.

е) **Образовање**

У Заводу нема регистрованих захтјева за школовањем иако Завод има уговор са средњом и основном школом, тако да могућност школовања за осуђена лица смјештена у КПЗ Мостар постоји. Завод посједује 4 рачунара која су на располагању затвореницима, који имају могућност учења и рада на истим. Завод посједује и библиотеку у којој се поред књига налазе и закони, као и затворска правила.

3.2.2.3. **Особље**

Директор Завода наводи да је евидентан недостатак стражара и медицинског особља. Наиме, по систематизацији је предвиђено 105 стражара, а у Заводу их је тренутно запослено 82. За стражу су организоване обуке и семинари. У Заводу су запослени психолог, социјани радник, матични евидентичар, шеф пријемног и оптусног одјељења. Велики проблем представља и недостатак медицинских радника јер би по систематизацији стално требала бити запослена три доктора, односно неуропсихијатар, доктор опште праксе и стоматолог. Међутим, за расписани конкурс нема заинтересованих, тако да неуропсихијатар и стоматолог долазе једном седмично, а доктор опште праксе два пута седмично.

3.2.2.4. **Пријемно-отпусно одјељење**

Пријемно одјељење има једну собу са 12 кревета и телевизором, као и још једну собу са 4 кревета и телевизором. К1 или први павиљон има седам соба и WЦ.

3.2.2.5. **Посјете КПЗ Мостар**

У протеклој години дана Завод су посјетиле делегација Црвеног крста, делегације странаца и новинари.

3.2.3. **Казнено-поправни завод Сарајево**

Посјета Казнено-поправном заводу Сарајево (у даљем тексту: КПЗ Сарајево) је укључивала и посјете Одјељењу Устиколлина и објекту Игман (Блажуј). Посјете су обављене, 23.06.2009. године објекту КПЗ Сарајево у граду, а 02.07.2009. године Устиколлини и Игману. КПЗ Сарајево је завод полуотвореног типа за смјештај притворених и осуђених лица мушког спола. Према информацијама добијеним од директора Завода Алије Берберкића³², КПЗ Сарајево је прије био окружни затвор, углавном истражни, а изграђен је за вријеме Аустро-угарске монархије, када је у Сарајеву било око 40 000 становника. У то вријеме капацитет затвора је био довољан за број становника. Према изјави директора, КПЗ Сарајево не испуњава елементарне услове за извршење кривичних санкција, због чега је извршење дислоцирано у одјељења Устиколлина и објекат Игман у Блажују, гдје су у плану даљња проширења и повећање капацитета. Објекат би се требао продужити за 10 метара, како би се добио додатни простор за затворенике. Капацитет би тада био око 80 мјеста за затворенике и притвор.

Устиколлина као одјељење КПЗ Сарајево је полуотвореног типа и користи се за смјештај осуђених и притворених лица мушког спола. Ова организациона јединица је успостављена у послеријатном

32 Директор Берберкић се на функцији директора КПЗ Сарајево налази око годину дана, а прије је обављао функцију помоћника Пословне јединице КПЗ Сарајево за објекат Игман и Одјељење Устиколлина.

периоду, тачније 2000. године, а прије рата је била затвор за извршење притвора лица осуђених по одлукама судова са подручја Горажда.

У Одјељењу Устиколлина се углавном смјештају лица осуђена по одлукама судова са подручја Босанско-подрињског кантона и осуђеници који су пребачени из КПЗ Сарајево. У Одјељењу су се на издржавању казне, у моменту посјете, налазили затвореници којима је изречена различита висина казне, у трајању од 1 мјесеца до 15 година. Осуђена лица која се налазе смјештена у Одјељењу Устиколлина починили су различита кривична дјела, као што су: убиство, тешке крађе, разбојништва, силовања и дјела повезана са дрогама. Национална струкутура затвореника у моменту посјете је била мјешовита.³³ Објект Игман је дио КПЗ Сарајево и често се за овај објект употребљава израз одјељење Игман, иако у Правилнику о унутрашњој организацији Казнено-поправног завода Сарајево није дефинисано као одјељење, као што је то случај са Одјељењем Устиколлина, већ као објект. У објекту су смјештена осуђена лица мушког пола.

Објект Игман се састоји од два спрата и 11 соба за затворенике. Двије сале за дневни боравак су на располагању осуђеницима - једна за непушаче, која је уједно и трпезарија, а друга за пушаче. Обје имају телевизијски пријемник који је на располагању затвореницима до 22:00 часа, а викедном и за вријеме уткамица могуће је дуже кориштење. У објекту нема кантине, већ је дозвољено затвореницима да донесу пакете до 8 кг када се враћају са викенда. Ради контроле стања бројности обављају се прозивке. Осуђеници имају свој осуђенички савјет.

Како је у моменту посјете КПЗ Сарајево била расправа око ребаланса буџета, управа Завода је очекивала да ће кроз овај процес бити обезбијеђена средстава за обнову. План управе Завода је да се извршење у потпуности измјести из КПЗ Сарајево у Устиколлину и на Игман, док би се у граду задржао само притвор. Трошкови функционисања притвора се финансирају из катоналног буџета, а извршење кривичних санкција из буџета ФБиХ. Приликом посјете просторијама КПЗ Сарајево у граду, делегација Институције омбудсмена се увјерила да, и поред извршених улагања у обнову овог објекта, услови нису у складу са минималним стандардима које установе овог типа морају испуњавати.

У Заводу нису регистровани проблеми на националној основи. Према стајалишту директора Завода осуђена лица се на националну нетрпељивост позивају када немају других примједби. У заводу се јављају проблеми уобичајени за поступак извршења кривичних санкција али се за сваки појединачни случај, у којем постоји жалба осуђеног лица, проведе потребна процедура.

Према изјави директора Завода углавном су регистроване жалбе осуђених лица везано за кориштење ванзаводских погодности. Затвореници имају право жалбе у случају изрицања дисциплинских казни и мјера, а о жалби коначно одлучује директор. Жалбе осуђених и притворених лица смјештених у Устиколлину углавном се односе на услове смјештаја, хигијену и гледање ТВ-а.

Посљедњи регистровани инцидент у КПЗ Сарајево се десио у Одјељењу Устиколлина, гдје се у то вријеме налазио већи број затвореника који су премјештени из КПЗ Зеница, а према критеријима нису могли бити упућени у КПЗ Сарајево јер се углавном радило о повратницима у извршењу кривичних дјела, који су и раније били склони бјекству. Ова лица су, углавном, била осуђена за кривична дјела везана за дрогу. Након овог инцидента, управа је подузела мјере у циљу пооштравања безбједности, посебно када је у питању дрога, на начин да се затвореници подвргавају детаљном прегледу по повратку са кориштења допушта.

33 У Одјељењу су била смјештена: 4 осуђеника српске националности, неколико осуђеника хрватске националности, један Албанац, а остало су осуђеници бошњачке националности.

Према наводима помоћника директора, у Одјељењу Устиколлина повремено се дешавају међусобне туче између затвореника. У 2008. години је било 18 дисциплинских поступака против осуђених лица, најчешће ради кашњења са викенда, одбијања наређења службених лица, конзумирања наркотичких средстава током викенда или покушаја уношења истих у Одјељење. У вези са случајем бијега осуђених лица, који се десио 10.03.2009. године, када су у смјени била 2 стражара, помоћник директора истиче да је Одјељење у том моменту било максимално попуњено и имало 35 затвореника, од којих је 14 осуђеника имало проблеме са дрогом, што значи да је било доста случајева апстиненцијских криза, које се доводе у везу са бијегом. Из Одјељења су побјегла 4 лица која су пребачена из КПЗ Зеница, а имала су казне затвора од по 14 година. У истрагу која је спроведена након бијега укључили су се и инспектори Министарства правде ФБиХ и Тужилаштво Босанско-подрињског кантона. Процес је у моменту посјете Одјељењу Устиколлина био још увијек у току и двојица затвореника који су учествовали у бијегу склопили су споразуме. У Одјељењу је једно вријеме био изражен проблем дроге. Посебно је био присутан проблем њеног уноса у Одјељење, али последице набавке паса дошло је до побољшања. Ради провјере бројног стања у одјељењу Устиколлина је организована прозивка сваки непарни сат. Током љетњег периода задња прозивка је у 21:00, а зими у 17:00 часова. Из КПЗ Сарајево васпитна служба долази два пута седмично. Помоћник директора је истакао да постоје поднешене жалбе осуђеника на стражу, али да су углавном неосноване и да су често поднесене од осуђеника који користе наркотичка средства.

Делегација Институције омбудсмена, приликом обиласка простора у којем бораве и раде притворена и осуђена лица, била је изненађена неадекватношћу простора, хигијенским условима, посебно мокрим чвором, површином неких ћелија које су испод 4м², те некомпактношћу објекта. Одређене подузимане "ad hoc" мјере су посебно нарушиле саму функцију објекта. Дефинитивно се може закључити да КПЗ Сарајево, објект у граду, нема елементарних услова за извршење кривичних санкција, упркос улагањима у протеклим годинама. Неспорно је да простор Завода у граду није адекватан за извршење дужих казни затвора. Затвореници на располагању имају једну телефонску говорницу која се налази у дневном боравку.

3.2.3.1. Капацитет и попуњеност

Капацитет КПЗ Сарајево је 110 мјеста за притворена лица. У вријеме посјете у притвору је било 90 лица, од којих је 7 малољетних. Притвореници долазе по одлукама свих судова у БиХ. Осуђених лица у моменту посјете је било 16, а капацитет је 18 мјеста. Капацитет Одјељења Устиколлина је 32 мјеста, а тренутку посјете се у Одјељењу налазила 22 осуђена лица. У притвору у Одјељењу Устиколлина су затечена 3 лица, а притвореници се смјештају у 2 просторије, са по два до 3 кревета у свакој просторији.

У КПЗ Сарајево, укључујући и организационе јединице, ситуација са попуњеношћу капацитета је слична као и у другим установама јер не постоји успостављена база података изречених пресуда свих судова који упућују осуђена лица у ову установу. Дешава се да у неким периодима капацитети нису попуњени, док се у неким периодима јавља пренатрпаност завода. Тако је, према изјави директора, прије пар мјесеци до момента посјете Заводу, капацитет био претрпан. Ово се углавном дешава када се у Завод, посебно у притвор, смјести група осумњичених лица за организовани криминал или када дође до премјештаја осуђених лица из КПЗ затвореног типа Зеница, а након што су ова лица одслужила одређен дио затворске казне. Упитно је, у овим ситуацијама, колико је у складу са стандардима да се лица из установе затвореног типа премјештају у установу полуотвореног типа али у пракси нема друге могућности, с обзиром да је КПЗ Зеница искључиво установа затвореног типа у ФБиХ. У Републици

Српској постоји установа за извршење кривичних санкција затвореног типа (Фоча), међутим, не постоји могућност премјештаја осуђених лица из једног у други ентитет. Слична је ситуација и са малољетним лицима, а за што је примјер КПЗ Кула. Ова установа има капацитет за смјештај 40 малољетних лица, а у моменту посјете је било смјештено око 10. Тај капацитет се углавном не користи због тога што није дозвољен премјештај из ентитета у ентитет.

3.2.3.2. **Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица**

а) Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица

КПЗ Сарајево, објекат у граду, налази се у згради која се састоји од три спрата. У једном дијелу зграде налазе се собе за притвор. Свака соба је опремљена телевизијским пријемником са кабловском телевизијом. У дијелу притвора налази се и самица, а у тоалету туш-кабине и чучавци. Понедељак и четвртак су одређени као дани у којима се купају осуђеници. Шетња у Заводу је распоређена у 3 круга и одвојена је за затворена и притворена лица, те се најмање обавља сат времена дневно. У приземљу Завода се налази магацнин за храну, вешерај који је опремљен са двије машине за прање веша и једном за сушење. Ту су као и у кухињи на раду ангажовани осуђеници. Сала за дневни боравак осуђеника је уједно и трпезарија, а у истој соби се налази и мокри чвор. Два дана прије посјете делегације Институције омбудсмена у ову просторију су унесене и двије справе за вјежбање. Од спортских активности могуће се бавити кошарком за коју се терен налази у кругу за шетњу, а стони тенис је могуће играти у дневном боравку. Посебно је забрињавајуће да је 16 затвореника смјештено у двије собе, од којих је једна димензија 8x4 метра, гдје је смјештено 7 кревета на спрат, што значи да у овој просторији борави 14 људи. Сваки осуђеник има свој ормарић који се користи за личне ствари. У другој соби се налазе 4 кревета. У собама осуђеници немају телевизијске пријемнике, већ се један налази у сали за дневни боравак.

Одјељење Устикolina је смјештено у објекту у којем собе имају највише по 8 кревета, док већина соба има 5 кревета. У објекту се налазе двије одвојене сале, једна за пушаче, једна за непушаче, а уједно једна од сала служи за ручавање. У сали се налазе и телевизијски пријемници који се могу гледати до 22:00 часа, уз могућност продужења до 23:00 или 23:30 часова, ако су на програму спортски или неки други садржаји који би занимали затворенике. У доњем дијелу, у којем се налазе дневни боравци, налазе се и 2 тоалета. Испред објекта је круг за шетњу. Одјељење има просторију која је одређена као самица. Мјера самнице се изриче у периоду од 5 до 20 дана, најчешће по 15 дана, и то углавном ради кашњена са погодности, кориштења дроге и алкохола. Повремене су и жалбе од стране затвореника које се односе на количину хране која им се служи.

Капацитет објекта Игман у Блажују је предвиђен за 50 затвореника, а моменту посјете су се налазила 42 осуђена лица. Лица која се налазе на издржавању казне у објекту Игман имају изречене казне од 6 мјесеци до 10 или 15 година, а ради се о извршиоцима свих врста кривичних дјела. Овдје се углавном ради о осуђеницима који се налазе у групи А, а то значи да ова лица имају добро владање и користе викенде и допусте.

У Одјељењу Устикolina и објекту Игман налазе привредне јединице. Производња организована у овим привредним јединицама већим дијелом подмирује потребе КПЗ Сарајево за поврћем.³⁴

34 Тако је у 2008 години из привредних јединица добивено 17 т поврћа, а и за зиму је обезбјеђен кромпир за КПЗ Сарајево

Директор истиче да се ради на поширењу Одјељења у Устиколини, те да ће се од локалне заједнице потраживати још земље, што би довело до повећења производње.

Када је у питању исхрана, већина затвореника жалила се на квалитет и недовољне количине хране. Затвореници истучу да је храна једнолична, неквалитетна, са истеклим роком трајања, што је једном приликом довело до тога да је један број затвореника имао учестале стомачне тегобе.

б) Вјерске потребе

Могућност обављања вјерских обреда у КПЗ Сарајево је ограничена из разлога што Завод посједује двије просторије одређене за упражњавање вјерских обреда, односно двије капеле за православце и католике, а просторија за месцид је претворена у канцеларију која се користи за потребе архиве. Просторија одређена за месцид постоји само у притворском дијелу затвора. У Одјељењу Устиколина нема просторија одређених за обављање вјерских активности, те је исте могуће обављати у оближњим вјерским објектима уз пратњу обезбјеђења, а што се практикује углавном за празнике. Вјерске активности у објекту Игман се обављају у собама, а ради се на томе да се оспособе посебне просторије за обављање ових активности.

в) Здравствена заштита

У Заводу је успостављена Здравствена служба у којој је запослен један доктор и 4 медицинска техничара, од којих је један распоређен у Устиколини. На Игману нема медицинског техничара. Стоматолог је у ординацији Завода ангажован по уговору о дјелу. Што се тиче секундарне здравствене заштите, у мјесецу мају, регистрована су 92 одвођења у Клинички центар. Рачуни за овај вид заштите су изразито високи, а већи дио се односи, и то, до 90%, на притворена лица. Буџетска ставка за здравствену заштиту се редовно пробија. Лијечење је могуће у амбуланти, која је по ријечима заводског доктора Зејнила Панџе, добро снабђевена лијековима, али је ситуација у Заводу у погледу здравствене заштите веома тешка, обзиром да се у Заводу налази између 70-80 овисника о дрогама, те да је доста и душевних болесника. Ова чињеница узрокује низ проблема због апстиненцијских криза наркомана који се иначе третирају психофармацима. Доктор наводи да нарконаманска популација има и друге компликације као што су оштећења јетре и стомачни проблеми. Од медицинских уређаја Завод посједује ЕКГ и апарат за мјерење притиска. Медицинска служба није организована активно 24 часа, већ у току ноћи постоји пасивно дежурство према којем медицински техничар мора бити у стању приправности и по позиву одмах доћи у Завод. У Заводу има осуђених лица са хепатитисом Ц, а забиљежен је и један случај осуђеника са ХИВ позитивним налазом. Генерално, као највеће проблеме, доктор је истакао: овиснике о дрогама, социјално угрожене категорије, те душевне болеснике.

Здравствена заштита у Одјељењу Устиколина је осигурана на начин да се у радном односу налази један медицински техничар који ради од 7:00 до 15:00 часова. У случају потребе, затвореници и притвореници се воде у Кантоналну болницу Горажде, Дом здравља Устиколина, а некада и у Клинички центар Универзитета у Сарајеву (даљем тексту: КЦУС). Код случајева психичких болести, затворенике воде код неуропсихијатра у болницу у Горажде, а ако је случај тежи, болесника шаљу у КЦУС. У моменту посјете у Одјељењу су се налазила два лица, овисника о наркотичким средствима, а један од њих има дијагностициран хепатитис Б и Ц. С обзиром на то да у Одјељењу нема стоматолошке амбуланте, осуђеници се воде у Кантоналну болницу у Горажду, Дом здравља Устиколина, а у тежим случајевима у Клинички центар Универзитета у Сарајеву.

Здравствена заштита у објекту Игман је организована тако да доктор из КПЗ Сарајево долази сваки четвртак, а у случају потребе на располагању су два возила за евентуално одвожење затвореника који имају здравствене проблеме.

г) **Посјете**

Посјете за притворенике су могуће 5 дана у седмици уз сагласност надлежног суда, а за затворенике једном недељно. Посјете у Одјељењу Устиколлина се одвијају у данима који су за ову намјену предвиђени. Не постоји могућност слободних посјета из разлога што у Одјељењу нема просторије која се користи за те сврхе, већ је могуће одвести затворенике у КПЗ Сарајево.

Посјете осуђеним лицима, смјештеним у објекту Игман, не обављају се у самом објекту, већ се суботом осуђена лица која желе посјету пријаве и недељом се одводе у КПЗ Сарајево.

д) **Радне и спортске активности**

С обзиром на скучен простор у Заводу у граду, радна терапија се своди на рад у кухињи, вешерају и радионици. Ситуација је много боља у Одјељењу Устиколлина и објекту Игман јер постоји могућност радног ангажовања на узгоју воћа и поврћа. У оквиру Одјељења Устиколлина налази се економија са пластеницима за производњу хране. Производи са економије у Устиколлини се испоручују првенствено КПЗ Сарајево, док се вишак производа пласира на тржиште. Осуђена лица у Устиколлини и на Игману су ангажована и као помоћно особље у кухињи на припреми хране. У Одјељењу Устиколлина постоји библиотека, а доступна је дневна штампа. Импровизирана теретана се налази у поткровљу објекта, гдје се налазе сто за тенис и справе за вјежбање. Спортски терен, који је заправо оближња ливада, затвореници могу користити послје радног времена од 16:00 до 18:00 часова. У плану је изградња вањског спортског игралишта. У Одјељењу се налази једна телефонска говорница. Пошто нема кантине, практикује се пописивање производа на списак, куповина и дистрибуција осуђеним и притвореним лицима.

У објекту Игман постоји могућност рада за осуђена лица с обзиром на чињеницу да је организован узгој поврћа и воћа. Рад је углавном по 2-3 часа дневно, а неки раде и по 7 часова дневно. Затвореници се баве узгојем парадајза, краставаца, паприка, кукуруза и кромпира, те у воћњаку узгојем шљива. Стручне савјете обезбјеђује инжењер пољопривреде који повремено долази. Поред рада у 3 пластеника, затвореници могу радити у кухињи као помоћници кухара и у вешерају. У приземљу објекта налази се једна говорница коју затвореници могу користити. Могућност слободних активности састоји се у томе што затвореници могу да користе терене за кошарку, фудбал, као и теретану и сто за тенис. Затвореници имају приступ дневној штампи, листовима "Дневном авазу", "Ослобођењу" и "Независним новинама".

ђ) **Кориштење ванзаводских погодности**

Одредбама Закона Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција прописано је да се осуђеним лицима за добро понашање и залагање на раду могу одобравати погодности. Погодности одобрава директор завода или лице које он овласти. Дакле, погодности нису право осуђеног лица прописано законом, већ само могућност, о чему коначну одлуку доноси директор у складу са критеријима прописаним ЗИКС БиХ и подзаконским актима. Будући да ванзаводске погодности нису право, већ само могућност која је од важности у цијелокупном осуђеничком третману, процјена службе Сектора за васпитање-третман је од круцијалне важности, уз уважавања мишљења полицијских станица и центара за социјални рад, на основу којих управа завода доноси коначну одлуку.

е) **Образовање**

КПЗ Сарајево и Одјељење Устиколина нема закључене уговоре са основним и средњим школама.

3.2.3.3. **Особље**

Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији КПЗ Сарајево, систематизовано је 169 радних мјеста, док је попуњеност у моменту посјете била 137 запосленика, што укључује и Финансијску службу и Службу за опште и правне послове. У Служби страже запослено је 92 запосленика, од којих су 4 жене. У радном односу су и 3 инструктора у одјељењима. У Преваспитној служби, од 9 предвиђених радних мјеста, попуњена су само 4 и то: помоћник директора за третман, рефернет у матичној евиденцији и 2 васпитача. У Заводу су запослена 3, а требало би бити запослено 7 помоћника директора. У Здравственој служби запослена су укупно 4 медицинска техничара, од којих један у Устиколини, док на Игману нема техничара. У заводу је стално запослен један доктор.

У Одјељењу Устиколина је систематизовано 21 радно мјесто, од чега је попуњено 19. У моменту посјете одјељењу је недостајао надзорник страже и васпитач. Од 19 запослених лица, 3 су жене, од којих је једна запослена у администрацији, друга као стражарка, а трећа као кухарица. Служба страже је попуњена у потпуности и састоји се од 14 лица. У Заводу се планира запошљавање психолога. Статус запосленика, не само у КПЗ Сарајево, већ и у осталим, установама за извршење кривичних санкција је незадовољавајући. Према изјави директора, у циљу извршења функције Завода, потребно је под хитно извршити проширење систематизације за 20 радних мјеста.

У објекту Игман нема посебно систематизованих радних мјеста, већ се на рад стражари упућују из КПЗ Сарајево, и то 12 људи који су распоређени у четири смјене по три човјека. У кухињи ради један кухар уз затворенике као помоћно особље. Васпитач долази из КПЗ Сарајево. Доктор из КПЗ Сарајево долази једном седмично.

Везано за едукацију особља, према изјави помоћника директора КПЗ Сарајево, Омера Таранина, за особље Одјељења Устиколина у 2008. години су били одржани семинари у организацији Канцеларије високог представника (ОХР), Мисије Европске полиције (ЕУПМ) и Црвеног крста.

3.2.3.4. **Пријемно-отпусно одјељење**

У КПЗ Сарајево нема класничног пријемно-отпусног одјељења, већ помоћник директора за третман, Ферид Никшић обавља посао психолога, педагога и социјалног радника и врши категоризацију затвореника.

3.2.3.5. **Посјете КПЗ Сарајево**

Посјете КПЗ Сарајево биле су организоване од стране представника Вијећа Европе, ЕУПМ-а, а што се тиче судова у посјете долазе предсједници општинских и кантоналних судова сваких 15-ак дана, а ако не предсједници онда судије. Суд БиХ одавано није извршио посјету, иако имају 5-6 притвореника у КПЗ Сарајево. Посјете Одјељењу Устиколина су биле организоване од стране представника међународних организација, као и домаћих установа. Тако су Одјељење посјетили: делегација Црвеног крста, ЕУПМ-а, СФОР-а ЛОТ тимова, те Министарства правде ФБиХ. Посјете објекту Игман су биле организоване од стране представника међународних организација, ЕУПМ-а, ЦПТ-а, Црвеног крста, а недавно је била и НВО "ХУ" чији су активисти одржали предавање везано за сполне болести.

3.2.3.6. Самоорганизовање осуђених лица

Осуђена лица, у моменту посјете КПЗ Сарајево, нису имала организован осуђенички колектив али су биле у току активности на његовом успостављању. Служба за третман има задатак да подстакне осуђенике да формирају свој колектив. Стајалиште управе Завода је да би овакво организовање осуђених лица било веома учинковито јер се осигурава партиципација, односно укључивање осуђеника. У Одјељењу у Устиколини успостављен је осуђенички савјет са два представника који се састају једном седмично или по потреби са помоћником, док су мјере на успостављању овог тијела у објекту на Игману у току.

3.2.4. Казнено-поправни завод Томиславград, Одјељење Бусовача

Посјета Казнено-поправном заводу полуотвореног типа Томиславград, Одјељење полуотвореног типа Бусовача (у даљем тексту: КПЗ Томиславград), обављена је 25.08.2009. године. КПЗ Томиславград је завод полуотвореног типа, са Одјељењем у Бусовачи, а категорије које су смјештену у Заводу су:

- осуђена лица мушког пола;
- притворена лица мушког пола.

Интересантан је назив овог Завода који је још увијек Казнено-поправни завод полуотвореног типа Томиславград, Одјељење полуотвореног типа Бусовача, иако стварно Казнено-поправни завод Томиславград не постоји, тако да у практичном смислу се користи назив Казнено-поправни завод Бусовача, који ће по изјави директора³⁵ новим измјенама закона бити усвојен.

У вријеме посјете Заводу била је у току изградња зграде (око 300 м²) коју ће користити запослени у Заводу. Ту ће бити смјештена и учионица за предавање и библиотека за осуђенике, а у плану је изградња још једне зграде. За те пројекте Министарство правде ФБиХ издвојило је око 350.000 КМ.

У Заводу су смјештени осуђеници Суда БиХ, а највише је осуђеника из судова са подручја Зеничко-добојског кантона и Средњо-босанског кантона. Према изјави директора Завода, око 70% осуђеника су лица којима је изречена казна затвора у трајању до двије године, а има и осуђеника са казнама од неколико дана, као и осуђеника са већим казнама (5, 6, 7, 8 година) који се налазе у Заводу по премјештају. Директор наводи и примјер осуђеника који је недавно боравио у Заводу и који је имао казну од 13 година, те је последице издржане 2/3 у КПЗ Зеници, пребачен у КПЗ Бусовачу. Дакле, у Заводу су смјештени осуђеници за ратне злочине, осуђеници којима се пријети у другим заводима, али и затвореници осуђени за лакша кривична дјела, као што је бесправна сјеча шуме.

3.2.4.1. Капацитет и попуњеност

Капацитет КПЗ Бусовача је укупно 92 мјеста, од чега за осуђенике 82 и притворенике 8 мјеста. Попуњеност на дан посјете је била 85 осуђеника и 5 притвореника, док се према изјави директора, 5 осуђених лица налазило на прекиду казне.

35 Марко Кришто, директор Одјељења Бусовача од 18.06.2008. године

3.2.4.2. **Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица**

а) **Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица**

У Заводу су осуђеници распоређени у два колектива или павиљона које води само један васпитач. Један од павиљона је нова зграда изграђена прије три године. Сваки колектив има по једну самицу, а дио првог павиљона је одређен за притворенике. У собама у павиљонима има од 4 до 6 кревета, у највећем броју случајева по 5 кревета, те према изјави директора стандарди смјештаја још нису у потпуности задовољени.

б) **Вјерске потребе**

У Заводу је осигурано задовољавање вјерских потреба на начин да су обезбијеђене двије просторије, односно једна за лица исламске вјероисповјести и једна за лица католичке вјероисповјести, док за припаднике православне вјероисповјести, према изјави директора, нема интереса, а ако би био исказан, омогућила би се додатна просторија.

в) **Здравствена заштита**

У Заводу је стално запослен један медицински техничар, а доктор је запослен по уговору о дјелу и долази један пут седмично. У Заводу нема амбуланте у класичном смислу, већ је једна просторија одређена за медицинског техничара и доктора када дође у Завод, а у њој се држе и лијекови. У случају потребе за лијечничком интервенцијом или стоматологом, затвореници се воде у домове здравља у Бусовачи или Витезу.

г) **Посјете**

Посјете су могуће сваки дан, осим понедељком и уторком, у периоду од 9:00 до 15:00 часова.

д) **Радне и спортске активности**

Завод нема велике могућности да се свим осуђеним лицима обезбиједи рад, тако да је само око 30% осуђеника радно ангажовано по различитим основама. Један број ради у вањским фирмама, а један број ради унутар Завода у кухињи (8 осуђеника), вешерају (3 осуђеника), те на одржавању хигијене. У Заводу нема радионица у класичном смислу, већ једна за основне потребе, без осмишљене прозиводње. Слободне активности у Заводу су организоване на начин да Завод посједује вањски полигон са теретаном, игралиштем за одбојку, кошарку, ногомет и рукомет. Могуће је играти и стони тенис, те се бавити шахом. Затвореници се могу бавити спортским активностима сваки дан.

3.2.4.3. **Особље**

По систематизацији КПЗ Бусовача систематизовано је 60 радних мјеста, а у Заводу су у вријеме посјете била запослена 43 лица, дакле евидентан је недостатак 17 лица да би систематизоване позиције биле попуњене. У Заводу у Служби осигурања предвидијена су 44 лица, а тренутно је запослено 35 стражара, од којих је једна жена која се бави и књиговодством у Заводу. Од медицинског особља стално је запослен један медицински техничар, а по систематизацији су предвидијена два. У Служби третмана је само једно лице, а предвидијена су два. У Заводу недостају три шефа одсјека, технички секретар, референт за књиговодство и кухар.

3.2.4.4. Пријемно-отпусно одјељење

Завод нема у класичном смислу пријемно-отпусно одјељење, с обзиром на то да су казне углавном мање, тако да се по пријему осуђеника у Завод изврши евиденција и потом смјештај у колектив.

3.2.4.5. Посјете

У посјети КПЗ-у у последње вријеме су били Клаус Андерсен из ЕУПМ-а, те делегације Црвеног крста и Министарства правде ФБиХ.

3.2.4.6. Самоорганизовање осуђених лица

Сваки од колектива има осуђенички савјет и представника савјета који подносе различите захтјеве у писаној форми.

3.2.5. Казнено-поправни завод Тузла

Посјета Казнено-поправном заводу Тузла (у даљем тексту: КПЗ Тузла) је укључивала и посјету пословној јединици Орашје. Посјете су обављене 27.05.2009. објекту КПЗ Тузла у граду, а 25.05.2009. године Одјељењу Орашје. КПЗ Тузла је завод полуотвореног типа са Одјељењем у Орашју и једним отвореним одјелом. Завод је изграђен 1892. године када су постојали други стандарди, а сада нема критерија који би осигурали успостављање стандарда, посебно у условима када није усклађено законодавство које уређује област извршења кривичних санкција, а што за посљедицу има различито третирање осуђених и притворених лица. Тако нпр. притвореници смјештени у КПЗ по одлукама Суда БиХ имају право на телефонски разговор сваки дан, а притвореници смјештени по одлукама кантоналних судова то право имају само једном у 7 дана, што је нелогично ако се узме у обзир да је Суд БиХ надлежан за најтеже облике кривичних дјела. Завод посједује 3 телефонске говорнице.

КПЗ Тузла се користи за смјештај притворених и осуђених лица мушког и женског спола, а планира се отварање одјељења односно васпитно-поправног дома за малољетна лица. У заводу се налазе осуђена лица по одлукама судова из ФБиХ, најчешће са подручја Тузланског кантона, али и по одлукама Суда БиХ, Брчко Дистрикта и судова из Републике Српске, под условом да је пребивалиште осуђеника на територији ФБиХ. Према изјави начелника страже КПЗ Тузла, Зијада Башића КПЗ Тузла је једини завод на територији ФБиХ у којем се налазе мушка осуђена и притворена лица, женска осуђена и притворена лица, а сад се отвара васпитно-поправни дом за малољетна лица. Сва осуђена лица мушког спола су недавно пребачена на Козловац у двије новоизграђене зграде са капацитетом од 152 мјеста. Средстава за обнову Козловца су добијена од Министарства правде ФБиХ и Владе ФБиХ у износу од 2 милиона марака и то у 2006. години, тако да је изградња започела 2007. године, а завршена 7 дана прије посјете.

Питање пренатрпаности Завода је било присутно прије него што је изграђен нови комплекс на Козловцу јер је стара зграда имала капацитет од 50 мјеста. Стајалиште Управе КПЗ Тузла је да се извршење казне у заводу не може посматрати само по капацитету кревета, већ се мора посматрати као цјелина, укључујући и обезбијеђивање боравка осуђеника на зраку/шетња, рад, одржавање хигијене, квалитетних услова посјете, слободне посјете и да се уз све то осигура безбједност, спријечи унос дрога и других средстава, што је веома тешко обезбједити уколико су установе за извршење кривичних санкција смјештене у центру града. Неспорна је потреба одвајања установе за извршење кривичних санкција за осуђена лица мушког и женског спола, те

да је тешко организовати овај процес ако унутар установе постоји само одјељење за жене, а не засебна установа. Издржавање казни затвора у КПЗ Тузла се финансира из буџета ФБиХ, док се притвор финансира из буџета Кантона.

И у Заводу Тузла Управа је суочена са проблемом дроге. Посебни третмани за поступање са осуђеним лицима која су овисници о дрогама не постоје, иако је било покушаја на нивоу државе, а и на нивоу Министарства правде ФБиХ, да се ураде специјални програми којима би се уредило ово питање. Према информацији добијеној од стране начелника страже Башића, Вијеће Европе покушава направити програм третмана наркомана. У Заводу Тузла има око 30 % наркомана који се по повратку са ванзаводских погодности увијек тестирају. Лимитирана материјална средства такође онемогућавају успостављање програма за лијечење осуђеника-овисника о дрогама. У посљедње вријеме учестали су проблеми са добављачима и плаћањем рачуна због нередовног трансфера новца од стране ФБиХ.

Одјељење Орашје је одјељење КПЗ Тузла, полуотвореног типа основано 01.07.1995. године у којем су смјештена осуђена и притворена лица мушког пола. У ово Одјељење би се требала упућивати само осуђена лица која су починила кривична дјела за које се може изрећи казна затвора до 3 године, међутим, у одјељењу у моменту посјете су се налазили и осуђеници за најтежа кривична дјела као што су убиство, покушај убиства, силовање, разбојништво, тешке крађе, педофилија, а који су најчешће премјештени из других завода.

У Одјељењу Орашје је истакнут проблем недостатка финансијских средстава и да је финансирање у односу на прошлу годину знатно теже јер чак ни обавезе добављачима нису измирене за више од три мјесеца због чега добављачи пријете да ће обуставити испоруке за Одјељење Орашје. Одјељење се финансира искључиво из средстава које добије од Министарства правде ФБиХ.

У Одјељењу је два пута пронађена дрога о чему је обавјештена полиција. У случају да осуђена лица која су регистровани наркомани користе ванзаводску погодност одласка на викенд, по повратку се обавезно тестирају на дрогу. Уколико је тест позитиван, погодности се укидају. Стајалиште управе Одјељења Орашје је да би се наркомани требали смјестити у посебне јединице како би им било осигурано лијечење јер ова категорија у апстиненцијским кризама прави проблеме које угржавају цијели ситем извршења кривичних санкција.

Премјештај осуђених лица је такође истакнут као проблем јер само осуђеници из Брчко Дистрикта могу да бирају да ли ће ићи на издржавање казне у РС или ФБиХ, а да се осуђеници без обзира на врсту извршеног кривичног дјела и изречену казну могу искључиво смјештати у установе унутар ентитета гдје им је изречена казна и да не постоји могућност премјештања из једног у други ентитет.

3.2.5.1. Капацитет и попуњеност

У КПЗ Тузла се налазе осуђеници за различита кривична дјела, с тим да је у порасту број осуђеника који су извршили кривична дјела повезана са наркоманијом, крађом и кријумчарењем дроге. Капацитет Завода је укупно 154 мјеста за осуђенике, 70 за притворенике, а попуњеност је у моменту посјете била 145 осуђених и 70 притворених лица. У женском одјелу КПЗ Тузла у моменту посјете су се налазиле 33 осуђенице, од којих је 13 радно ангажовано. Осуђенице су смјештене у собама које имају од 6 до 8 кревета, а свака соба има тоалет са одјељеним купатилом са веш машином и кабинама за туширање. У дневном боравку се налази телевизијски пријемник.

У Одјељењу на Козловцу је у моменту посјете било смјештено 145 осуђених лица. Комплекс Козловац се налази 3 км од града. Састоји се од хотела «Козловац», двије нове зграде са 3 спрата, које се називају ламела А и ламела Б. Ове ламеле су међусобно повезане пролазом. У старој згради у којој су прије били смјештени осуђеници, још увијек се налази кухиња, трпезарија и теретана. У новим собама смјештена су по 4 кревета, са засебним касетама за ствари. Све собе имају телевизијске пријемнике и кабловску телевизију, на сваком спрату имају просторије за дневни боравак, просторије за групни рад, као и просторије за пушење. У оквиру нових зграда налази се амбуланта, медицински стационар и медицинска самица, која није обложена, већ ако је лице склоно самоповријеђивању, прибјегава се везивању посебним каишевима да би се спријечиле озљеде. За овај нови објекат се може закључити да удовољава свим стандардима извршења казне затвора.

Капацитет одјељења Орашје је укупно 75 мјеста за осуђена и 14 за притворена лица, а попуњеност у моменту посјете је била 84 осуђена и 3 притворена лица. Одјељење ће укупно имати око 150 мјеста кад се попуни нови павиљон. Иначе, Одјељење се састоји од 2 павиљона или колектива и пријемног одјељења, кантине, вешераја, теретане, дворишта за спортске активности (шетња по 3 сата дневно). Двије говорнице се налазе у павиљонима, а једна у притвору. У Одјељење Орашје се упућују осуђена и притворена лица по одлукама судова из Брчког, Сребреника, Грачанице, Градачца, Живиница, Домаљевца, а у Одјељењу су се налазила и 4 осуђеника Суда БиХ.

Национална структура осуђених и притворених лица у Одјељењу Орашје на дан посјете је била: 53 Бошњака, 17 Срба, 9 Хрвата и 5 неопредјељених, те један странац који се изјашњава као Турчин. Најмлађа особа у Одјељењу је 1990. годиште и осуђена је за саобраћајни прекршај.

3.2.5.2. Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица

а) Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица

У 2008. години у Одјељењу Орашје изграђен је нови павиљон са 60 мјеста, са двокреветним и четворокреветним собама, са тоалетима у свакој соби. На тај начин је у потпуности задовољен стандард од по 4 м² по затворенику. У моменту посјете тај стандард у Одјељењу Орашје је био задовољен у капацитету од 80%. Нови павиљон је био у фази завршавања и потребно га је било још опремити мадрацима, плахтама, столовима и столицама, а што је било планирано да се заврши у седмици након посјете омбудсмена. Ипак, стављање овог дијела у функцију је било у зависности од добијања сагласности од Владе ФБиХ на измјене и допуне Правилника о унутрашњој организацији и систематизацији, којим би се осигурало повећање за 22 радна мјеста, а чија се реализација очекује крајем ове године. Према изјавама директора Ивкића, у Одјељењу Орашје је у плану и изградња пријемне зграде, за што су средства у износу од милион конвертибилних марака, била одобрена од стране Владе ФБиХ, али да до момента посјете омбудсмена нису била оперативна. У одјељењу Орашје три собе у пријему имају на располагању 2 купатила и у том дијелу се налази и посебна соба за пушаче. У дијелу у којем је смјештен пријем налази се и трпезарија за цијело Одјељење, а због скучености и малог простора затвореници једу у смјенама. У новој згради ће бити око 8 соба са по 4 кревета, кухињом, дневним боравком и свака соба ће имати купатило. У павиљону и у приземљу налази се амбуланта, која је добро снабђевена лијековима, соба за издвајање у којој се тренутно налази једно старије лице, а остале собе су четворокреветне са купатилом. У једном дијелу приземља налазе се осуђеници, а у другом притвореници који имају посебно двориште за шетњу. Павиљон II налази се на спрату.

б) Вјерске потребе

Испуњавање вјерских потреба у КПЗ Тузла је осигурано на начин да постоје одређене просторије за обављање вјерских обреда све три конфесије, а у Одјељењу Орашје такође постоје три просторије за исту намјену.

в) Здравствена заштита

Здравствена заштита у КПЗ Тузла се пружа у стационару у времену када долазе доктори по уговору о раду, што значи да Завод нема запосленог доктора. Лијечење ван Завода је могуће по упутници заводског љекара. У хитним случајевима, осуђена лица се одводе у најближу болницу, а средстава за лијечење се издвајају из буџета, што може да ствара потешкоће кад су у питању тежи случајеви болести. Сва осуђена лица су тестирана на хепатитис и стање није алармантно, нити забрињавајуће. Невладина организација «Маргина» је спровела обуку о сполно преносивим болестима за службу третмана и васпитаче.

У Одјељењу Орашје здравствена заштита је организована на начин да једном седмично, а по потреби и више пута, долазе неуропсихијатар и интерниста, а два медицинска техничара су стално запослена.

г) Посјете

Посјете за притворена лица у КПЗ Тузла су организоване један пут седмично, уз претходно одобрење суда, а за осуђена лица један пут седмично за чланове породице, уз могућност молбе за ванредне посјете, док адвокати могу у посјету доћи сваки дан, а у Одјељењу Орашје посјете за притворенике су дозвољене уторком, а по потреби и чешће. За осуђена лица дозвољена је посјета недељом и сваким даном на захтјев чланова породице. Када је питању контакт адвоката са притвореницима, они у правилу имају трајне налоге, а у одређеним случајевима потребна им је сагласност надлежног суда.

д) Радне и спортске активности

Могућност радног ангажмана унутар Завода је организована на начин да постоје: браварска, столарска, механичарска, лимарска радионица и вешерај. У радионицама су ангажовани професионални инструктори, а одређени број осуђеника сваки дан се доводи на рад са Козловца који је удаљен 3 км од града. У привредној јединици КПЗ-а се баве садњом воћа, поврћа, постоје пластеници, фарма јунади и овчарник. Организована је и прозиводња меда. Осуђенице се унутар Завода баве везом, израдом стољњака, постељина, радом у кухињи на припреми хране и на чишћењу. Могу бити ангажоване и на раду у угоститељском објекту ресторана «Шадрван», као кухарице и раднице на припреми хране.

У Одјељењу Орашје нема привредне јединице али је на располагању 7,7 дунума земље на којој затвореници раде током дана и производе воће и поврће за потребе Одјељења. У тој башти обично раде осуђеници за саобраћајне прекршаје јер у пракси је примјећено да са њима има најмање проблема, а критериј за рад је наравно и стручно знање. Осуђеници могу да раде у смјенама, у кухињи, вешерају, кантини.

ђ) Кориштење ванзаводских погодности

Одобравање кориштења ванзаводских погодности је у надлежности директора КПЗ Тузла, а процедура је да директор одлучује по захтјеву, уз приједлог Одјела за третман.

У Одјељењу Орашје се о погодностима затвореника расправља само уколико затвореник испуњава услове за погодности. Процедура се састоји из више степена у којим о захтјеву се изјашњавају: Служба осигурања, затим Служба третмана, а дефинитивну одлуку доноси директор. „Проблематична лица” при одобравању погодности су осуђеници који имају двојно држављанство, те се због тога често контактира Уред за странце, а тим лицима одузимају и лични документи како би се превентирао евентуални бијег. Од 1995. године било је 8 случајева злоупотребе погодности, једно лице је отишло на годишњи одмор и није се вратило. Повреде правила се санкционишу након спроведеног дисциплинског поступка, који води дисциплинска комисија, а коју образује особље осигурања, третмана и управе. Васпитачи не могу да буду чланови комисије. У случају да буде утврђена одговорност осуђеника изриче му се једна од мјера, као што су укор, педагошке мјере, укидање ванзаводских погодности, као и мјера осамљења јер у Одјељењу нема самице. Заводске погодности су кориштење телевизијског пријемника, ДВД-а, видеорекодера, спортске активности, библиотека, продужене посјете.

е) **Образовање**

У КПЗ Тузла једна осуђеница тренутно студира, неке завршавају основну школу, а неке иду на занат. У Заводу се тренутно образује 10 лица. У Одјељењу Орашје нема захтјева за образовањем.

3.2.5.3. **Особље**

У Заводу је укупно запослено 118 запосленика и то 110 у оквиру круга и 8 на привредној јединици. Заводска полиција или стража има 72 запослена, што укључује заповједника страже и два надзорника, односно шефа Одсјека за осуђена и шефа Одсјека за притворена лица. 70 % стражара је у животној доби између 30 и 40 година. У Заводу су стално запослени један психолог, један социјални радник, а остало су васпитачи, 4 здравствена службеника, односно медицинска техничара, од којих су три мушкараца и једна жена. Завод нема запосленог љекара, већ љекар, неуропсихијатар и интерниста су ангажовани по уговору о дјелу, док у Заводу ни по једном основу није ангажован стоматолог, иако је ово радно мјесто систематизовано у Правилнику. Заводом управља директор који има замјеника и четири помоћника.

Едукација особља се врши само у склопу едукације државних службеника, што није уско везано за извршење казни, а за Службу обезбјеђења обавезно је систематско теситрање један пут годишње. Едукација особља, посебно које ради на третману осуђених и притворених лица, није организована иако су ова лица изложена стресу.

У Одјељењу Орашје систематизовано је 42 радна мјеста, а попуњеност у моменту посјете је била 40 радних мјеста, а према изјави директора, конкурс за васпитача и стражара ће бити ускоро расписан. Директор Одјељења је истакао да је у Служби обезбјеђења запослено 29 стражара, а да је стандард 1:2,5 и да тај стандард у ФБиХ није испоштован, а у Одјељењу Орашје је 1:3. У Одјељењу су запослена и 4 васпитача, 2 кухара, двоје у управи, директор, економ и домар.

3.2.5.4. **Пријемно-отпусно одјељење**

Нове зграде имају посебне просторије за матичну евиденицију, библиотеку, депотиз, магацине, трпезарије, чајну кухињу и котловницу, која се налази у подрумском дијелу. Нови простор за матичну евиденцију омогућава да она буде успостављена уз потпуно уважавање стандарда.

У Одјељењу Орашје, пријемно одјељење се налази у старијој згради која се планира адаптирати и то Одјељење има 3 собе са по 10 кревета. Три мјеста у пријему у моменту посјете су била слободна.

3.2.5.5. Посјете КПЗ Тузла

Посјете КПЗ Тузла и Одјељењу Орашје су углавном организоване од стране организација које се баве тортуром, али у посјету долазе и представници Министарства правде ФБиХ, а установу су недавно посјетили и представници ОХР-а, ЕУПМ-а, ЕУФОРА (свака 2 мјесеца).

3.2.5.6. Самоорганизовање осуђених лица

Осуђеници имају могућност организовања у осуђеничке савјете, који дјелују по принципу препознавања и испољавања заједничких захтјева према управи Завода, а при томе се подстичу да буду креативнији и да воде више рачуна о хигијени.

У Одјељењу нису организовани осуђенички савјети, а осуђеници са управом комуницирају кроз подношење писаног захтјева од стране затвореника једном мјесечно, на начин да осуђеник испуни образац код стражара. Друга инстанца су комисије, а затим директор. Иначе, сваки павиљон или колектив има представника који долази са проблемом испред колектива.

3.2.6. Казнено-поправни завод Зеница

Посјета Казнено-поправном заводу Зеница (у даљем тексту: КПЗ Зеница) је обављена 15.04.2009. године. КПЗ Зеница је установа затвореног типа у којој су смјештене сљедеће категорије:

- Притворена и осуђена лица мушког пола,
- Притворена лица женског пола,
- Притворена и осуђена малољетна лица која су смјештена у Павиљону V;
- форензика која се тренутно налази у VI павиљону, а ради се на измјештају у посебну зграду, чију адаптацију финансира Управа завода и Министарство правде ФБиХ.

У Завод се примају осуђеници којима је изречена казна за кривична дјела из области саобраћаја, али и осуђена лица за најтежа кривична дјела као што су убиство, покушај убиства, силовање, разбојништво, тешка крађа. Ово је једини завод у Федерацији БиХ затвореног типа предвиђен за извршење казне дуготрајног затвора и затвора. Поред тога, у овом заводу постоји одјељење за малољетнике, одјељење притвора, одјељење за извршење мјере сигурности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи, те привредна јединица „Нови живот“. Починиоцима кривичних дјела који су овисници о дрогама, уз казну затвора, најчешће се не изриче заштитна мјера обавезног лијечења и основни проблем у извршењу кривичних санкција за ову категорију јесте непостојање програма за њихов третман. У КПЗ-у се према изјави директора Спахића не користе метадонске терапије из разлога што неуропсихијатар који се налази у сталном радном односу у овој установи је против ове врсте терапије.

Управа КПЗ Зеница је истакла проблем неусклађености законодавства које уређује област извршења кривичних санкција, а посебно неусклађеност Закона о извршењу кривичних санкција на нивоу БиХ и ФБиХ, али је свакако највећи проблем пребукираност капацитета. Инциденти у Заводу су поприлично чести и састоје се од туча и обрачуна везаних за дрогу. У Заводу нису ријетки случајеви да затвореници траже измјештај из националних разлога али да се према изнешеном стајалишту

управе углавном ради о монтираним и вјештачки створеним ситуацијама.³⁶ Завод посједује 12 телефонских говорница које су на располагању затвореницима, али је то мали број у односу на сам број затвореника.

У КПЗ Зеница је успостављена процедура поступања по жалбама због тортуре, која подразумјева обавезу да се свака жалба посебно истражи, утврди одговорност и изрекне дисциплинска мјера. Завод функционише по принципу макро и микро тимова, односно, групе васпитача у колективу од по 50 затвореника. Васпитачи су обично социолози, социјални радници. С обзиром на недостатак кадра и пребукираност учинак ресоцијализације није задовољавајући, посебно по принципу етичких и моралних вриједности. Рецидивисти се опет враћају на улицу, нема механизма по којем би центри за социјални рад били у могућности да помогну бившим осуђеницима да нађу посао.

3.2.6.1. Капацитет и попуњеност

КПЗ Зеница је организован у павиљоне којих има осам. Павиљон један је павиљон у којем је смјештено између 350 – 400 затвореника, који је уједно и највећи павиљон са собама које имају два до пет кревета, а свака соба има телевизор. У том павиљону затвореници имају право на шетњу, као и кориштење спортског полигона. У павиљону два у приземљу се налази притвор са капацитетом од 42 кревета у којем је тренутно смјештено 35 притвореника, укључујући и 4 жене. У собама су смјештене по два лица. У склопу сваке собе има WC. У приземљу се налази и медицинска самица посебно опремљена за оне коју су склони самоповређивању. На спрату истог павиљона налази се дисциплинско одјељење. У павиљону три смјештени су рецидивисти (повратници). У павиљону пет су смјештена малољетна лица. Форензика и медицински стационар налазе се у павиљону шест, с тим да се ради на изградњи посебног објекта изван комплекса осуђеничких павиљона, у којем ће бити смјештени душевни болесници. Завршетак радова је био планиран за почетак маја, а накнадном посјетом Омбудсмена дана, 22.05.2009. године, установљено је да је објекат завршен, опремљен и стављен у функцију. У оквиру медицинског стационара у приземљу налази се амбуланта и стоматолошка ординација. У павиљону пет који је намијењен за малољетнике у моменту посјете је било 12 малољетних лица. У павиљону седам, смјештени су починиоци лакших кривичних дјела. Павиљон осам је вањски павиљон који је полуотвореног типа.

3.2.6.2. Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица

а) Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица

Капацитет Завода је укупно 642 мјеста, а попуњеност у вријеме посјете је била око 750 смјештених осуђених и притворених лица. Капацитет за жене је 6 лица. У Заводу постоји и Одјел за малољетна лица са капацитетом од 15 мјеста, а у Одјелу у вријеме посјете је било 12 малољетника. Притвор има капацитет од 42 мјеста, попуњеност је била са 37 лица. Притвореници долазе по одлукама општинских и кантоналних судова Сарајево, Зеница, Травник, као и притвореници из Републике Српске. У Одјелу за форензику налазе се 23 лица.

³⁶ Тако је у случају затвореника Б.П. на његово инсистирање захтјеву удовољено и именовани је премјештен у Мостар.

б) Вјерске потребе

КПЗ Зеница испуњава услове за задовољавање вјерских обавеза (двје капеле-православна и католичка, два месџида).

в) Здравствена заштита

У Заводу постоји лѐкарска и стоматолошка ординација за потребе затвореника/притвореника, као и стационар. Здравствена заштита у КПЗ Зеница је осигурана на начин да се у сталном радном односу налази 1 неуропсихијатар, 1 лѐкар опште праксе, а 14 лѐкара различитих специјалности долазе једном седмично или више пута зависно од потребе. Завод има и стоматолога ангажованог по уговору о дјелу. Трошкови лијечења су изразито високи, а као примјер је наведен случај једног затвореника који је у моменту посјете требао да буде измјештен у Тузлу ради операције срца која је неопходна и чија цијена је 14 000 КМ. У вријеме посјете Заводу, у болници су се налазила 3 затвореника у пратњи 12 стражара.

г) Посјете

Притвореници имају посјете по одобрењу суда који је одредио притвор, а осуђена лица сваким даном осим уторка и сриједе.

д) Радне и спортске активности

У Заводу постоји библиотека/читаоница са 8 000 наслова, соба за информатику, играоница за стони тенис, а организовано је и учење енглеског језика. Затвореници имају могућност рада у ливници која ради за извоз 78%, а добит се користи искључиво за опрему и плате затвореника, те у Привредној јединици "Нови живот" у којој затворници за рад добијају плате из гранта, а запосленици из буџета. У Заводу дјелују различите секције у којима се затвореници могу бавити сликарством, резбарством, кожарством.

ђ) Кориштење ванзаводских погодности

Одлуку о погодности потписује помоћник директора и директор, а о одобравању погодности одлучује се на заједничком састанку. Процедура је да осуђеник прво напише молбу, а о молби се одлучује на темељу одређених критерија, који су прецизиранани инструкцијама Министарства правде ФБиХ, при чему се води рачуна о тежини кривичног дјела, а у обзир се узимају понашање и владање затвореника. Осуђена лица су распоређена у категорије А, Б, Ц, а према владању осуђеника. Тако нпр. ако осуђеник не прихвата рад биће смјештен у категорију Б, ако има неприхватљиво понашање, као што је кршење затворских правила, што укључује учешће у тучи, одбијање наређења, узимање дроге, биће смјештен у категорију Ц. Осуђеници са примјерним понашањем се налазе у категорији А.

У 0,8% случајева се крше погодности, а у вријеме посјете, 180 затвореника је имало право кориштења погодности. Кориштење погодности се омогућава уз обавезно претходно обавјештење полицији о кориштењу истих.

е) Образовање

Затвореници имају могућност основног и средњег образовања. Завод има уговор са двје занатске средње школе. У вријеме посјете на школовању се налазило 78 осуђених лица, од чега 8 у основној и 70 у средњој школи.

3.2.6.3. Особље

У Заводу је системтизовано 514 радних мјеста, а у вријеме посјете, попуњено је било 380 радних мјеста, од чега је 200 стражара (5 стражара су лица женског пола), 12 васпитача који су по струци социолози, психолози, социјални радници, затим 2 љекара и 13 медицинских техничара. Едукација особља је обавезна, поготово што се тиче новопримљених уопсленика, тако да се организују семинари, округли столови, а едукација се врши и уз помоћ страних организација.

3.2.6.4. Пријемно-отпусно одјељење

По доласку у Завод затвореници се примају у Пријемно-отпусно одјељење у којем бораве 15-30 дана у зависности од потребе.

3.2.6.5. Посјете КПЗ Зеница

Завод су посјетили представници ЕУПМ-а, Црвеног крста, ЦПТ-а, Министарства правде ФБиХ, Министарства за људска права и избјеглице БиХ, Хелскиншког комитета.

3.3. Установе за извршење кривичних санкција у Републици Српској

У Републици Српској за извршење казне затвора основане су сљедеће установе:

1. Казнено-поправни завод полуотвореног типа Бањалука,
2. Окружни затвор Бијељина,
3. Окружни затвор Добој,
4. Казнено-поправни завод затвореног типа Фоча,
5. Казнено-поправни завод полуотвореног типа КУЛА
6. Окружни затвор Требиње.

Свака од ових установа има одјељење за осуђена лица, те одјељење притвора. Поред тога, у установама у Бањој Луци и Бијељини, смјештена су мања одјељења за осуђенице, капацитета од 4 до 6 мјеста, док је Одјељење за осуђенице у Кули нешто веће и има капацитет од 12 до 16 мјеста.

3.3.1. Казнено-поправни завод Бањалука

Посјета Казнено-поправном заводу Бањалука (у даљем тексту: КПЗ Бањалука) је обављена 08.04.2009. године. КПЗ Бањалука је завод затвореног типа и једна је од укупно двије установе тог типа у РС. Завод је намјењен за смјештај:

- затвореника осуђених на казну затвора преко 6 мјесеци или више година затвора;
- повратника у извршењу кривичних дјела;
- страних држављана, без обзира на дужину изречене казне;
- осуђена лица која су на издржавању казне затвора упућена од стране Суда БиХ;
- малољетна лица мушког пола којим је изречена васпитна мјера упућивања у васпитно-поправни дом.

Од укупног броја осуђених лица, највећи број је српске националности 83%, бошњачке 7,4%, албанске 3,9% и хрватске националности 3%.

Структура КПЗ Бањалука је организована по службама и то: (а) Служба обезбјеђења; (б) Служба превапитавања; (ц) Служба за опште послове; (д) Привредно–инструкторска служба; (е) Здравствена служба.

Неколицина осуђених лица је истакла примједбе на начин рада Комисије за условни отпуст, будући да нико након издржане половине изречене казне није добио условни отпуст. Истичу да су чланови Комисије искључиво судије и тужиоци и да би било добро да буде неко и из Завода, с обзиром да су упућенији у степен ресоцијализације сваког затвореника. Разлози незадовољства су и ситуације истраге, када судије не шаљу судску полицију, па се суђење одгађа. На неколико молби-упита упућених Министарству правде нису добили одговор.

КПЗ Бањалука има све законом прописане правилнике којима су уређени организација рада и начин живота лица лишених слободе.

Одјељење матичне евиденције је успостављено у складу са утврђеним процедурама.

3.3.1.1. Капацитет и попуњеност

а) Одјељење притвора

Капацитет одјељења притвора је 81, а попуњеност је 58 притворених лица. Током извршења мјере притвора 1 притвореник је извршио самоповређивање, а 8 је штрајковало глађу. Дана, 30.09.2008. године на Одјељењу притвора преминуо је притвореник М.Ф., а 18.10.2008. године самоубиство вјешањем извршио је притвореник Р. Р. У току истраге поводом ових догађаја са посла су удаљена четири радника службе обезбјеђења, против истих је вођен и окончан дисциплински поступак.

б) Одјељење за извршење казне затвора

Одјељење за извршење казне затвора има капацитет 178 осуђених лица, а попуњеност у вријеме посјете је била 230 осуђеника. Највећи број осуђених лица, извршио је неко од кривичних дјела против имовине (101), потом против живота и тијела (31) и кривичних дјела против здравља људи (30). Ове три групе осуђених лица чини преко 70% од укупног броја осуђених лица. Остало су осуђеници за кривично дјело против правног саобраћаја (17), против безбједности саобраћаја (13), док 3 осуђеника је извршило кривично дјело против привреде и платног промета. Троје осуђених лица извршило је кривично дјело ратни злочин против цивилног становништва. Ниједан извршилац овог кривичног дјела није осуђен по Кривичном закону БиХ, нити пресудом Суда БиХ, већ су сви осуђени од стране судова из РС или ФБиХ по Кривичном закону СФРЈ.

3.3.1.2. Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица

а) Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица

Храна се припрема у кухињи уз коју се налази и центална трпезарија. Осуђеници нису имали примједби на исхрану.

б) Вјерске потребе

За обављање вјерских потреба обезбјеђене су намјенске просторије (капеле - православна и католичка, те месцид).

в) Здравствена заштита

У Заводу је организована властита здравствена заштита која се одвија кроз стални ангажман љекара, два медицинска техничара, те психијатра и стоматолога ангажованих путем уговора са Клиничким центром Бањалука. У Заводу је регистровано 40 осуђеника обољелих од хепатитиса Ц (углавном се ради о овисницима о дроги), а био је регистрован и један случај ХИВ-а. Овај пацијент је умро. У већем броју биљеже се психијатријски случајеви, те велики број кардио болесника.

г) Посјете

Посјете притвореницима дозвољене су уторком, а четвртом је могућ пријем ствари. Посјете затвореницима обављају се четвртом, суботом и недељом, док је контакт са адвокатима редован.

д) Радне и слободне активности

У склопу КПЗ Бањалука формирана је привредна јединица „Туњице“. Осуђеним лицима пружена је могућност рада у радној јединици „Економија“(пољопривредна производња и на фарми „Трн“ Лакташи), дрвни погон (пилана и столарска радионица), грађевински погон, метални погон (токарско-браварска, лимарска и радионица прецизне механике), аутомеханичарска радионица, одржавање (електро и водоинсталатерска радионица и котловница), те угоститељско-услугне дјелатности. У пилани је регистрована једна повреда на раду и више лакших повреда на слободним активностима. Затвореницима у КПЗ Бањалука је на располагању библиотека са 7000 наслова, соба за информатику, учење енглеског језика, теретана, „мали базен“, соба за кориштење годишњег одмора за страна лица, соба за интимне посјете. Затвореницима је омогућен рад у секцијама и то: литерарна, ликовна, моделарска, музичка, драмска, кулинарска, мали ногомет, кошарка, атлетика, групне вјежбе, те такмичења.

ђ) Кориштење ванзаводских погодности

Од укупног броја осуђених лица, у претходној години, њих 197 или 43,1% користило је редовне погодности ван установе и то викенд-допуст, излаз у град, те годишњи одмор у кругу породице. Осуђена лица у два наврата су злоупотребила редовну погодност ван установе, односно извршила су бјекство, а њих 20 нису користили ове погодности из безбједносних разлога. Из КПЗ Бањалука у друге установе у РС премјештено је укупно 38 осуђених лица, док је један осуђеник на издржавање преосталог дијела казне затвора премјештен у Казнено-поправну установу у Републику Турску.

е) образовање

Затвореници смјештени у КПЗ Бањалука имају могућност да похађају основно и средње образовање јер Завод има договор са Основном школом „Ђуро Јакшић“ и средњим школама (пољопривредном, техничком, технолошком, школом ученика у привреди, електотехничком и угоститељском) за организовање ванредног полагања разреда.

3.3.1.3. Особље

Завод има укупно систематизовано 181 радно мјесто. Од овог броја највише је службеника обезбјеђења (105). Од укупног броја запослених 29 је жена, а од тога 4 у служби обезбјеђења.

3.3.1.4. Пријемно-отпусно одјељење

Лица која долазе на издржавање казне, прије него што буду распоређена у затворски колектив, пролазе кроз пријемно одјељење које има 4 кревета. У овом одјељењу ради психолог, педагог и социјални радник. У пријемном одјељењу утврђује се индивидуални приједлог програма поступања за васпитанике који траје мјесец дана. Због обима посла и недовољног броја извршилаца ова служба нема посебно радно мјесто дежурног стражара у Пријемном одјељењу, а оцјена управе Завода је да би се требало покушати обезбједити присуство стражара свих 24 сата.

3.3.1.5. Посјете КПЗ Бањалука

КПЗ Бањалука посјетили су представници ЕУПМ, Црвеног крста, Хелсиншког комитета, Министарства правде РС-а.

3.3.1.6. Самоорганизовање осуђених лица

У новембру 2008. године формиран је Осуђенички савјет који броји шест чланова и који се састаје један пут мјесечно, када се износе проблеми унутар Завода. Чланови Осуђеничког савјета углавном немају значајнијих примједби на однос службених лица овог завода према њима, и сматрају да је тај однос углавном коректан, али да тај однос пуно зависи и од самог понашања осуђених лица. Осуђенички савјет је у току разговора са омбудсменима истакао да један мањи број затвореника има примједбе на однос васпитног особља према њима, због тога што им не излазе у сусрет на рјешавању њихових породичних и других проблема и њихових молби, нарочито оних које се тичу кориштења погодности, телефонских разговора са члановима породице.

3.3.2. Окружни затвор Бијељина

Посјета Окружном затвору Бијељина (у даљем тексту: ОЗ Бијељина) је обављена 26.05.2008. године. ОЗ Бијељина се налази у тренутним просторијама од 1992. године, а на том подручју раније је било пољопривредно добро «Семберија». Ово је установа затвореног типа са двије једнице полуотвореног типа у којој су смјештена осуђена и притворена лица мушког пола.

У ОЗ Бијељина се на издржавање казне упућују осуђена лица по одлукама судова из Бијељине, Брчког, Сребренице, а у вријеме посјете у затвору су била смјештена и 2 осуђеника по пресудама Суда БиХ. У Затвору су чести премјештаји затвореника из Фоче и Бањалуке.

У Затвору имају 2 дневна боравка, један за пушаче, други са клима уређајем за непушаче. Оба дневна боравка имају телевизијски пријемник. Затвореницима су на располагању 3 говорнице, једна за осуђенике у Затвору, једна за два полуотворена одјељења, а притвореницима су на располагању двије говорнице.

Проблеми: у Затвору су као и у осталим установама везани за дрогу јер Затвор има проблема са обољелим од хепатитиса Ц и генерално са наркоманима. Према стајалишту Управе, наркомани представљају велики друштвени проблем који се у задње вријеме компликује, с повећаним

бројем обољелих од хепатитис Б и Ц, као и са ХИВ вирусом. Сваки осуђеник који дође на пријемно одјељење тестира се на хепатитис и недавно је било 5 осуђеника заражених хепатитисом. Њих је било потребно изоловати и једно вријеме су боравили у притвору, а послвије су пребачени у Тузлу. У току разговора са управом затвора изнешена је чињеница да је за лијечење хепатитиса Ц потребно 15.000 КМ, а ако је стање озбиљније и до 25.000 КМ. Проблеми који се тичу обољелих од хепатитиса, а који се налазе у Затвору су од стране Управе презентовани Министарству правде БиХ, од којег су добили уопштен одговор. Психијатријски проблеми са којима се сусрећу осуђеници су такође присутни, посебно када осуђена лица дођу у Затвор. Овај проблем се јавља код 25% осуђеника, а у таквим случајевима осуђеницима се прописују лијекови или се контактира Центар за ментално здравље Бијељина уколико је ситуација озбиљнија. Што се тиче третмана наркомана, углавном се користи метадонска терапија, коју прописује доктор из болнице или Центра за ментално здравље Бијељина. Сваки наракоман се по повратку са викенда тестира и ако је позитиван онда се дисциплински процесуира. Најчешће кориштене дроге су херион и кокаин.

Повреда осуђеника има, али су углавном лакше природе, а самоповређивања се дешавају и то више у притвору. У случају да се на раду деси тежа повреда, осуђеник има право на надокнаду. Доктор наводи и чињеницу да за рехабилитацију користе бању Дворови у случају неке теже повреде. Посебан проблем у извршавању кривичних санкција представљају тешко обољели осуђеници који не би требали бити смјештени у затвор, а затворска болница није успостављена. Све трошкове здравствене заштите сноси Затвор.

У згради у којој се на спрату налази управа, у приземљу су смјештени матична евиденција у којој се налазе досијеи осуђеника, књиге матичне евиденције у које се уписују генерални подаци о осуђенику, подаци о висини казне, учињеном дјелу, истеку казне, подаци о томе да ли су лица раније осуђивана. У том уреду се врши и депозит новца и других вриједности, из разлога што код себе осуђеници не могу да имају новац и у случају да желе да купе нешто из кантине то им се скида са рачуна, а у случају да желе да користе новац за погодности, унапријед се тражи новац који им се уручи. У овом дијелу Затвора налази се и кацеларија командира Одјељења за осуђена лица, као и библиотека. Насупрот се налази соба за упознавање, разговоре и узимање изјава, те кухиња, трпезарија, магацин, 10 соба и једна самица. Собе имају по 4, 6, 8 кревета у овисности од величине собе. На располагању имају 4 тоалета, простор за туширање и два дневна боравка.

3.3.2.1. Капацитет и попуњеност

Капацитет Затвора је 58 мјеста за осуђенике, 50 мјеста за притворенике, те 20 мјеста у привредној једници. У вријеме посјете у Затвору се налазило 68 осуђеника, и то 17 у привредној једници и 4 која раде у ресторану, а у притвору су се налазило 47 лица и једно лице које јеведено на задржавање. Национална структура затвореника од укупног броја 68 је: 11 Бошњаци, 1 Македонац, 4 Рома, 51 Србина. Осуђена лица издржавају казну затвора и то: до 3 мјесеца 12 лица, од 3 до 6 мјесеци 16 лица, а казну затвора од 6 мјесеци до 1 године 16 лица. Казну затвора у трајању од 1 до 5 година издржава 20 лица, казну затвора од 5 до 10 година 3 лица, а једно лице издржава казну затвора од 15 година.

Старосна структура осуђеника је: доб од 20 до 30 година 33 осуђеника; доб од 30 до 40 година 17 осуђеника, доб од 40 до 50 година 11 осуђеника, а у доби од 50 до 60 година 4 осуђеника и преко 60 година 3 осуђеника. У Затвору у вријеме посјете није било малољетника али када их има, за њих се примјењује посебан третман и програм за описмењавање.

3.3.2.2. **Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица**

а) Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица

Установа располаже са 10 соба у које се смјештају осуђена и притворена лица, а број кревета у собама креће се од 4 до 8. У установи се налази и једна самица. Вријеме одмора, осуђена лица могу да проводе у дневним боравцима. На подручју гдје је смјештена ПЈ „З. мај“, у моменту посјете, била је попуњена са 17 од могућих 20 лица. Исхрана у ОЗ Бијељина је по изјавам надлежних лица веома добра и задовољавајућа јер је допуњена производима са ПЈ.

б) Вјерске потребе

Завод пружа могућност за обављање вјерских активности и за ту намјену располажу једном просторијом коју могу користити припадници све 3 конфесије, у зависности од интересовања, које је мање код припадника хрватске националности. Сарадња са вјерским исламским и православним вјерским службеницима је оцјењена задовољавајућом.

в) Здравствена заштита

Здравствена заштита је веома добро организована. Помоћник директора за здравствену службу, Станко Благојевић је интерниста који је у сталном радном односу у Затвору. Затвор има психолога и два медицинска техничара, који раде од 07 до 19 часова, а доктор се налази у приправности послије 15:00 часова. Затвор посједује амбуланту, уређај за ЕКГ, уређај за мјерење шећера, вагу. У стационару има 8 кревета. Према изјави помоћника, Благојевића по закону осуђеници имају право на пуну здравствену заштиту, осим у случају потребе протеза, гдје је утврђена партиципација осуђеника. У Затвору се практикује да се осуђеници дан раније уписују на прегледе и онда сутра могу да дођу на преглед. У случају потребе, могућа је консултација са домом здравља, лабораторијом, а кад је потребно болесни осуђеници се одвозе у Општу болницу Бијељина у којој имају два специјализирана апартмана са решеткама на прозорима, један на интерном одјељењу, други на одјељењу хирургије. Затвор има и врло добру сарадњу са болницом, а ослањају се и на Клинички центар Бања Лука, те остварују контакт и са Клиничким центром у Тузли и епидемиолошком службом.

г) Посјете

Посјете су организоване у складу са Правилником о кућном реду који је у складу са Правилником Министарства правде РС, а посјете се одржавају уторком и петком за осуђенике, суботом и недељом за притворенике.

д) Радне и спортске активности

Могућности Затвора за организовање радних активности су велике, а затвореници су радно ангажовани на добровољној основи и у овисности од афинитета и стручности. Велики број затвореника ради у пољопривредној једници (ПЈ) и за свој рад су плаћени од зараде коју оствари ПЈ. Остали који раде у Затвору су углавном ангажовани у кухињи, механичарској радионици и њихов рад се финансира из средстава буџета. Велики дио зараде од активности ПЈ, улаже се у Затвор и његову обнову. У ПЈ имају двије просторије, једна са 8, друга са 12 кревета. У ПЈ се баве узгојем свиња, пилића, садњом кромпира, лука, јечма, пшенице и сва храна је непрскана. Поред осуђеника у ПЈ је упослено 13 лица. У ресторану су упослена 4 осуђеника и још један који тренутно

ради на реконструкцији фонтане. Затвореници имају и могућност рада на локалном водоводу гдје је у вријеме посјете било ангажовано 5 осуђеника, а у ПЈ «3. мај» раде четворица. Осуђеници су мотивисани за рад и негдје око 50% жели да ради, а овај вид ангажовања затвореника има добре ефекте на ресоцијализирање осуђеника. На локацији привредне једнице гдје је некада била касарана «Голо брдо», на подручју 105 дунума земље, планира се изградња и преселење, чија ће прва фаза бити изградња притворске јединице, а остало ће овисити о средствима које ће Влада Републике Српске селективно дозначити.

Тренутно су у фази расписивања тендера за изградњу привредне једнице и затворског зида.

На располагању затвореницима су 3 компјутера, библиотека са 150 наслова и законима. Сваки дан имају доступну дневну штампу, могућност кориштења собе за слободну посјету, учлањивања у спортске секције, стони тенис, организовање турнира.

ђ) Кориштење ванзаводских погодности

Молба за погодност се упућује прво васпитачу, а што је могуће урадити 2 пута у току мјесеца, а Колегиј васпитача и управник заједнички одлучује о додјели погодности. Случајеви бијега су ријетки, деси се да осуђеници закасне или да дођу у алкохолизираном стању или под утицајем дроге и тада се дисциплински санкционишу санкцијама као што су укор, забрана располагања новчаним средствима и као крајња мјера користи се самица.

е) Образовање

Будући да су у питању казне затвора до годину дана, осуђеници нису имали интерса за додатним образовањем. Једино је са техничком школом закључен уговор за обуку о одређеној струци (машин-бравари, вариоци итд.)

3.3.2.3. Особље

Систематизацијом је предвиђено 115 радних мјеста, а попуњено је 107, од чега је 105 лица запослено на неодређено вријеме, а запослена су и два приправника. У Затвору у вријеме посјете је недостајало 5 стражара, али због недостатка средстава и забране пријема нових упосленика али тренутно немају новаца и имају забрану пријема нових упосленика. У обезбјеђењу раде 4 жене, од укупно 16 жена. У Затвору су запослена 2 васпитача, а по сисистематизацији би требала бити запослена 3.

3.3.2.4. Пријемно-отпусно одјељење

Пријемно-отпусно одјељење постоји, али је импровизовано, односно није засебно издвојено. Састоји се од двије собе гдје се примају осуђена лица, која ту бораве до 15 дана, за које вријеме се с њима обављају прелиминарни разговори са социјалним радником, психијатром, након чега се врши њихова класификација и упућивање на издржавање казне у колектив.

3.3.2.5. Посјете ОЗ Бијељина

ОЗ Бијељна посјећен је од стране међународних организација и Министарства правде РС-а.

3.3.2.5. Самоорганизовање осуђених лица

Осуђеници имају Осуђенички савјет на челу са предсједником и састају се једном мјесечно или више пута у овисности од потребе. Најчешћи проблеми које износе су они који се тичу погодности, понекад су питања везана за стандарде, нпр. тијесан простор, молбе за организовање спортских дана и слично. Помоћник директора и шеф привредне једнице «3. мај», Слободан Петрић наводи да се осуђеницима покушава преbacити организација и преузимање иницијативе када је у питању уређивање животног простора, брига о хигијени итд.

3.3.3. Окружни затвор Добој

Посјета Окружном затвору Добој (у даљем тексту: ОЗ Добој) је обављена 29.04.2009 године. ОЗ Добој је казнено-поправна установа затвореног типа, смјештена у централном дијелу града Добоја, у непосредној близини Окружног суда Добој и Центра јавне безбједности Добој. Зграда је изграђена намјенски 1958. године, четвороугаоног изгледа са двориштем у централном дјелу. Затвор у свом саставу има Одјељење за мјеру притвора, Одјељење за извршење казне затвора до 1 године и полуотворено Одјељење, ван установе, у саставу П.Ј. „Спреча“. У ову установу на издржавање казне затвора се упућују осуђеници до једне године за регију Добој и до 6 мјесеци за подручје Бањалуке, а не упућују се повратници у вршењу кривичних дјела. Изузетно, Министар правде РС може упутити лице на издржавње казне по премјештају.

Према изјави директора Затвора, Милорада Новаковића позната је чињеница да су услови за издржавање казне у овој установи лоши, с обзиром да дуги низ година нису улагана средства у адаптацију и побољшање услова, а објекат је доста давно направљен. У 2008. години, Затвор је био суочен и са финансијским проблемима, тако да се каснило са плаћањем према добављачима роба и услуга и по 6 мјесеци. Ситуација је у 2008. мало поправљена усвајањем ребаланса буџета, а за 2009. годину је задовољавајућа чињеница да планирана средства нису умањивана, што је била пракса у предходним. Установа је аплицирала развојном фонду РС, те су одобрена средства за реконструкцију и адаптацију, која се планира извршити до краја године. У моменту посјете био је у току избор извођача радова. Примјећује се да је прилив лица из године у годину све мањи или стагнира, а такође се смањило и број премјештаја из других установа по рјешењу Министарства правде РС, што је увелико утицало на стање безбједности у односу на претходни период. Уочен је пораст броја притворених лица по одлукама Суда БиХ, углавном за тежа кривична дјела (ратни злочин и организовани криминал).

У притворском одјељењу 7 лица је штрајковало глађу у трајању од 2-19 дана, а као разлог најчешће је навођена спорост и неажурност у раду судова, као и незадовољство одлукама Суда, док је један притвореник извршио самоповређивање (гасећи цигарете по руци). У Затвору се десио и случај употребе средстава принуде над једним лицем приликом савладавања покушаја бјекства (физичка снага, гумена палица и везивање), о чему је вођен поступак и исто је оправдано од стране Министарства правде РС. Код редовних претреса одјељења није нађено неких озбиљнијих недозвољених предмета. У једном случају пронађен је 1 БИЦ за бријање, те одређени број таблета које притвореници не попију већ скупљају, те им је то одузето и враћено у здравствену службу. У разговорима са затвореницима изнешено је њихово незадовољство неадекватном здравственом заштитом, лошим хигијенским условима, будући да у мјесец дана добију по 1 ролну тоалет папира и по 1 биц за бријање, сматрају да је исхрана некавалитена и једнолична. За однос службеног особља према њима сматрају да је углавном коректан.

У Затвору владају лоши хигијенски услови. Уочене су нечисте просторије, нечиста постељина, лични простори за одлагање су у јако лошем стању, мало је дневног свјетла, шетње и купања. Приликом обиласка осуђена лица су се отворено жалила на чињеницу да на мјесец дана добију једну ролну тоалет папира, један БИЦ за бријање, да је исхрана превише једнолична и неукусна. Животно окружење је суморно и прљаво.

3.3.3.1. Капацитет и попуњеност

У притворском одјељењу је 10 соба са капацитетом од 42 лица, док је у Одјељењу за издржавање казне затвора 8 спаваоница укупног капацитета 78 лица. На дан посјете, 89 лица је издржавало казну затвора у Одјељењу за осуђена лица. П.Ј. "Спреча", са полуотвореним Одјељењем капацитета 15 лица, лоцирана је близу града Добоја у мјесту Пољице.

3.3.3.2. Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица

а) Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица

Осуђена лица су смјештена у 8 соба са по 4 до 6 кревета, а само једна има 10 кревета. У септембру мјесецу планира се адаптација и доградња затвора јер је Влада РС одобрила 800.000 КМ, којим ће се услови у затвору побољшати и добити на квалитету. У плану је изградња пријемно-отпусног одјељења и тзв. Ц блока (изолација). Наведени радови требали би бити готови до краја године.

Када је у питању исхрана, интересантно да и савјет осуђених лица сугерише управи каква храна треба да буде на јеловнику и управа то углавном испоштује.

б) Вјерске потребе

За обављање вјерских активности ОЗ Добој ставио је на располагање једну просторију, гдје се зависно од вјерских конфесија уносе и вјерски симболи. Вјерски службеници за вријеме вјерских празника редовно обилазе осуђена и притворена лица.

в) Здравствена заштита

Окружни затвор Добој располаже амбулантом и веома оскудном мини апотеком. У њој је стално запослен један медицински техничар. Поред амбуланте налази се и стационар са 4 кревета. Међу осуђеницима су најзаступљенија срчана обољења, те разни облици нервозе. Просторије у којим су смјештене амбуланта и стационар одају суморан утисак. Љекар није стално упослен него ради по уговору о дјелу и долази три пута недељно и то понедељком, сриједом и петком. Као проблем у раду Здравствене службе истичу се притворски случајеви у надлежности Суда БиХ, гдје за свако извођење на специјалистички преглед треба сагласност Суда БиХ, при чему су у Суду БиХ доста сумњичави, траже додатна образложења и селективни су код одобравања трошкова. Други проблем је што се у здравственим установама, за поједине специјалистичке прегледе (ултразвук, ЦТ и сл), захтјева авансно плаћање прегледа, што ствара посебне проблеме када су у питању трошкови који падају на терет надлежних судова.

г) **Посјете**

Посјете за притворенике су уторком, а редовне посјете за осуђена лица су једна недеља у мјесецу, од 08:00 до 14:00 часова, и то за чланове уже породице, док управа затвора на молбу омогућава и ванредне посјете.

д) **Радне и спортске активности**

У Привредној јединици "Спреча" у просјеку је 22 лица мјесечно радно ангажовано. До губљења радних часова долази због великог броја пријема и отпуста, нерасполагања било каквим производним капацитетима у кругу Затвора, тако да доста осуђеника не излази на рад због безбједности, а ни Привредна јединица не располаже значајним производним погонима, тако да се већина послова обавља као услуге трећим лицима и то су већином вањска радилишта која су овисна о временским условима. Настављена је реализација уговора са фирмом „Балкан Легна“ на цјепкању дрва за потпалу. Ово нису посебно профитабилни послови, али су интересантни са становишта да нису физички напорни, не зависе од временских услова, од броја расположивих извршилаца и послови се обављају у кругу П.Ј. "Спреча", што је повољно са становишта обезбјеђења и превоза осуђених лица. Рад са осуђеницима заступљен је кроз индивидуалне и групне облике рада.

Значајна пажња посвећена је унапређењу садржаја и облика рада осуђених лица у слободно вријеме. Извршена је набавка 2 најновије справе за вјежбање, које су смјештене у постојећи трим кабинет, те извршена набавка 331 нових наслова у библиотеку, тако да је сада снабђевена са 680 високотиражних наслова. Библиотека се веома често користи, како од стране осуђених, тако и од запослених у овој установи. Поред наведених, нису запостављени ни садржаји вјерског карактера, као ни од раније постојеће спортске активности (стони тенис, кошарка и шах).

ђ) **Кориштење ванзаводских погодности**

О кориштењу ванзаводских погодности одлучује директор ОЗ Добој, у сарадњи са службом за треман, уз прибављено мишљење надлежних полицијских управа и центара за социјални рад.

е) **Образовање**

ОЗ Добој нема закључених уговора о образовању са основним и средњим школама, због тога што се на издржавање казне у овај затвор упућују лица којима је изречена казна до годину дана. Управа наводи да је један осуђеник у приватној режији похађао средњу школу.

3.3.3.3. **Особље**

Број запослених у Затвору није у складу са Правилником о организацији и системизацији радних мјеста. Ипак, симптоматично је да су једино попуњена мјеста руководних радника, док је у Служби страже (обезбјеђења) од систематизованих 60 радних мјеста попуњено 51, у Служби преваспитања од систематизованих 8 попуњено 6, а у Здравственој служби од предвиђених 3 попуњена су 2 радна мјеста. У Општој служби и Привредној јединици недостаје по 1 упосленик.

Рад Службе обезбјеђења усмјерен је на физичко обезбјеђење лица лишених слободе (притворених и осуђених лица), просторија у којима лица бораве, обезбјеђења лица на вањским радилиштима, обезбјеђење лица приликом спровођења у друге КПЗ, извођење лица на љекарске прегледе ван зграде затвора, те обезбјеђење лица док се налазе на лијечењу.

3.3.3.4. Пријемно-отпусно одјељење

Пријемно-отпусно одјељење налази се у склопу осуђеничког дијела. За те потребе се користи једна просторија у коју се смјешају осуђена лица, у којој бораве од 15 до 30 дана у зависности од изречене висине казне. На темељу процјене психолога и двојице васпитача лица се упућују на издржавање казне у колектив.

3.3.3.5. Посјете ОЗ Добој

Окружном затвору Добој посјете су извршили представници међународне заједнице, Министарства правде РС, те Хесиншког комитета.

3.3.3.6. Самоорганизовање осуђених особа

У ОЗ Добој успостављен је и активно функционише Савјет осуђених лица. На састанцима Савјета разматрају се питања из живота и рада осуђеника, као што су функционисање осуђеничких колектива, могућности побољшања услова за издржавање казне затвора, те одговорност појединих осуђеника везано за њихово кршење одредаба Правилника о кућном реду.

3.3.4. Казнено-поравни завод Фоча

Посјета казнено поправном заводу Фоча (у даљем тексту: КПЗ Фоча) је обављена 23.06. 2009. године. КПЗ Фоча је завод затвореног типа, са полуотвореним одјељењем смјештеним ван Фоче, изграђен 1950. године. Завод је организован у 8 колектива, са Пријемно-отпусним одјељењем и Одјељењем посебног надзора које је недавно реновирано (завршено 2007. године) и гдје је боравак затвореника организован у засебним ћелијама. Боравак по пријему у Пријемно-отпусном одјељењу овиси о висини казне, док је боравак у Одјељењу посебног надзора (ОПН) посљедица изрицања мјере појачаног надзора и може да траје од 1 до 6 мјесеци, а сваки мјесец се разматраостанак у ОПН. Сам циљ изрицања ове мјере је безбједност осуђеника. Мјера самице обично траје до 10 дана, а остале дисциплинске санкције се изричу ради непоштовања кућног реда. Рад у Заводу је организован у Привредној једници економије "Дрина", угоститељском објекту-мотелу "Бриони", те разним секцијама. У Заводу осуђеници се могу служити компјутером у случају да желе да пишу поднеске, тужбе, апелације и слично. Рад у секцијама је могућ само за осуђенике који се налазе у групи Ц. Категорија смјештених лица су искључиво осуђеници мушког пола. Овај Завод је прије рата имао капацитет 800 мјеста, али су у то вријеме осуђеници били смјештени у собама са креветом на спрат. Осуђеници су у КПЗ Фоча упућени по одлукама окружних судова и Врховног суда РС, те одлукама Суда БиХ, а којима је изречена казна затвора преко 5 година. У Заводу постоји један мањи колектив за ниже казне. Процентувано у порасту је број осуђеника за ратне злочине којих тренутно у Заводу има 27, а од тога 19 су осуђеници Суда БиХ. Међу затвореницима се налазе лица свих националности, и то 27 Бошњака, 4 Рома, 7 Хрвата, од страних држављана један је Италијан, један Црногорац, а остало су Срби. Проблема између страже и затвореника углавном нема. Осуђеницима су на располагању двије телефонске говорнице.

Један од проблема Завода је гријање које је организовано на угаљ, а чија набавка и снабдјевање је често проблематична. У Заводу су присутни инциденти у виду револта за неиспуњење захтјева осуђеника, а најновији је спријечила Служба обезбјеђења.³⁷

37 Задњи инцидент се десио 08.06.2009. године када су осуђеници ставили касете на врата и тражили испуњење захтјева. Приликом инцидента, полиција је извршила увиђај и утврдила да је повод догађају био осуђеник Б.И. (20), те је током увиђаја пронађена метална шипка и дрвена дршка од метле.

Највећи проблем Завода су осуђеници-овисници о дроги. Тренутно је у Заводу 20-30 наркомана који су под надзором и терапијом, а коју је одредила неуропсихијатрица из Болнице на Сокоцу, а која долази једном у 15 дана. Лица са хепатитисом Ц је регистровано око 5-6, а једно лице је било позитивно на туберкулозу, али је условно отпуштено. КПЗ Фоча посједује кантину у којој комерцијална служба, организована од стране цивилних лица, врши набавку робе. Трпезарија у Заводу се користи по колективима ради бројности затвореника.

3.3.4.1. Капацитет и попуњеност

Капацитет КПЗ Фоча је 350 мјеста, а попуњеност у вријеме посјете је била 298 затвореника. У овој затворској установи нема пребукираности. Прилив осуђеника је мањи у односу на раније године. Капацитет је ове године проширен за 40 мјеста, а у току је реновирање просторија за затворски стационар, а пет просторија медицинског стационара је намјењено за болеснике од хепатитиса Ц, бруцелозе, психичке болеснике. Стационар се тренутно састоји од двије просторије. У прошлој години су реновирана два колектива, те 10 просторија појачаног надзора са бољим стандардима, а средстава је обезбиједила Влада РС, преко Министарства правде РС. У КПЗ Фоча предвиђено је 38 ћелија за високоризичне затворенике.

3.3.4.2. Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица

а) Смјештај и исхрана осуђених лица

Осуђеници у КПЗ Фоча распоређени су по колективима којих има осам. Један од мањих колектива је колектив у који су смјештени осуђеници са нижим казнама. У сваком од колектива налазе се по 4 спаваонице, а број кревета у спаваоницама је до 10 кревета највише. У слободно вријеме осуђеници могу да бораве у пушионици и дневом боравку који се сматрају заједничким просторијама. Исхрана осуђеника је организована у заједничкој трпезарији, а иста се ради бројности осуђеника врши за сваки колектив посебно. Примједби од стране осуђених лица на исхрану углавном није било, а у случају да имају примједбе, своја запажања могу да упишу у књигу притужби.

б) Вјерске потребе

Обављање вјерских обреда у Заводу је могуће у двије капеле (православној и католичкој), као и просторији која је у Заводу обезбијеђена као месџид.

в) Здравствена заштита

Амбуланта у КПЗ Фоча је смјештена у згради управе, тако да доктори који долазе не морају да улазе у круг затвора. У Заводу није запослен психијатар, нити психолог, а неуропсихијатар ради по уговору о дјелу и долази из болнице на Сокоцу. Присустан је проблем немогућности ангажовања затворског љекара и успоставе квалитетнијег рјешавања здравствене заштите осуђеника. У Заводу су упослена и 3 медицинска техничара, а стоматолог је ангажован на одређено вријеме - 4 сата на дан, док је доктор ангажован по уговору о дјелу и долази по 4 сата дневно, а сваке седмице долазе доктори специјалисти (хирург, офтамолог).

Међу осуђеницима има тешких болесника, којима се обезбјеђује посјета доктора специјалиста или се по потреби воде у болницу која је близу затвора у Фочи. Био је и један случај прекида казне због тешке болести, а што је одобрило Министарство правде РС. У КПЗ Фоча је регистрован и један случај бијега приликом спровођења осуђеника у здравствену установу.

г) **Посјете**

Поред редовних посјета, ванредне посјете су могуће ако услови безбједности то дозволе, што значи да се настоји удовољити сваком осуђенику према његовом захтјеву ако то не нарушава безбједност и распоред других особа.

д) **Радне и спортске активности**

У КПЗ Фоча могућност радног ангажовања осуђеника је велика. Затвореници могу да раде у фабрици намјештаја, котловници, да се баве металским радовима, те да раде као помоћно особље у трпезарији, кухињи, као и да се баве редарским пословима, резбарењем у секцији. Један број затвореника је радно ангажован у полуотовореном одјељењу Фоча, гдје се налази економија са пластеничком производњом поврћа, угоститељством и узгојем животиња. Критерији за смјештање у одјељење полуотовреног типа су дужина казне, понашање, могућност кориштења погодности, те оцјена преваспитне службе. С обзиром да је могућност прозиводње велика (фарма крава, коке носиле, узгој прасади), ради се и за тржиште. Повреда на раду има, али су затвореници осигурани приликом рада. Плате осуђеника који су радно ангажовани су одређене правилником који доноси Министарство правде РС. Теретана је опремељена са два стола за тенис и са 10-ак справа за вјежбање.

ђ) **Кориштење ванзаводских погодности**

Погодности се стичу када се стекну формални услови. У 2009. години регистрована су 3 случаја злоупотребе погодности.

е) **Образовање**

Један од осуђеника је завршио седми разред основне школе, а један је студент права. Све трошкове школовања сноси Завод.

3.3.4.3. **Особље**

У КПЗ Фоча је запослено 212 лица, од чега 101 лице је распоређено на послове страже, међу којима се налазе 3 жене. Преваспитна служба се састоји од 18 запосленика и по систематизацији прописана радна мјеста су попуњена али је потребно систематизацију проширивати. У КПЗ Фоча запослена су 4 помоћника, и то за: преваспитну службу, службу страже, привредну јединицу и један за опште послове. У КПЗ-у се у радном односу налазе и 42 инструктора. У КПЗ Фоча су углавном запослена лица српске националности. У Служби страже су запослена 3 Бошњака, помоћник директора је Хрват, као и шеф финансија, с тим да је директор КПЗ Фоча истакао да предност на конкурсима у Заводу се даје Бошњацима.

3.3.4.4. **Самоорганизовање осуђеника**

Затвореници се могу организовати у савјет осуђеника у којем су представници колектива и они подносе захтјеве, молбе, те предлажу оно што им треба сваки мјесец. Захтјеви се углавном односе на побољшање услова, нпр. посљедње што су тражили је била већа канта за бацање смећа и купљен је контејнер, те је изграђена и настрешница.

3.3.4.5. Посјете КПЗ Фоча

Једном годишње у посјету долази инспекција Министарства правде БиХ. Поред њих, у посјете долазе и делегације Министарства за људска права и избјеглице БиХ, Парламентарна комисија БиХ за људска права, док је посјета Црвеног крста била прије 5-6 мјесеци. Представник ЕУПМ-а, Клаус Андерсен је у посјети КПЗ Фоча био прије 4-5 мјесеци, а регистрована је и посјета Омбудсмена РС, Канцеларија Фоча, Удружења борба против АИДС-а, које је вршило и обуку осуђеника и тестирање на дрогу. Према Министарству правде Републике Српске редовно се шаље извјештај о свим промјенама везаним за статус затвореника, а о чему се мора обавијестити и Суд БиХ ако су у питању затвореници Суда БиХ.

3.3.5. Казнено-поправни завод Кула

Посјета Казнено-поправном заводу Кула (у даљем тексту: КПЗ Кула) обављена је 04.03. 2009. године, а због нових жалби затвореника поднешених након посјете, али и потребе добијања додатних информација, делегација Институције омбудсмена је обавила додатне посјете овој Установи дана, 13.03.2009. године и дана, 19.06.2009. године.

КПЗ Кула је завод полуотвореног типа, сложен по структури и категорији смјештених лица. Тако су у овој установи смјештене сљедеће категорије:

- осуђена лица мушког и женског пола;
- Притворена лица мушког и женског пола;
- Малољетна осуђена и притворена лица

Посебна специфичност КПЗ Кула је да су у овој установи смјештена притворена и затворена лица по одлукама судова различитих нивоа, што значи за различита кривична дјела, за које су прописане и различите казне затвора. То за посљедицу има да у истој ћелији могу бити смјештена лица осуђена за кривично дјело из области саобраћаја, за које је надлежан општински суд и за које је кривичним законом прописана казна затвора у максималном трајању до 3 године, и лица која су починила кривично дјело организованог криминала или ратног злочина, за које је надлежан Суд БиХ и за које су прописане максималне казне затвора.

У моменту посјете Заводу била је у току изградња притворског одјела који ће имати капацитет од 45 мјеста, а требао би бити завршен до краја марта 2009. године, те је сљедећом посјетом утврђено да је објекат стављен у функцију.

Према изјави директора, у КПЗ Кула у поступку извршења кривичних санкција није било већих проблема, осим штрајка глађу притвореника који се десио у септембру 2007. године. Овај штрајк је вођен због незадовољства примјеном одређених закона у процесу суђења, а што није везано за функционисање установе. У КПЗ Кула је присутан и проблем недостатка финансијских средстава која би се искористила за побољшање услова живота и рада притворених и осуђених лица.

3.3.5.1. Капацитет и попуњеност

Капацитет КПЗ Кула је укупно 200 мјеста за све категорије лица које се смјештају у ову Установу. Попуњеност на дан посјете је била око 150 осуђених и притворених лица. Тако је капацитет Установе за смјештај притворених/осуђених жена 30 мјеста, а попуњеност на дан посјете је била 17. У КПЗ Кула постоји и Одјел за малољетна лица са капацитетом од 40 мјеста, а у Одјелу на дан посјете су се налазила 3 малољетна лица.

3.3.5.2. **Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица**

а) Вјерске потребе

У Заводу је осигурано задовољавање вјерских потреба, на начин да су обезбијеђене просторије за све три вјерске конфесије.

б) Здравствена заштита

У Заводу постоји љекарска и стоматолошка ординација за потребе затвореника/притвореника, а здравствена заштита је осигурана кроз стални ангажман доктора и два медицинска техничара. У тежим случајевима хоспитализација се врши у болницама Кошево и Касиндол.

в) Посјете

Посјете за притворена лица се могу одржавати сваки дан, уз претходно одобрење надлежног суда, а за осуђена лица посјете су понедељком, сриједом, петком и недељом у одређеним сатима.

г) Радне и спортске активности

Затвореници имају могућност рада у Заводу у овисности о њиховом здравственом стању, путем рада у расположивим радионицама и у ресторану "Кула", а спортске активности се одвијају у теретани три пута седмично.

д) Образовање

Постоји могућност школовања, обзиром да Завод има уговоре са средњим и основним школама.

3.3.5.3. **Особље**

У КПЗ Кула систематизовано је 172 радних мјеста, од чега је у служби страже систематизовано 82 мјеста. Директор³⁸ наводи да је попуњеност за полицајце 71, од ког броја је 59 је мушкараца, а 12 жена. Такође, напомиње да ће доставити комплетне информације везане за интерне акте Завода, структуру упослених и недавно проведenu анкету међу затвореницима/притвореницима. На питање да изложи проблеме са којима се сусреће у Заводу, директор наводи да нема неких значајнијих проблема и потешкоћа, осим недостатака новчаних средстава која би се користила за побољшање услова у Заводу.

На накнадно писмено тражење Омбудсмена за доставу интерних акта установе, управа Завода никада није одговорила.

38 Директор КПЗ Кула Чедо Вржина

3.3.6. Окружни затвор Требиње

Окружни затвор Требиње (у даљем тексту: ОЗ Требиње) је успостављен 1992. године, а прије рата је овај објекат кориштен као гарнизон Требиње, централна амбуланта, односно један од регрутних центара бивше Југославије. Затвор је затвореног типа намјењен за смјештај осуђених и притворених лица мушког пола који има једно отворено одјељење, односно фарму.

Законом о извршењу кривичних и прекршајних санкција РС и правилником је предвиђен боравак затвореника до годину дана или оних осуђеника чија казна затвора и притвор заједно износе годину дана. Затвореници су углавном лица са подручја регије и околине (Приједор, Бањалука, Дервента). Такође, по премјештају из КПЗ Фоча има доста осуђеника са вишим казнама. Највећи проблем Затвора су уживаоци наркотичких средстава, које због недостатака медицинског особља, морају да измјештају на Соколац у болницу.

3.3.6.1. Капацитет и попуњеност

ОЗ Требиње има капацитет 30 мјеста за затворенике и 30 за притворенике. У вријеме посјете у Затвору се налазило 20 осуђених лица, од којих 2 лица осуђеника Суда БиХ и 13 притвореника, од чега 2 притвореника по одлукама Суда БиХ. У вријеме посјете 2 лица су била у бјекству, а 4 осуђена су се налазила на фарми "Дужи". Међу затвореницима и притвореницима има и страних држављана. Проблем имају са лицима која су уживаоци наркотичких средстава која ради недостатака медицинског особља морају да измјештају на Соколац у болницу.

У Затвору се покрећу дисциплински поступци, а последњи је био везан за проналазак мобилног апарата код затвореника, што је резултирало одузимањем погодности у трајању од два мјесеца. У затвору нема кантине, већ се два пута седмично врши набавка потребних намирница.

3.3.6.2. Задовољавање основних потреба притворених/осуђених лица

а) Смјештај и исхрана осуђених и притворених лица

Затвореници у ОЗ Требиње су смјештени у спаваонице које се састоје углавном од по четири кревета, а у свакој соби је и тоалет. Затвореници проводе вријеме и у дневним боравцима који су одовојени за пушаче и непушаче, а сваки од њих је опремљен телевизијским пријемником. У приземљу је смјештен притвор и трпезарија, а на спрату се налази самица, медицински стационар и амбуланта.

б) Вјерске потребе

У ОЗ Требиње могуће је упражњавати вјерске обреде за све три конфесије у зависности од интереса, а за те потребе обезбјеђена је једна просторија.

в) Здравствена заштита

Здравствена заштита је осигурана кроз ангажман доктора и једног медицинског техничара који нису стално упослени, већ долазе два пута седмично, или ако је потребно и више пута.

г) Посјете

Посјете у Затвору су одвојене за притворенике и затворенике. Посјете за осуђена лица су организоване понедељком од 09:00 до 13:00 часова, а за притворена лица недељом у истом периоду.

д) Радне и спортске активности

Могућност рада у Затвору је мала и рад се одвија углавном у кухињи, котловници, вешерају, одржавању хигијене и у привредној јединици.

Није предвиђена могућност склапања уговора са предузећима за рад осуђеника изван Затвора због злоупотреба. Могућност рада постоји у привредној јединици, а критериј је поред формалних услова да особа не буде из Требиња. За телефонске позиве осуђеницима су на располагању двије говорнице. Шетња у Затвору је обавезна по два сата дневно. Могуће је корисити књиге из библиотеке која има око 500 наслова. У Затвору се могуће бавити спортом, односно играти стони тенис и вјежбати у теретани.

ђ) Кориштење ванзаводских погодности

Кориштење ванзаводских погодности могуће је ако осуђеник стекне услове за исте, што овиси и о процјени преваспитне службе. Након позитивног мишљења од стране васпитача, осуђеник подноси молбу управнику Затвора који је, ако осуђеник испуњава формалне услове, одобрава.

е) Образовање

ОЗ Требиње нема закључених уговора о образовању са основним и средњим школама.

3.3.6.3. Особље

У ОЗ Требиње је упуслено 45 лица и једна приправница. Од 45 запослених, 35 је стражара, од којих су двије жене, начелник и два наредника, а 10 лица је запослено у администрацији. Установа је организована у пет служби: Служба обезбјеђења, Преваспитна служба, Привредно-инструкторска јединица, Служба за опште послове и Медицинска служба. У Затвору је присутан проблем недостатка особља, посебно у Медицинској служби, гдје су предвиђена три мјеста, једно за љекара и два за медицинске техничаре. Тренутно ради један љекар и један медицински техничар, и то по уговору о дјелу, на начин да долазе обавезно два пута семично, те по позиву ако је потребно. За запослене, односно униформисана лица, организован је обавезан преглед једном у двије године. Због недостатка особља у ОЗ Требиње, васпитач обавља послове референта за извршење казни, води матичну евиденцију и референт је за радне односе. Од помоћника директор има само помоћника за безбједност, а савјетник је истовремено ВД помоћника директора за превапитање.

3.3.6.4. Пријемно-отпусно одјељење

Свако лице, приликом пријема у Пријемно-отпусном одјељењу, борави три до четири дана у току којих се изврши преглед, раде карактеристике, након чега се осуђеник упућује у колектив.

3.3.6.5. Посјете ОЗ Требиње

Посјете су најчешће од стране институција и организација које врше надзор над радом затвора, а то су прије свега инспекција Министарства правде РС и Министарства правде БиХ, те међународне полиције. Надлежним министарствима и судовима се уредно шаљу мјесечни, квартални и годишњи извјештаји.

3.4. Консултативни састанци

Консултативни састанци које је делегација Институције омбудсмена обавила са представницима ресорних министарстава и представником ЕУПМ-а, а након обављене посјете установама, имали су за циљ добивање информација о начину и проблемима смјештаја притворених и затворених лица, те активностима које се подузимају с циљем усклађивања истих са новим европским стандардима из затворског система.

3.4.1. Министарство правде БиХ

Министарство правде БиХ (у даљем тексту: МПБиХ) из своје надлежности у протеклом периоду је донијело око 54 законска и подзаконска акта, а са преко 1300 норми уређен је живот, третман и боравак лица лишених слободе. Према информацији добијеној у МПБиХ тренутно на издражавање казне затвора у ФБиХ чека 1 202 особа.

На састанку је потврђено да је 2006. године Вијеће Европе донијело нова Европска затворска правила, што је значило правну обавезу БиХ да свој Закон о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера (у даљем тексту: ЗИКС БиХ) усклади са новим европским стандардима. Из тих разлога у мају 2009. године усвојен је Закон о измјенама и допунама ЗИКС БиХ, који садржи 30 норми које регулишу нове правне институте у области извршења кривичних санкција. Суштина ових норми је већа координација инспекције са нивоа БиХ са инспекцијом ентитета, формирање независне комисије од Парламента БиХ која подиже професионални рад заводских службеника, управе завода и инспекцијских служби. Новим нормама се врши процјена и класификација затвореника према свим критеријима које предвиђа овај закон. Сада је предвиђено да се и према затворенику који користи погодности ван круга завода могу изрећи одређене мјере надзора, забране и ограничења. Такву наредбу доноси управник, а извршавају органи полиције. Када су у питању малољетни извршиоци кривичних дјела, дато је овлаштење министру правде БиХ да по приједлогу суда и уз сагласност министарства правде ентитета, може малољетно лице према којем је изречен малољетнички затвор пребацити у завод ентитета у којем постоје такви услови. Што се тиче законске регулативе у области извршења кривичних санкција, битно је споменути **да је у даље присутна нехармонизација између државног и ентитетског законодавства**. На састанку је истакнуто да је изградња државног затвора „на чекању“. Наиме, БиХ је издвојила 5 милиона КМ и извршила све инфраструктурне радове. Пројекат изградње завода за извршење кривичних санкција, притвора и других мјера БиХ иницирало је МПБиХ, како би се осигурала неопходна казнено-поправна инфраструктура на нивоу државе. Државни затвор ће бити једини завод ове врсте који ће испуњавати стандарде Европског затворског правилника и закона БиХ. Реализацијом планираног пројекта БиХ би добила затворске капацитете максималне сигурности, капацитета 300 мјеста. У затвору ће бити смјештени осуђеници и притвореници Суда БиХ.

3.4.2. Министарство правде ФБиХ

На састанку је истакнуто да је у наредном периоду приоритетна активност хармонизација Закона о извршењу кривичних санкција у Федерацији Босне и Херцеговине (у даљем тексту: ФБиХ) са Законом Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера, чије се усклађивање према процјени министара правде ФБиХ очекује у октобру 2009. Такође се планира да казнено-поправни заводи имају статус управне организације у саставу МПФБиХ, те да се питање регистрација привредних једница у оквиру појединих КПЗ-а промијени.

У МПФБиХ примјетан је недостатак особља које се бави питањима извршења кривичних санкција. Наиме, у вријеме одржавања састанка у Сектору за извршење кривичних санкција су била попуњена 3 мјеста, односно 2 мјеста федералног инспектора за извршење кривичних санкција и мјесто стручног савјетника за нормативно-правне послове. Дакле, упражњено је мјесто помоћника министара за извршење кривичних санкција и мјесто стручног сарадника, што се без сумње одражава на квалитет обављања послова из надлежности наведеног сектора. У Министарству правде ФБиХ укупно је запослено 48 особа.

3.4.3. Министарство правде РС

На састанку са помоћником министра правде БиХ утврђено је да је Закон о извршењу кривичних и прекршајних санкција РС усклађен са Законом Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера. Министарство правде РС стање у области извршења кривичних санкција оцјењује задовољавајућим, јер у установама за извршење кривичних санкција у РС још има мјеста за 200 осуђених и 150 притворених лица. Ово Министарство свакодневно прима извјештај о стању у установама гдје су смјештена лица лишена слободе. Министарство је покренуло изградњу Одјељења појачаног надзора у КПЗ Фоча, а издвојена су средства за капиталну адаптацију ОЗ Добој и измјештај ОЗ Бијељина на периферију града, те да су средства додијељена и за ОЗ Требиње и КПЗ Кула. У министарству су истакли значај закључка Владе РС везано за раније преузете активности да се објект Војне болнице „Подроманија“ Соколац намијени за специјалну болницу форензичке психијатрије у коју ће се упућивати лица којима је изречена мјера обавезног психијатријског лијечења из оба ентитета и Дистрикта Брчко. Напомиње се да се највише притужби из установа за извршење кривичних санкција односи на рад Комисије за условни опуст која се састоји од 5 чланова, а ни један од ових чланова није представник казнено-поправне установе. Питање жртве је веома битно приликом одлучивања комисије у сваком конкретном случају.

Помоћник министра истиче да је институт помиловања уређен на начин да се молба за помиловање подноси Министарству правде РС уз достављено мишљење надлежног суда и мишљење управе казнено-поправне установе. Комисија за помиловање предлаже предсједнику РС доношење одлуке о помиловању. У случају негативне одлуке о помиловању, молба се поновно може поднијети за 6 мјесеци. У Ресору за функционисање казних и васпитано-поправних установа у Одјељењу надзора над радом казнено-поправних установа систематизовано је 7 мјеста, а попуњена су 2 мјеста.

3.4.4. Мисија Европске полиције

Представник Европске полиције (ЕУПМ) истиче да је у највећој мјери фокусиран на безбједност установа у којима бораве лица лишена слободе и њихова људска права. У том погледу води се рачуна о тренингу особља и опреми за обезбјеђење. Истиче да је у посљедњем периоду посјетио све установе за извршење кривичних санкција, а посјете КПЗ Сарајево је обављао и седмично. Представник ЕУПМ-а цијени да у погледу смјештајних услова, исхране, здравствене заштите, потребно је учинити значајне напоре да се стање у овом сегменту побољша. Посебно је значајно унаприједити сарадњу између полиције, граничне полиције и затворских служби, и у ту сврху непоходно је сачинити меморандум о сарадњи којом би се утврдиле надлежности заједничког дјеловања. Експерт за бјезбједност ЕУПМ-а наводи да седмично обавјештава Одбор ЕУПМ-а о својим активностима, а поред тога води и личне забиљешке у вези са стањем у установама за извршење кривичних санкција у БиХ.

IV Запажања и забринутости Омбудсмена

4.1. Позитивна запажања

- У установама за извршење кривичних санкција у БиХ примјетна су одређена побољшања у смислу изградње нових и доградње постојећих смјештајних капацитета, али без једног системског приступа овој активности. Тако је Влада Федерације БиХ, путем Министарства правде ФБиХ, издвојила 2,8 милиона марака за нову зграду КПЗ Тузла на Козловцу, гдје су измјештена сва осуђена лица из објекта који је смјештен у граду, чиме су у потпуности достигнути стандарди утврђени Европским затворским правилима. Слична је ситуација и у Одјељењу КПЗ Тузла у Орашју гдје је потребно завршити опремање изграђеног објекта. Истовремено, забрињавајуће је непосвећивање довољне пажње КПЗ Зеница који је једина установа затвореног типа и у којем се налази највећи број затвореника и КПЗ Сарајево, гдје су услови најтежи у ФБиХ, што резултира честим побунама, бјективма и другим активностима које нарушавају безбједоносну ситуацију у ФБиХ;
- **У Републици Српској је такође присутно значајно издвајање средстава за побољшање услова у установама за извршење кривичних санкција** на начин да се врши адаптација, санација и реконструкција постојећих објеката, уз планирање изградње нових. Овдје је посебно значајно истаћи план измјештања Окружног затвора Бијељина на нову локацију (касарна Патковача - Голо брдо), с тим што план за адаптацију објеката Окружног затвора Добој представља одређену забринутост из разлога што адаптација укључује првенствено проширивање капацитета, чиме ће се даље угрозити права осуђених лица, с обзиром да се овај објекат налази у центру града и да има ограничену површину која не дозвољава организовање радних активности и шетње за затворенике. Извршење казне у заводу се не може посматрати само по капацитету кревета, већ се мора посматрати као цјелина, укључујући и обезбијеђивање боравка осуђеника на ваздуху/шетња, рад, одржавање хигијене, квалитетни услови посјете, слободне посјете и да се уз све то осигура безбједност, спријечи унос дрога и других средстава, што је веома тешко обезбједити уколико су установе за извршење кривичних санкција смјештене у центру града. Неспорно је да објекат затвора у Добоју треба ургентно адаптирати јер је то тренутно установа са најлошијим условима за извршење кривичних санкција у РС, али би одлука о проширивању капацитета требала бити преиспитана;
- **Дугогодишњи проблем у вези извршења казне малољетничког затвора у РС је коначно ријешен**, успостављањем Одјељења за извршење казне малољетничког затвора у склопу КПЗ Кула. Капацитет у сваком случају може подмирити потребе за извршењем ове казне у РС. Одјељење је кадровски попуњено, а смјештајни услови су у складу са прописаним стандардима;
- **Биљежи се напредак и у погледу услова смјештаја лица смјештених у Одјелу форензике КПЗ Зеница.** У мају 2009. године завршена је адаптација зграде гдје је смјештена форензика чиме је осигуран смјештај за мање групе и тим задовољен аспект у очувању/враћању достојанства корисника, а што је кључна политика за психолошку и социјалну рехабилитацију.

4.2. Генералне забринутости

4.2.1. Капацитет и смјештај

- **Већина казено-поправних установа је смјештена у старим и дотрајалим објектима.** Тако су КПЗ: Фоча, Мостар, Сарајево, Зеница и Тузла смјештени у објектима који потичу из доба Аустро-угарске монархије. Неколико казено-поправних установа је смјештено у објектима који су били грађени и служили за потпуно друге намјене. Тако је Окружни затвор Бијељина смјештен у објектима који су прије служили као складишта и пословни простори привредних фирми. Посебну забринутост омбудсмени имају у погледу смјештаја затвора у Сарајево, Добоју, Мостару и Тузли из разлога што су ове установе смјештене у центру града, што не само да онемогућава осуђеним лицима простор за радни ангажман, већ и стандардом утврђен простор за шетњу и радне активности, што може резултирати нечовјечним и понижавајућим условима смјештаја. Ово је посебно карактеристично за КПЗ Сарајево гдје су услови испод сваког минимума. Такође, треба апострофирати и чињеницу да двије трећине КПЗ РС, међу њима и КПЗ Фоча, раде у истим објектима као и прије рата, који су у доста скромном стању, па је била неопходна њихова адаптација, прије свега објеката осуђеничког стандарда (побољшање услова смјештаја лица лишених слободе) и текуће одржавање објеката.
- Присутност **несистемског приступа уређивању области извршења кривичних санкција** је присутна у високом степену, а што за посљедицу има да се често у једној установи смјештају различите категорије укључујући осуђена и притворена лица, мушког и женског пола, малољетна притворена и осуђена лица. Ово је у директној супротности са Европским затворским правилима и одражава на квалитет процеса извршења кривичних санкција, али утиче и на људска права притвореника и осуђеника, јер мали број уполсеника у установама мора одговорити на потребе различитих категорија;
- Федерација БиХ нема посебног завода у којем би се извршавала казна малољетничког затвора, осим што посједује посебно одјељење у КПЗ Зеница, у којем због преоптерећености постојећих капацитета се смјештају и пунољетна лица према којима је изречена казна затвора. Наведеним стањем нарушен је основни пенолошки принцип одвојеног смјештаја малољетних од пунољетних лица;
- Током посјета уочено је да тврдње надлежних судова како нема мјеста у затворима и да је то разлог што на извршење казне чека 1200 особа у ФБиХ напосто не стоје јер у неколико управа КПЗ истичу да мјеста има. Међутим, **проблем пренатрпаности** је више присутан као **посљедица лоше координације и сарадње између надлежних министарстава и правосудних институција са управама установа за извршење кривичних санкција**, што је посебно изражено у ФБиХ.
- Омбудсмени сматрају да пренатрпан затвор подразумјева смјештај у скученим и нехигијенским условима, непрекидан недостатак приватности, смањење активности изван ћелије, због тога што то далеко превазилази могућност расположивог особља и објеката, преоптерећеност здравствених служби, повећану напетост која доводи до већег степена насиља између затвореника и између затвореника и особља. Међутим, симптоматично је да су представници Институције омбудсмена током посјете установама за извршење кривичних санкција, не једном, чули да затвореници који су из КПЗ Зеница премјештени у неки завод полуотвореног типа (Мостар, Бихаћ) желе да се врате у Зеницу, а према статистичким подацима то је тренутно

најпретрпанији затвор у БиХ. Ова чињеница указује да капацитет установе и попуњеност нису искључиви параметар за оцјену стања о области извршења кривичних санкција, те се пренатрпаност капацитета не може користити као оправдање за лоше стање у овој области.

- Омбудсмени нису убијеђени да осигуравање додатног смјештаја само по себи нуди трајније рјешење у области извршења кривичних санкција. Наиме, низ европских држава је покренуо екстензивне програме изградње затвора, да би на крају те земље закључиле да се њихова затворска популација повећала упоредо са повећаним капацитетима. Супротно томе, постојање политике којом се ограничава или модулира број лица која се шаљу у затворе представља важан допринос у неким државама одржавању затворске популације на нивоу на којем се том популацијом може управљати.

4.2.2. Законодавство

- **Законодавство које уређује извршење кривичних санкција у БиХ је неадекватно и неусклађено са међународним стандардима, а посебно са Европским затворским правилима.** На ову чињеницу су у току посјете указали и представници установа за извршење кривичних санкција, али и представници ресорних министарстава. Ово креира простор за произвољност и изостанак обезбјеђења принципа једнаког третмана свих осуђених и притоврених лица, а што је евидентно и присутно у пракси.

4.3. Безбједност

- Обезбјеђење казнено-поправних завода и спровођење мјера безбједности се углавном спроводи класичним методама, као и у ранијем периоду, тј. путем страже, подигнутих ограда итд. Само ријетки заводи имају савремена техничка средства обезбјеђења, као што су видео надзор, ласерски склопови, специјалне браве и слично. Ниједан завод нема савремених техничких ни других средстава за откривање дроге, осим КПЗ Зеница који је набавио специјално обучене псе. У готово свим заводима откривени су случајеви да се дрога скрива у предметима или храни која се доставља затвореницима и то откривање се извршава само обичним визуелним прегледом, те прегледом затвореника који се враћају са кориштења погодности.

4.4. Здравствена заштита

- У појединим установама примјећен је напредак у осигуравању здравствене заштите. У већини установа новопристигле затворенике медицински прегледају љекар или медицински техничар, што се уноси у здравствени картон. **У установама, здравствени картони се састоје од груписаних папира а информације у картонима су у појединим затворима оскудне и непотпуне.**
- Од свих установа за извршење кривичних санкција у БиХ само КПЗ Зеница, Сарајево, Бањалука, Кула и ОЗ Бијељина имају љекаре ангажоване у сталном радном односу, док у осталим казнено-поправним установама су љекари ангажовани по уговору о дјелу, тако да долазе одређеним данима у седмици и врше прегледе осуђеника. По систему повремених долазака је организована и специјалистичка здравствена заштита у установама. Омбудсмени БиХ су забринути да **све установе немају стално ангажованог љекара** из разлога специфичности, али и бројности лица смјештених у установе, те чињенице да се велики број љекара налази на

евиденцији незапослених, док установе докторе плаћају по уговору о дјелу, па је нејасно како доктори свој ангажман у КПЗ и затворима помирују са својим ангажманом по основу радног односа код послодавца. Мишљења смо да затворски љекари и медицинско особље морају да посједују специјалистичко знање које им омогућује да се баве посебним облицима затворске патологије и да прилагоде своје методе лијечења условима које намеће затвор. Цијенимо да треба постојати пуно већа координација питања здравствене заштите у затворима између министарстава здравства и правде.

- Свака установа има своју амбуланту у којој се врше примарни прегледи и пружа прва помоћ, а неке од установа имају и свој стационар. У неким установама, иако постоји посебан простор за ову најмјену тај простор није у функцији. За све компликованије прегледе и третмане затвореници се упућују у локалне здравствене установе. **Озбиљну забринутост омбудсмена изазива стационар у КПЗ Тузла који је у веома лошем стању и хитно га се треба ставити ван употребе;**
- Већина лица са којима се сусрела делегација омбудсмена жалила се на нервозе, несаницу, главобоље, а има доста заражених хепатитисом Ц, те кардиоваскуларних болести. **Током посјета неколико лица се жалило да им је онемогућен приступ доктору и да су препуштени на бригу другим осуђеницима;**³⁹
- Стоматолошке интервенције се врше у стоматолошкој амбуланти, а у случају ако установа нема организовану стоматолошку амбуланту, онда се ова интервенција обавља у ординацији са којом завод има уговор;
- **Упркос високом степену присуства проблема овисности осуђеника о дрогама, рјешавању овог проблема се није приступило систематски,** а што је и последица чињенице да су доктори у установама углавном ангажовани по уговору о дјелу. Не постоји свеобухватна стратешки оријентисана политика у циљу сузбијања овог зла;⁴⁰
- Познато је да се **мјера сигурности обавезног психијатријског лијечења** и чувања у здравственој установи прије рата извршавала у зато специјализираној и намјенски предвиђеној Психијатријској болници Соколац (Република Српска), тако да је подручје Федерације БиХ од рата на овамо остало без здравствене установе овог типа. Током 1996. године формирано је Одјељење у оквиру КПЗ Зеница за извршавање мјере сигурности обавезног психијатријског лијечења, али се радило о чистој импровизацији, јер ово одјељење није испуњавало минималне услове за извршење ове мјере;
- У погледу **лијечења овисника о дрогама**, али и лица којим је изречена мјера обавезног психијатријског лијечења, нагласак је још увијек на фармакотерапији која је практично једина терапијска метода која се примјењује (изузев обезбјеђења релативно повољног простора за шетњу на свјежем ваздуху и обављања физичких активности на спортском полигону према

39 КПЗ Кула и КПЗ Зеница

40 Наводимо случај смрти осуђеника Ј у медицинској самици КПЗ-а Зеница усљед прекомјерног узимања дроге. Из документације у вези спорног случаја може се закључити да је након вођења осуђеника Ј у зеничку болницу исти враћен у затвор те смјештен у затворски стационар. Наведени осуђеник је у соби затворског стационара исцупао инфузију, почео разбијати, те бити вербално и физички агресиван према особљу због чега је, у смислу описане деструктивности и аутодеструктивности, премјештен у медицинску самицу дисциплинског одјељења II Павиљона гдје је био под сталним видео надзором, те обилажен у кратким временским размацима од стране стражара и медицинског техничара. Ипак, долази до наглог погоршања здравственог стања осуђеног те његове смрти, и поред брзе интервенције стражара и медицинског техничара.

обезбјеђеној сатници). Цјелокупан концепт сведен је да пацијенти ништа не раде, немају никакву окупациону терапију, нема индивидуалних планова које подупиरे мултидисциплинарни тим, а што се код оваквих видова лијечења мора обезбједити. Забрињавајући је и неадекватан број стручног особља (у већини установа не постоји ниједан запослени љекар, психолог или социјални радник, нити има довољно средње образованог медицинског особља);

4.5. Злостављање у затворима

- Приликом посјета утврђено је да се злостављање у затворима појављује у различитим облицима, а неки од тих облика су и резултат организационих недостатака. Омбудсмени су забринути да укупан квалитет живота у казнено-поправним установама, а посебно ограничене активности које се нуде затвореницима се директно одражавају на присутност злостављања у овим установама, а утичу и на опште стање односа између затвореника и особља;
- Велик проблем који повећава опасност да дође до озбиљног угрожавања безбједности појединих затвореника је колективни систем издржавања казне који функционише са релативно ниским степеном безбједности надзора како због недовољног броја особља, те броја и раштрканости објеката унутар појединих затвора (КПЗ Зеница, КПЗ Фоча);
- Из разговора са запосленицима, са осуђеничким колективима и великим бројем осуђених лица, дошло се до сазнања да се на издржавању казне затвора налазе високоризична лица која су ван установа и у њима, учествовала у отмици осуђених лица, организовању побуна, масовним тучама, паљењу затворских просторија, бјекствима, насилничком понашању према другим осуђеним лицима, насилничком понашању и онемогућавању затворских стражара у вршењу своје дужности и другим облицима деструктивних дјеловања и неформалног организовања. Недопустиво је, **да на истом мјесту казну издржавају лица која су починила најтежа кривична дјела**, као што су: тешки случајеви разбојништва, трговина дрогом или људима, ратни злочин, тешки облик убиства, отмице, уцјене или организовани криминал **са лицима који казну затвора служе због лакших кривичних дјела као што је кривично дјело почињено у саобраћају**.
- Процјена ризика је једна од најважнијих области дјеловања затворског особља у заводима који су по закону и Правилнику о кућном реду и Правилнику о погодностима дужни сврстати лица у групе према процјени ризика, тј. вршити њихову класификацију, а зависно од постигнутог успјеха у третману вршити и рекласификацију. У том погледу постоји озбиљна забринутост, будући **да се процјени ризика**, као најважнијој методи која може помоћи при идентификацији оних затвореника који представљају пријетњу самима себи, особљу, другим затвореницима и широј заједници, **не поклања довољна пажња**;
- Већина затвореника са којима је обављен разговор за вријеме посјета, није имала значајнијих примједби на понашање особља према њима. Углавном сматрају да је тај однос у границама коректности. У мањем броју случајева истакнути су примјери о злостављању дисциплински кажњених затвореника од стране затворског особља (ударац руком, ногом, лупања вратима са треском у вријеме одмора, усмене пријетње и понижавања, учестала тестирања на наркотику која превазилазе неопходну мјеру за испитивање њиховог здравственог стања, прекомјерна постројавања, у неким затворима и десет пута дневно) и ови случајеви требају бити преиспитани од стране управе установе и надлежног министарства;

- У посјећеним затворима значајно је присутно насиље међу затвореницима тако да не изненађује што су одређени затвореници забринути за своју безбједност. Насилни инциденти међу затвореницима редовна су појава у готово свим затворима. У КПЗ Зеница неколицина затвореника се жалила на ширу појаву насиља, од суптилних облика малтретирања до отвореног застрашивња и озбиљних физичких напада. У већини затвора постоји недостатак одговарајућег смјештаја за «угрожене» затворенике, као и за оне којима треба виши ниво безбједности;

4.6. **Хигијенско-санитарни услови, исхрана и радно-рекреативне активности**

- У великом броју установа за извршење кривичних санкција, у просторијама у којима бораве притворена и затворена лица, није осигуран задовољавајући ниво хигијенских потреба, довољна количина ваздуха, свјетла, гријање и вентилација. Истичемо примјер Окружног затвора Добој гдје се на прозорима налазе бетонски блокови чиме је спријечен приступ природном свјетлу и онемогућен улазак свјежег зрака у просторију. У КПЗ Мостар су постављене жалузине или прекривке причвршћене уз прозоре, што такође ствара увјете који могу погодовати ширењу болести и уопште тјескобе код затвореника. Забринутост изазива и кориштење просторија за купање у КПЗ Бихаћ будући да те просторије немају врата, него су умјесто њих објешене деке, тако да затвореници немају обезбјеђену приватност, а често им се дешавају и прехладе због отворености просторија.

4.7. **Исхрана**

- Омбудсмани су показали нарочит интерес у погледу исхране затворених и притворених лица, те утврдили да се иста разликује од установе до установе. Тако рецимо у КПЗ Кула нису имали никаквих примједби на исхрану, док су се у КПЗ Бихаћ чуле притужбе да је храна изузетно једнолична, недовољна, неквалитетна, о чему свједочи податак да воће добијају само за празнике. У КПЗ Сарајево затвореници кажу да им се даје храна и сокови (које понекад добију) којој је истекао рок трајања.
- Примјеђено је да је исхрана квалитетнија у установама гдје се велики дио хране за затворску кухињу обезбјеђује из привредних једица којима поједине установе располажу.

4.8. **Радне и слободне активности**

- У већем броју казнено-поправних установа затвореницима је пружена могућност да буду радно ангажовани.⁴¹ Разлика је у томе што неке установе располажу са више, а неке са мање

41 КПЗ Бањалука располаже са пиланом, столарском и браварском радионицом. Имају и мини пекару, у којој поред професионалног пекара ради и неколико затвореника. У оквиру Окружног затвора Бијељина, у ПЈ «Змај» затвореници се баве узгојем свиња и пољопривредом. Остали су ангажовани на пословима у управној згради. КПЗ Кула располаже ПЈ «Привредник». Поред ове дјелатности затвореници се баве и пољопривредом, производњом јаја, свињогојством. У овој установи постоји металска и грађевинска радионица.

КПЗ Фоча има привредну јединицу «Дрина». У њеном оквиру дјелује дио погона фабрике намјештаја, који је смјештен у кругу затвора. Поред овог установа располаже и са комплексом који је смјештен изван круга, уз ријеку Чехотину, и на којој се производи млијеко, месо, и јаја. Поред ових баве се и услужним дјелатностима (грађевински радови) које затвореници изводе по основу договореног посла између КПЗ –а и наручиоца. КПЗ Бихаћ располаже привредном

капацитета у којима би затвореници могли остварити ту могућност. Поједине установе располажу и са угоститељским објектима, ресторанима отвореног типа, (КПЗ: Кула, Тузла, Фоча, Окружни затвор Бијељина);

- Заинтересованост затвореника за радним ангажманом је изразито велика, тако да није могуће свима удовољити због недостатка производних капацитета. Радно ангажовани затвореници остварују накнаду за свој рад, а она зависи од врсте посла, количине, квалитета, дужине радног дана. Зарада затвореника, депонује се на њихов рачун, преко којег врше куповину потребних ствари док се налазе на издржавају казне или за своје потребе приликом кориштења погодности;
- У готово свим казнено-поправним установама створени су услови за квалитетније кориштење слободног времена, па су у том циљу у КПЗ Зеница опремљени спортски терени за кошарку, фудбал, мини теретана, те стол за стони тенис⁴².
- Ипак у неким установама организовање шетњи и боравак на свјежем ваздуху још увијек није ријешен на адекватан начин. Тако КПЗ Тузла располаже са малим кругом за шетњу затвореника, а у једном његовом дијелу постављен је кош и мини теретана. КПЗ Сарајево има сличан проблем када је у питању дневна шетња затвореника. Круг за шетњу је скучен и једва да се може рећи да одговара својој намјени. Одјељење КПЗ Сарајево у Устикolini нема спортског терена, нити у њему дјелује било каква секција.⁴³

јединицом «Квалитет» али међу затвореницима нема интереса за рад. КПЗ Мостар има привредну јединицу «Баре» у којој се затвореници баве пољопривредом, узгојем свиња, кокоши и ћурана. На раду у «Барама» свакодневно је ангажовано између десет и петнаест затвореника. Остали који немају ту могућност да раде на Барама, жале се да ништа не раде, да су практично у изолацији. Надаље истичу, да је недопустиво да се на рад у Барама упућују затвореници осуђени на мање казне а они са дугогодишњим казнама остављају у собама. КПЗ Сарајево има своје одјељење у Устикolini и објект на Игману гдје су затвореници ангажовани на раду у стакленицима за узгој поврћа. КПЗ Тузла има економију која се налази на Козловцу и на којој се осуђена лица баве сточарством, ратарством и воћарством. Поред тога, у кругу КПЗ-а се налазе и столарска, браварска и аутомеханичарска радионица. Затвореници у КПЗ Зеница радно се ангажују у Привредној јединици Нови живот, која даје добре приносе у поврћу чиме се задовољавају потребе КПЗ-а за овом врстом намирница. Унутар КПЗ-а дјелују ливница, аутомеханичарска радионица, столарска, те рад у кухињи, интерном ресторану, кантини, котловнице кројачкој радионици.

42 У Заводу се налази и кино дворана са 250 мјеста. Затворска библиотека располаже са 7.000 наслова и за књигама влада приличан интерес међу затвореницима. У КПЗ-у имају три просторије за обављање вјерских активности, месцид те католичка и православна капела. У Заводу раде ликовна, графичка од продаје слика набавља се репроматеријал компјутерска, фискултурна, шаховска и друге секције.

43 У КПЗ Мостар располажу са затворским кругом са клупама у којем затвореници могу обавити дневну шетњу. Постији трим кабинет са одређеним справама за вјежбање. Библиотека има око 300 наслова и постоји интерес за њеним кориштењем.

КПЗ Бањалука располаже са кругом за шетњу гдје се налазе клупе за сједење, терен за рекреацију, те двије јавне говорнице. Постоји и мали »базен« за који није јасно и да ли се користи. У Заводу дјелују сликарска и резбарска секција.

У Окружном заводу Бијељина круг за шетњу затвореника је веома мали, са неколико клупа за сједење. Постављена је и клупа за дизање тегова.

У КПЗ Фоча располажу са великим кругом са простором за шетњу, спортским теренима за фудбал, кошарку и одбојку. Постоји и кино сала, библиотека са 5000 наслова те просторије за обављање вјерских активности

4.9. **Вјерске потребе**

- У већини установа је ријешено питање просторија за задовољавање вјерских потреба. Нажалост у неким установама ово питање је занемарено са образложењем да нема простора или да осуђена лица нису заинтересована за ово своје право. Тако у КПЗ Сарајево просторије за обављање вјерских активности постоје само за католичку и православну исповијест, док нема просторије за месџид јер је претворена у канцеларијски простор.

4.10. **Притужбе и жалбе**

- У казнено-поправним установама у БиХ у највећој мјери постоји неформални систем улагања притужби лица лишених слободе, који се огледа у њиховом непосредном усменом обраћању или путем осуђеничког савјета, руководиоцу КПУ, службеницима службе третмана и у најмањем обиму припадницима службе обезбјеђења. На такве усмене притужбе лица лишена слободе често не добију адекватан одговор, а некад остају и без одговора;
- Када су у питању притужбе поднесене у писаној форми, већина затвореника са којима смо разговарали, истичу да у већини случајева њихове притужбе буду позитивно ријешене али да тај поступак није временски ограничен, као и то да је различит за поједина лица лишена слободе. Према изјавама затвореника, захтјеви појединих лица која котирају као «опаснија» притужба се ријешу брже него осталима. Затвореници наглашавају и проблем да уколико установа није у могућности да ријешу одређену притужбу, немају коме да се обрате ван установе, а и ако се обрате одређеном органу дешава се да одговор чекају у недоглед. Ове наводе затвореника управе установа углавном негирају.

V ПРЕПОРУКЕ

Са аспекта заштите права лица којима је одузета слобода може се закључити да Босна и Херцеговина нема адекватан и са Европским затворским правилима усклађен нормативни оквир.

Ниво квалитета у примјени постојећих закона и проведбених прописа највише ограничава недостатак финансијских средстава. Наведено је видљиво из бројних недостатака везано за услове и смјештај у установама у којима бораве лица лишена слободе (посебно лоши хигијенски услови), пружање неадекватне здравствене заштите, те ограничена лична безбједност затвореника. Усљед наведеног, лица којима је одузета слобода не могу остварити нека права у складу са савременим схватањима, чиме се занемарује основна сврха извршења казне а то је да осуђена лица, кроз систем савремених васпитних мјера, усвоје друштвено прихватљиве вриједности у циљу лакшег укључивања у услове живота на слободи и да се понашају у складу са законом и испуњавају дужности грађана.

Полазећи од изнијетих чињеница и оцјена, а имајући у виду обавезу Босне и Херцеговине да осигура примјену највишег нивоа међународно признатих права и слобода, утемељених у Уставу Босне и Херцеговине, Омбудсмени БиХ у складу са чланом 32. Закона о омбудсмену за људска права Босне и Херцеговине, у циљу отклањања уочених кршења људских права:

ПРЕПОРУЧУЈУ

I

- **Министарству правде БиХ**
 - **Министарству правде Федерације БиХ**
 - **Министарству правде Републике Српске**
 - **Управама установа за извршење кривично-правних санкција**
1. Предузимање ургентних мјера на усклађивању законодавства у области извршења кривичних санкција у БиХ у циљу спрјечавања да се осумњичена лица нађу у неравноправном положају чиме им се крше људска права;
 2. Успостављање координацијског механизма за праћење и реализацију извршења кривичних санкција у БиХ, посебно кроз успостављање базе података капацитета установа за извршење кривичних санкција и правоснажних пресуда у којима је изречена казна затвора, с циљем елиминисања пренатрпаности у затворима. Успостава тријажног центра на ентитетском нивоу кроз који би пролазила сва осуђена лица елиминисала би могућности свих злоупотреба у поступку упућивања осуђеног лица на издржавање казне затвора;
 3. Класификацију установа за извршење кривичних санкција у складу са Европским затворским правилима чиме би се зауставило упућивање на издржавање казне затвора у исту установу лица осуђених за најтежа кривична дјела са лицима која су извршила неки од лакших облика кривичних дјела. О овом питању посебно је важно водити рачуна код премјештаја осуђених лица из установа затвореног у установе полуотвореног типа;
 4. Преиспитивање постојеће систематизације радних мјеста у установама, те њихово усклађивање са успостављеним стандардима. На бази нових аката о унутрашњој систематизацији потребно је приступити попуњавању установа особљем, посебно у стражарским и преваспитним службама, те елиминисати присутно неједнако третирање установа у процесу попуњавања особљем, што је посебно карактеристично за ФБиХ;
 5. Преиспитивање систематизације радних мјеста у секторима за извршење кривичних санкција у министарствима правде, јер очито постојећи број и структура систематизованих радних мјеста не могу осигурати извршење надлежности министарстава правде у овом сегменту. Ургентно подузети мјере за попуну систематизованих радних мјеста у министарствима правде, која су непопуњена;
 6. Сачињавање плана и организације системског континуираног програма стручног усавршавања особља у установама за извршење кривичних санкција и реализацију програма превенције синдрома „сагоријевања“ особља које ради у затворима;
 7. Обезбјеђивање код пријема нових извршилаца и заснивања радног односа у установама за извршење кривичних санкција, стриктног поштивања предвиђених и прописаних услова за радна мјеста, посебно у погледу предвиђене школске спреме и квалификације и да се код пријема нових извршилаца води рачуна о националној припадности, како би се побољшала национална структура запослених у установама за извршење кривичних санкција у Босни и Херцеговини;

8. Изналажење рјешења за извршење мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственим установама;
9. Осигурање у сарадњи са Центрима за едукацију судија и тужилаца, едукације судија о могућностима изрицања осталих кривичним закондавством прописаних санкција као што је рад за опште добро на слободи, те стварања услова за извршење наведене санкције;
10. Успостављање правила и процедура за спровођење поступка процјене ризика и класификацију затвореника;
11. Повећање могућности за радно ангажовање затвореника који се налазе на издржавању казне у казнено-поправним заводима уводећи нове методе запошљавања, уз обавезно преиспитивање ефеката рада у субјектима изван установа с обзиром на присутно мишљење о злоупотребама везаним за овај облик радног ангажовања, а и опрезност код већине управа за његово увођење у праксу;
12. Успостављање правила за образовање затвореника како би се елиминисало неједнако поступање на терену и препуштање да о овом праву одлучује искључиво управа установе. образовање затвореника треба да буде осигурано у сарадњи са ентитетским министарствима образовања и науке, уз укључивање стручног кадра за спровођење различитих образовних програма за затворенике;
13. Сачињавање програма за перманентну едукацију затворског особља из подручја људских права кроз организовање циљаних предавања и семинара о примјени Европске конвенције о људским правима и Европских затворских правила;
14. Израду процедура поступања са осуђеним лицима који су овисници о дрогама, укључујући и поступање у случајевима уношења, конзумирања и растурања дроге у установама;
15. Осигурање едукације и стручног усавршавања затворског особља уз укључивање организација цивилног друштва за провођење посебних програма с циљем развијања и унапређивања посебних програма за затворенике са специфичним потребама као што су овисници о дрогама и алкохолу, обољели од хепатитиса, ХИВ-а, штрајкачи глађу и др;
16. Преиспитати процес одлучивања о ванзаводским погодностима, те сачинити јединствене принципе одлучивања о овим могућностима, те уградити механизам преиспитивања првостепених одлука;

II

1. **Министарство правде БиХ**

- Убрзати активности на изградњи државног затвора, како би се осигурао једнак третман лица осуђених по пресудама Суда БиХ, посебно имајући у виду лимитиране капацитете за смјештај ових осуђеника у постојеће установе (само двије установе су у БиХ затвореног типа);

III

2. **Министарству правде Федерације БиХ**

- Одмах предузети мјере на обустављању упућивања осуђених лица на издржавање казне затвора у КПЗ Сарајево и измјештању осуђеника због лошег стања у којем се налази та установа;
- Предузети мјере на рјешавању правног статуса Објекта „Игман“ и КПЗ Томиславград, Одјељење Бусовача, јер је недопустиво да се осуђена лица упућују у установе које правно не постоје;
- Преиспитати жалбе осуђеника везано за исхрану у КПЗ Бихаћ и КПЗ Сарајево;
- Предузети мјере на рјешавању проблема стационара у КПЗ Тузла;

IV

3. **Министарство правде Републике Српске**

- Преиспитати оправданост проширења капацитета Окружног затвора у Добоју, те предузети мјере у циљу елиминсања изразито лоших хигијенских услова у овој установи;

V

Надлежна министарства и установе на које се односе претходне препоруке дужна су о активностима предузетим на њиховој реализацији информисати омбудсмене БиХ у року од 30 дана.

Бањалука, 14.09.2009. године

Анех I

Установа	Датум посјете	Састав делегације	Представници посјећених институција
КПЗ Кула	04.03.2009.	Јасминка Џумхур, Љубомир Сандић, Алмедина Карић, Садиковић Лејла	Чедо Вржина, директор, Јован Мандић, помоћник директора
КПЗ Бањалука	08.04.2009.	Јасминка Џумхур, Љубомир Сандић, Рада Кафеџић, Харис Шахбаз	Перо Дуњић, директор, Раднеко Вујасин, помоћник директора, Небојша Мацановић, помоћник директора
КПЗ Зеница	15.04.2009.	Јасминка Џумхур, Љубомир Сандић, Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Нихад Спахић, директор, Јосип Појавник, помоћник директора
ОЗ Добој	29.04.2009	Јасминка Џумхур, Љубомир Сандић, Рада Кафеџић	Милорад Новаковић, директор
КПЗ Мостар	19.05.2009.	Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Ромео Зеленика, директор
КПЗ Зеница	22.05.2009.	Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Нихад Спахић, директор, поновна посјета
КПЗ Тузла, Одјељење Орашје	25.05.2009.	Јасминка Џумхур, Љубомир Сандић, Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Иво Ивкић, директор, Емира Кохнић, социолог и васпитач у Одјељењу
ОЗ Бијељина	16.05.2009.	Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Слободан Петрић, помоћник директора, Слађан Твртковић, помоћник директора, Станко Балгојевић, помоћник директора
КПЗ Тузла	27.05.2009.	Јасминка Џумхур, Љубомир Сандић, Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Зијад Башић, помоћник директора, Давор Милачић, помоћник директора
КПЗ Тузла	01.06.2009.	Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	поновна посјета
КПЗ Бихаћ	09.06.2009.	Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Звонко Јурић, замјеник директора, Дамир Надаревић, помоћник директора, Слободан Петковић, помоћник директора, Халид Дедић, помоћник директора

КПЗ Кула	19.06.2009.	Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	поновна посјета
КПЗ Сарајево	23.06.2009	Јасминка Џумхур, Љубомир Сандић, Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Алија Берберкић, директор
КПЗ Фоча	24.06.2009	Јасминка Џумхур, Љубомир Сандић, Рада Кафеџић, Алмедина Карић, Лејла Садиковић	Синиша Голијанин, директор
ОЗ Требиње	25.06.2009.	Јасминка Џумхур, Љубомир Сандић, Рада Кафеџић, Алмедина Карић, Лејла Садиковић	Крсто Перијез, директор
КПЗ Сарајево Одјељење Устиколина и Игман	02.07.2009	Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Омер Таранин, помоћник директора за Одјељење Устиколина, Вејсил Кечо, главни дежурни у смјени (Игман)
КПЗ Томиславград, Одјељење Бусовача	25.08.2009.	Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Марко Кришто, директор

Консултативни састанци са надлежним министарствима и ЕУПМ-ом

Установа	Датум посјете	Састав делегације	Представници посјећених институција
ЕУПМ	02.07.2009.	Јасминка Џумхур, Рада Кафеџић, Алмедина Карић, Лејла Садиковић	Клаус Андерсен, стручњак за питања везана за казнено –поправне заводе и притворе Одјела за борбу против организираног криминала Мисије Европске полиције
Министарство правде БиХ	03.07.2009.	Јасминка Џумхур, Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Мустафа Бисић, помоћник министра правде БиХ
Министарство правде ФБиХ	03.07.2009.	Јасминка Џумхур, Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Феликс Видовић, министар, Марио Ковачевић, инспектор, Адиса Бегић, стручна савјетница
Министарство правде РС	08.07.2009.	Рада Кафеџић, Лејла Садиковић	Бошко Ђукић, помоћник министра РС

Анех II ОСНОВНИ ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА У БИХ

Назив установе	Тип установе	Капацитет					Број затечених	
		Укупно	Притвор	Мушкарци	Жене	Малољетна лица	Мушкарци	
							Осуђеници	Притворени
КПЗ Кула ¹	Завод полуотвореног типа	200	45	85	30	40	59	32
КПЗ Бањалука ²	Завод затвореног типа	277	81	181	-	20	210	52
КПЗ Зеница ³	Завод затвореног типа	642	42	580	6 (притвор)	15	758	37
ОЗ Добој ⁴	Установа затвореног типа	110	42	78	-	-	89	10
КПЗ Мостар ⁵	Завод полуотвореног типа	186	32	154	-	-	161	25
КПЗ Тузла, Одјељење Орашје ⁶	Завод полуотвореног типа	89	14	75	-	-	84	3
ОЗ Бијељина ⁷	Установа затвореног типа са двије јединице полуотвореног типа	50 уз 20 мјеста у привредној јединици	50	58	-	-	68	47
КПЗ Тузла ⁸	Завод полуотвореног типа	250	70	154	16	15	145	70
КПЗ Бихаћ ⁹	Завод полуотвореног типа	122	32	90	-	-	82	32
КПЗ Сарајево ¹⁰	Завод полуотвореног типа	128	110	18	-	-	16	90
КПЗ Сарајево, Одјељење Устиколина ¹¹	Одјељење Завода полуотвореног типа	35	3	32	-	-	22	3
КПЗ Сарајево, Објект Игман ¹¹	Објект Завода полуотвореног типа	52	-	52	-	-	42	-
КПЗ Фоча ¹²	Завод затвореног типа са полуотвореним одјељењем	350	-	350	-	-	298	-
ОЗ Требиње ¹³	Установа затвореног типа са једним отвореним одјељењем	64 (4 лица на фарми)	30	30	-	-	20 и 4 лица на фарми	13
КПЗ Томиславград, Одјељење Бусовача ¹⁴	Одјељење Завода полуотвореног типа	92	8	82	-	-	85	5

1 посјета обављена дана 04.03.2009. године
 2 посјета обављена дана 08.04.2009. године
 3 посјета обављена дана 15.04.2009. године
 4 посјета обављена дана 29.04.2009. године
 5 посјета обављена дана 19.05.2009. године

6 посјета обављена дана 25.05.2009. године
 7 посјета обављена дана 26.05.2009. године
 8 посјета обављена дана 27.05.2009. године
 9 посјета обављена дана 09.06.2009. године
 10 посјета обављена дана 23.06.2009. године

11 посјета обављена дана 02.07.2009. године
 12 посјета обављена дана 24.06.2009. године
 13 посјета обављена дана 25.06.2009. године
 14 посјета обављена дана 25.08.2009. године

Анех II

осуђених и притворених лица на дан посјете			Категорије смјештених лица			Број уапслених лица		Напомена
Жене		Малољетна лица				Укупан број	Служба страже	
Осуђенице	Притворенице							
15	1	3	Мушкарци	Жене	Малољетници	151	71, 59 М, 12 Ж	
*нема посебног одјељења за жене	0	15	Мушкарци	-	Малољетници	181	105, 101 М, 4 Ж	
-	4	12	Мушкарци	Жене-само у притвору	Малољетници	380	200, 195 М, 4-5 Ж	23 особе на одјељењу форензике
*нема посебног одјељења за жене	-	-	Мушкарци	-	-	75	50, 47 М, 3 Ж	
-	треунтно нема жена у притвору	-	Мушкарци	Жене-само у притвору	-	83	50, 48 М, 2 Ж	
-	-	-	Мушкарци	-	-	40	29, 27 М, 2 Ж	
-	-	-	Мушкарци	Жене-само у притвору	-	107	66, 64 М, 4 Ж	
33	2	0	Мушкарци	Жене	Малољетници	118	72, 62 М, 10 Ж	
-	0		Мушкарци	Жене-само у притвору (4 мјеста)	-	51	37, 35 М, 2 Ж	
-	-	-	Мушкарци	-	-	137	92, 88 М, 4 Ж	
-	-	-	Мушкарци	-	-	19	14, 13 М, 1 Ж	
-	-	-	Мушкарци	-	-	13	12М	
-	-	-	Мушкарци	-	-	212	101, 99 М, 3 Ж	
-	-	-	Мушкарци	-	-	45	35, 33 М, 4 Ж	
-	-	-	Мушкарци	-	-	43	35, 34 М, 1 Ж	

Анех III

МОГУЋНОСТИ УСТАНОВА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА У БИХ

Установа	Здравствена заштита			Амбуланта	Хигијена ¹	Исхрана ¹	Радни ангажман ²	Рекреација ²	Образовање	Вјерске активности
	Доктор	Медицински техничар	Стоматолог							
КПЗ Кула	стални ангажман доктора	2 медицинска техничара стално запослена	стални ангажман стоматолога	успостављена	задовољавајућа	задовољавајућа	организиран	организирана	постоји могућност школовања кроз уговоре са средњим и основним школама	могуће упуштавати вјерске обреде у за све три конфесије
КПЗ Бања Лука	стални ангажман доктора	2 медицинска техничара стално запослена	ангажиран по по уговору о дјелу	успостављена	задовољавајућа	задовољавајућа	организиран	организирана	постоји могућност школовања кроз уговоре	могуће упуштавати вјерске обреде за све три конфесије
КПЗ Зеница	1 доктор опште праксе, 1 неуропсихијатар стално запослени, а 14 љекара различитих специјалности долазе једном седмично или више пута овисно од потребе	13 медицинских техничара стално запослени	ангажиран по уговору о дјелу	успостављена	дјелимично задовољавајућа	дјелимично задовољавајућа	организиран	организирана	постоји могућност школовања (тренутно се на школовању налази 78 затвореника, 8 у основној школи, 70 у средњој)	двје капеле- православна и католичка, два месџида
ОЗ Добој	ангажиран по уговору о дјелу (долазак 3 пута седмично)	1 медицински техничар стално запослен	нема запоселног стоматолога	успостављена	незадовољавајућа	незадовољавајућа - једнолична и оскудна	организиран	организирана	нема уговора са школама	за вјерске потребе на располагању је једна просторију
КПЗ Мостар	доктор опште праксе долази 2 пута седмично, неуропсихијатар долази 1 пут седмично	2 медицинска техничара стално запослена	ангажиран по уговору о дјелу (1 пут седмично)	успостављена	дјелимично задовољавајућа	задовољавајућа	организиран	организирана	постоји могућност школовања кроз уговоре које завод има са средњом и основном школом	за вјерске потребе на располагању су три просторије
КПЗ Тузла, Одјељење Орашје	1 седмично долазе неуропсихијатар и инетерниста	2 медицинска техничара стално запослена	нема запоселног стоматолога	успостављена	задовољавајућа	задовољавајућа	организиран	организирана	нема уговора са школама	за вјерске потребе на располагању су три просторије
ОЗ Бијељина	стални ангажман доктора интернисте	2 медицинска техничара стално запослена	нема запоселног стоматолога	успостављена	задовољавајућа	задовољавајућа	организиран	организирана	закључен уговор са техничком школом (машин-бравари, варио-ци)	могуће упуштавати вјерске обреде за све три конфесије
КПЗ Тузла	доктор опште праксе, неуропсихијатар и интерниста су запослени по уговору о дјелу	4 медицинска техничара стално запослена	нема запоселног стоматолога	успостављена	задовољавајућа	задовољавајућа	организиран	организирана	постоји могућност школовања кроз уговоре	могуће упуштавати вјерске обреде за све три конфесије

КПЗ Бихаћ	ангажиран по уговору о дјелу	2 медицинска техничара стално запослена	нема запоселног стоматолога	успостављена	дјеломично задовољавајућа	квалитетом незадовољавајућа и једнолична	организиран	организирана	нема уговора са школама	могуће управљивати вјерске обреде за све три конфесије
КПЗ Сарајево	стални ангажман доктора	3 медицинска техничара стално запослена	ангажиран по уговору о дјелу	успостављена	незадовољавајућа	незадовољавајућа	организиран	организирана	нема уговора са школама	двije капеле, не постоји просторија одређена за меџис
КПЗ Сарајево, Одјељење Устиколина	доктор није уопште ангажиран	1 медицински техничар стално запослен	нема запоселног стоматолога	успостављена	незадовољавајућа, проблем снабдијевања водом	незадовољавајућа, по-времене жалбе на количину хране	организиран	организирана	нема уговора са школама	нема просторија за вјерске активности
КПЗ Сарајево, Објект Игман	доктор није уопште ангажиран	техничар није уопште ангажиран	нема запоселног стоматолога	нема	задовољавајућа	задовољавајућа	организиран	организирана	нема уговора са школама	нема просторија за вјерске активности
КПЗ Фоча	докторица запослена по уговору о дјелу (4 сата дневно), сваке седмице долазе специјалисти	3 медицинска техничара стално запослена	ангажиран по уговору о дјелу (4 сата дневно)	успостављена	задовољавајућа	задовољавајућа	организиран	организирана	постоји могућност школовања кроз уговоре	могуће управљивати вјерске обреде у за све три конфесије
ОЗ Требиње	ангажиран по уговору о дјелу (долазак 2 пута седмично или по потреби)	1 техничар ангажиран по уговору о дјелу (долазак 2 пута седмично) или по потреби	нема запоселног стоматолога	успостављена	задовољавајућа	дјеломично задовољавајућа	организиран	организирана	нема уговора са школама	могуће управљивати вјерске обреде за све три конфесије у зависности од интерса-обезбијеђена једна просторија
КПЗ Томиславград Одјељење Бувача	ангажиран по уговору о дјелу (долази једном седмично)	1 медицински техничар стално запослен	нема запоселног стоматолога	нема	задовољавајућа	задовољавајућа	организиран	организирана	нема уговора са школама	могуће управљивати вјерске обреде у двije просторије, за Бошњачке и Католичке

- 1 Оцјена исхране и хигијене је сачињена на бази података Омбудсмена БиХ и према изјавама осуђених лица са којима је обављен разговор: задовољавајући - дјелимично задовољавајући - незадовољавајући
- 2 Критерији за радни ангажман и рекреацију: организиран/а - није организиран/а

Листа скраћеница

БиХ – Босна и Херцеговина

БД – Брчко Дистрикт

ФБиХ – Федерација Босне и Херцеговине

РС – Република Српска

КЗ – Кривични закона

ЗИКС – Закон о извршењу кривичних санкција

ЗКП – Закон о кривичном поступку

МПБиХ – Министарство правде Босне и Херцеговине

МПФБиХ – Министарство правде Федерације Босне и Херцеговине

КЦУС – Клинички центар Универзитета у Сарајеву

КПЗ – Казнено-поправни завод

ОЗ – Окружни затвор

ПЈ – Привредна јединица

ВД – Вршилац дужности

АИДС – (*Acquired immune deficiency syndrome*), синдром стечене имунодефицијенције

ХИВ – Вирус хумане имунодефицијенције

ТБЦ – Туберкулоза

НГО – Невладине организације

ЦАТ – (*Committee Against Torture*), Комитет против тортуре

ЦЦПР – (*Convention on Civil and Political Rights*), Међународни пакт о грађанским и политичким правима

ЦПТ – (*Committee for the Prevention of Torture*), Комитет за превенцију тортуре Вијећа Европе

ЕУФОР – (*European Forces in Bosnia and Herzegovina*), Европске снаге у Босни и Херцеговини

ЕУПМ – (*European Union Police Mission*), Мисија Европске полиције

Комитет ЕСКП - Комитет о економским, социјалним и културним правима

ЛОТ – (*Liaison and observation team*), Тим за везу и праћење

ОХР – (*Office of the High Representative*), Уред виског представника

СФОР – (*Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina*), Снаге стабилизације у Босни и Херцеговини

УН – Уједињене Нације

ЦО – (*Concluding observations*), закључна разматрања

Ц – (*Comments*), коментари

